

KÜRESEL DİİYALOG

12.3

1 yılda pek çok dilde 3 sayı

Michele Ford İle
Sosyoloji Üzerine

Dimitra Laurence Larochelle

Michael Burawoy –
Kamusal Sosyoloji

Svetlana Yaroshenko
Elena Zdravomyslova
Sari Hanafi
Margaret Abraham

Kesişimsel
Diyaloglar

Kathy Davis
Helma Lutz
Ann Phoenix
Barbara Giovanna Bello
Ethel Tungohan
Amund Rake Hoffart

Teorik
Perspektifler

Koichi Hasegawa

Ukrayna
Perspektifi

Nataliya Chernysh
Yuriy Pachkovskyy
Darie Cristea

Serbest Bölüm

- > Karşılaştırmalı Kesişimsel LGBT+ Verilerine Neden İhtiyacımız Var
- > Tanınma, Alıntılanma ve Epistemik Adaletsizlik
- > Kârlı Bedenler ve Orta ve Doğu Avrupa'da Bakım Hareketlilikleri
- > Aracılı Ev İşi: Sri Lanka-Suudi Piyasası

BÜLTEN

International
Sociological
Association
isa

CİLT 12 / SAYI 3 / ARALIK 2022
<https://globaldialogue.isa-sociology.org/>

KD

> Editörden

Bu sayıda 'Sosyoloji Üzerine' bölümünde Dimirta Laurence Laroche tarafından ünlü bilim insanı Michele Ford ile yapılmış bir söyleşi bulunuyor. Ford, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'daki dayanışmanlık faaliyetlerinden, sosyolojik araştırma yapanların karşılaştığı güçlüklerden ve emek hakları mücadelesinde karşılaşılan zorluklardan bahsediyor.

İlk sempozyumumuz Michael Burawoy'un en etkileyici ve ilham verici çalışmasına atıfta bulunuyor. Eski ISA Başkanı ve *Küresel Diyalog*'un kurucusu olarak Burawoy kamusal ve küresel sosyolojide çok etkili olarak geniş bir tartışma başlattı. Eski ISA Başkanı Margaret Abraham, Svetlana Yaroshenko ve Elena Zdravomyslova, Burawoy'la işbirlikleri ve en yeni kitabı *Public Sociology: Between Utopia and Anti-Utopia*'ya [Kamusal Sosyoloji: Ütopya ve Anti-Ütopya Arasında] dair düşünüyor ve farklı perspektiflerden kamusal sosyolojiye ışık tutuyorlar.

Önde gelen uzmanlar Kathy Davis ve Helma Lutz tarafından organize edilen ikinci sempozyum, yolculuk halindeki keşimsellik kuramı ve kavramının nasıl incelendiğini, yenden işlendiğini ve farklı bağlamlarda kullanıldığını gösteriyor. Bu makaleler derlemesi, keşimselliğin nasıl etkili olduğuna ve araştırmacı ve aktivistlerin eşitsizlik, güç ve toplumsal değişim üzerine yerel ve küresel olarak nasıl düşündüğüne dair bir değerlendirme sunuyor. Ann Phoenix, Barbara Giovanna Bello, Ethel Tungohan ve Amund Rake Hoffart geniş bir yelpazede konuları ele alıyorlar.

Teori bölümünde Koichi Hasegawa toplumsal hareket perspektifinden Gelecek için Cumalar hareketine bakıyor. Burada kültürel çerçeveleme, kaynak hareketliliği ve siyasi fırsat yapısına odaklanıyor ve bu kampanyaların neden bu kadar başarılı olduğunu, Japonya'da ise diğer ülkelerle karşılaştırıldığında katılımın daha düşük ve yavaş olduğunu inceliyor.

Odak ülke bölümümüz, 2022 yazında şahit olunduğu üzere Ukrayna'ya karşı açılan savaş sırasında yazıldı. Küreselleşmeye dair sosyolojik tartışmalara atıfta bulunan Nataliya Chernysh, bu savaş bağlamında küreselleşme sonrası dönemde sosyolojinin rolünü ele alıyor. Yuriy Pachkovskyy

işgale dair somut deneyimi, kolektif travma ve savaşın ortaya çıkardığı sonuçları ele alıyor. Darie Cristea "güvenlik çıkma-zı" karşısında sosyolojinin yerini ve sistem karşıtı hareketler ve partilerin yükselişine dair sorular soruyor.

'Serbest Bölüm'de Sait Bayrakdar, Andrew King ve Jana Bacevic, bilimsel çalışmalarda, temsili araştırmalarda, anketlerde ve epistemik sorularda çeşitlilik ve keşimselliğin gerektirdiği hassasiyet üzerine düşünüyor, Petra Ezzeddine, Kristine Krause ve Wasana Handapangoda günümüzde bakımın ulus-ötesi piyasalaştırmasının farklı biçimlerini inceliyor.

Beş yıl önce Küresel Diyalog editörlüğüne bunun bir onur olduğunu ama aynı zamanda kurucusu ve eski editörü Michael Burawoy'un yerini almanın zor olacağını bilerek başladık. Şimdi editörlüğümüz sona ererken işimizi nasıl yaptığımıza karar vermek *Küresel Diyalog* okuyucularının görevi. Bu süre içinde harika bir iş çıkarmış olan yardımcı editörlerimiz Raphael Deindl, Johanna Grubner, Walid İbrahim ve Christine Schickert'le birlikte şu kişilere harika ve ilham verici işbirlikleri için minnettarız: Küresel Diyalog'u dünyanın her yerindeki akademik ve akademi dışı okuyucular için erişilebilir kılan bölge editörleri ve tüm dünyadaki ekipleri; derginin yaratıcı ve organizasyonel belkemiği yönetici editörler Lola Busuttil ve August Bagà; değerli redakteleri için yardımcı editörler Aparna Sundar ve Christopher Evans; sürekli destekleri için ISA başkanı ve sekreterliği, dünya etrafında pek çok yerde sosyolojinin canlılığına dair düşüncelerini sunan *Küresel Diyalog* yazarlarına teşekkür ederiz. Muhteşem *Küresel Diyalog* ekibinin aktif bir parçası olmak bir mutluluktur, hepsini çok özleyeceğiz.

Uluslararası alanda tanınan bir siyaset sosyoloğu ve ISA'nın aktif bir üyesi olan Breno Bringel'i yeni editörümüz olarak karşılamaktan çok mutluyuz. Onun önümüzdeki yıllarda *Küresel Diyalog*'u ileri taşımaya devam edeceğinden hiç şüphemiz yok. ■

Brigitte Aulenbacher ve Klaus Dörre,
Küresel Diyalog editörleri

> **Küresel Diyalog pek çok dilde yayınlanmaktadır. Küresel Diyalog'un tüm sayılarına [internet sitesinden](#) ulaşılabilir.**

> **Yayımlanması istenen yazılar globaldialogue.isa@gmail.com adresine gönderilmelidir.**

> Yayın Kurulu

Editörler: Brigitte Aulenbacher, Klaus Dörre.

Yardımcı Editörler: Raphael Deindl, Johanna Grubner, Walid Ibrahim.

Yardımcı Editör: Christopher Evans.

Yönetici Editörler: Lola Busuttil, August Bagà.

Danışman: Michael Burawoy.

Medya Danışmanı: Juan Lejárraga.

Danışman Editörler:

Sari Hanafi, Geoffrey Pleyers, Filomin Gutierrez, Eloísa Martín, Sawako Shirahase, Izabela Barlinska, Tova Benski, Chih-Jou Jay Chen, Jan Fritz, Koichi Hasegawa, Hiroshi Ishida, Grace Khunou, Allison Loconto, Susan McDaniel, Elina Oinas, Laura Oso Casas, Bandana Purkayastha, Rhoda Reddock, Mounir Saidani, Ayse Saktanber, Celi Scalón, Nazanin Shahrokni.

Bölge Editörleri

Arap Dünyası: (Tunus) Mounir Saidani, Fatima Radhouani, (Lübnan) Sari Hanafi.

Arjantin: Magdalena Lemus, Juan Parcio, Dante Marchissio.

Bangladeş: Habibul Khondker, Khairul Chowdhury, Fatema Rezina Iqbal, Mumita Tanjeela, Mohammad Jasim Uddin, Bijoy Krishna Banik, Sabina Sharmin, Abdur Rashid, Sarker Sohel Rana, Md. Shahidul Islam, A.B.M. Najmus Sakib, Eashrat Jahan Eyemoon, Helal Uddin, Masudur Rahman, Shamsul Arefin, Yasmin Sultana, Syka Parvin, Ruma Parvin, Saleh Al Mamun, Ekramul Kabir Rana, Sharmin Akter Shapla, Md. Shahin Aktar.

Brezilya: Fabrício Maciel, Angelo Martins Junior, Andreza Galli, Ricardo Visser, Gustavo Dias, José Guirado Neto, Jéssica Mazzini Mendes.

Fransa/İspanya: Lola Busuttil.

Hindistan: Rashmi Jain, Rakesh Rana, Manish Yadav, Pragya Sharma.

Endonezya: Hari Nugroho, Lucia Ratih Kusumadewi, Fina Itriya, Indera Ratna Irawati Pattinasarany, Benedictus Hari Juliawan, Mohamad Shohibuddin, Dominggus Elcid Li, Antonius Ario Seto Hardjana, Diana Teresa Pakasi, Nurul Aini, Geger Riyanto, Aditya Pradana Setiadi.

İran: Reyhaneh Javadi, Niayesh Dolati, Sayyed Muhamad Mutallebi, Elham Shushtarizade.

Kazakistan: Aigul Zabirowa, Bayan Smagambet, Adil Rodionov, Almash Tlespayeva, Kuanysh Tel, Almagul Mussina, Aknur Imankul, Madiyar Aldiyarov.

Polonya: Urszula Jarecka, Joanna Bednarek, Marta Błaszczyńska, Anna Turner, Aleksandra Biernacka.

Romanya: Raluca Popescu, Raisa-Gabriela Zamfirescu, Bianca Mihăilă, Ruxandra Păduraru, Ana-Maria Rențea, Maria Vlasceanu.

Rusya: Elena Zdravomyslova, Daria Kholodova.

Tayvan: Wan-Ju Lee, Tao-Yung Lu, Yu-Wen Liao, Po-Shung Hong, Yi-Shuo Huang, Chien-Ying Chien, Zhi Hao Kerk, Mark Yi-wei Lai, Yun-Jou Lin, Yun-Hsuan Chou.

Türkiye: Gül Çorbacıoğlu, İrmak Evren.

Bu sempozyumda yazarlar Küresel Diyalog'un kurucusu ve eski ISA Başkanı **Michael Burawoy**'un, özellikle **kamusal sosyoloji** meselesine dair çalışmalarını inceliyorlar.

Ukrayna ve Romanya'dan araştırmacılar, **Ukrayna'nın mevcut durumunu** ve Rusya'nın saldırı savaşını irdeliyor ve bu savaşın sosyoloji için önemine odaklanıyor.

Bu teorik bölüm, **Gelecek için Cumalar kampanyasının** neden son yıllardaki en başarılı kolektif eylem olarak nitelendirildiğini toplumsal hareketler perspektifinden ele alıyor.

Küresel Diyalog, SAGE Yayınları'nın cömert bağışı ile hazırlanmaktadır.

> Bu Sayıda

Editörden

2

> SOSYOLOJİ ÜZERİNE

Küresel Hareket Etmek: Sosyologlar İşçi Haklarını Savunuyor
Michele Ford ile Söyleşi

Dimitra Laurence Larochelle, Fransa

5

> MICHAEL BURAWOY – KAMUSAL SOSYOLOJİ

Rusya Bağlamında Kamusal Sosyoloji

Svetlana Yaroshenko ve Elena Zdravomyslova, Rusya

8

Kamusal Sosyolojiyi Diyalojik Sosyolojiye Doğru İtmek

Sari Hanafi, Lübnan

11

Michael Burawoy ve Kamusal Sosyoloji Üzerine Düşünmek

Margaret Abraham, ABD

13

> KESİŞİMSSEL DİYALOGLAR

Kesişimselliğe dair Yerel ve Küresel Düşünmek

Kathy Davis, Hollanda ve Helma Lutz, Almanya

15

Kesişimsel Geçmişler Kesişimsel Geleceklerin Peşini
Bırakmıyor

Ann Phoenix, İngiltere

17

Toplumsal Hareketlere Dair Kesişimsel Yaklaşımlar

Barbara Giovanna Bello, İtalya

20

Kesişimsel Dayanımlar ve Göçmen Bakım İşçileri

Ethel Tungohan, Kanada

22

Doğru Kesişimsel Metaforu Arayış

Amund Rake Hoffart, Norveç

24

Eleştirel bir Yöntem Olarak Kesişimsellik

Kathy Davis, Hollanda ve Helma Lutz, Almanya

26

> TEORİK PERSPEKTİFLER

Gelecek için Cumalar: Toplumsal Hareketler Perspektifi

Koichi Hasegawa, Japonya

28

> UKRAYNA PERSPEKTİFİ

Rusya-Ukrayna Savaşının Sosyolojiyi Nasıl Etkilediği Üzerine

Nataliya Chernysh, Ukrayna

31

Kolektif ve Bireysel Travma

Yuriy Pachkovskyy, Ukrayna

33

Ukrayna Savaşı Bildiğimizi Sandığımız Şeyleri Değiştirdi

Darie Cristea, Romanya

35

> SERBEST BÖLÜM

Karşılaştırmalı Kesişimsel LGBT+ Verilerine Neden
İhtiyacımız Var

Sait Bayrakdar ve Andrew King, İngiltere

37

Kim Biliyor? Tanınma, Alıntılanma ve Epistemik Adaletsizlik

Jana Bacevic, İngiltere

39

Kârlı Bedenler ve Orta ve Doğu Avrupa'da Bakım
Hareketlilikleri

**Petra Ezzeddine, Çek Cumhuriyeti ve Kristine
Krause, Hollanda**

41

Aracılı Ev İş: Sri Lanka-Suudi Piyasası

Wasana Handapangoda, Avusturya ve Sri Lanka

43

“Sosyolojide, mikro-düzeyde araştırmanın sınırları içinde kalmak
hayli kolaydır- ve önemlidir de- ancak daha büyük sorular ortaya
atabilmek de güzeldir”

Michele Ford

> Küresel Hareket Etmek: Sosyologlar İşçi Haklarını Savunuyor

Michele Ford ile Söyleşi

Profesör **Michele Ford** Avustralya'da bulunan Sydney Güneydoğu Asya Merkezi'nin direktörüdür. Araştırma alanlarını Güneydoğu Asya'daki işçi hareketleri, ulusal ve uluslararası sendikalar arasındaki kesişim, iş gücü göçü ve işçilerin siyasi alana katılımı oluşturur. Bu ve diğer konulara ilişkin çalışmaları Avustralya Araştırma Konseyi (ARC) tarafından desteklenmiştir. Halen, Myanmar'da hazır giyim endüstrisi ve Endonezya'da balıkçılık endüstrisindeki emek ilişkileri üzerine ARC Keşif Projeleri ile beraber Kamboçya'daki inşaat sektöründe toplumsal cinsiyet temelli şiddette sendikaların tutumuna dair ARC İş Birliği Projesi'nin yürütücülüğünü yapmaktadır. Akademik çalışmalarının yanı sıra, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), uluslararası iş gücü hareketleri ve Avustralya hükümetinde danışman olarak görev almaktadır.

Michele Ford ile bu söyleşi Fransa'daki Hauts-de-France Politeknik Üniversitesi'nde doktora sonrası çalışmalarına devam eden **Dimitra Laurence Larochelle** tarafından yapılmıştır. Kendisi, ISA (Uluslararası Sosyoloji Derneği) adına Birleşmiş Milletler Gençlik Temsilcisi, ISA İletişim, Bilgi ve Kültür Sosyolojisi Araştırma Komitesi (RC14) kurul üyesi, Art Style | Art & Culture International Magazine Yardımcı Editörü ve uluslararası akademik bir dergi olan *THESIS*'in yayın kurulu üyesidir.

D.L.L.: Uluslararası Çalışma Örgütü ile olan ilişkinizden bahseder misiniz? ILO ile ne kadar zamandır ve nasıl bir iş birliği içindesiniz?

M.F.: ILO ile temasım ilk kez Myanmar'da oldu. 2013 yılında, geçiş dönemi sonrasında oradaki endüstriyel ilişkiler hakkında bir çalışma yapıyordum ve bu araştırmanın bir parçası olarak ILO'daki çalışanlarla mülakatlar gerçekleştiriyordum. Aynı zamanda Sydney Güneydoğu Asya Merkezi'nin de yöneticisi olduğumdan, kurumsal düzeyde de böyle bir etkileşim içinde olmanın yarar sağlayacağını düşündüm ve diğer ülkelerin endüstriyel ilişkileri hakkında bilgi vermek amacıyla, sendikacılar, işverenler ve hükümet yetkililerinin de katıldığı bir çalıştay düzenledim. Bu fikri, ILO'nun

Myanmar ofisine sundum ve onlar da iş birliği yapmaktan memnun olacaklarını belirttiler. Çalıştaya, içlerinde Bakan ve Genel Müdürler'in de olduğu 70 ila 80 kişiden oluşan bir grup katıldı. Beraber çok iyi bir iş çıkardık. Akabinde, katılımcılardan bazıları ILO'da farklı pozisyonlara getirildi ve benden başka çalışmalar yapmamı istediler. Örneğin, bir meslektaşımın birlikte Asya'da yer alan sekiz ülkedeki hazır giyim endüstrisine ilişkin bir rapor hazırladık ve bu rapor ILO'nun bölge ofisi tarafından desteklendi.

2019 yılında, küresel sendikalar üzerine çalışma yapmak amacıyla Cenevre'ye gittim. ILO, küresel sendikalar ve iş gücü göçü ile ilgili yazdığım kitabı görmüş ve benden bir sunum hazırlamam istendi, ben de hazır oradayken, işçi

>>

Faaliyetleri Bürosu'nun (ACTRAV) Asya-Pasifik departmanı-
nın başkanı de olmak üzere birçok kişiyle mülakat yaptım.
Başkan daha sonra beni, Endonezya'da palm yağı endüstri-
sinde çalışan işçiler ile Asya ve Pasifik'te dijital sendika
stratejileri üzerine araştırma yapmam için görevlendirdi.

İlginç bir şekilde, örneğin ILO'nun Myanmar'daki rolünü de
araştırdığım çalışmam da dahil olmak üzere, ILO tarafından
basılan araştırmalarımın bazıları hayli eleştirel bir dile sa-
hiptir ancak beraber çalıştığım insanların bu tür eleştirilere
son derece açık olduklarını biliyorum. Demek istediğim, bu
kadar açık olmasalardı, benimle çalışmayı tercih etmezler-
di. ILO'da beraber çalıştığım insanlar eleştirel bir arkadaş/
yabancı konumuma saygı duyuyor. Dolayısıyla, onlarla be-
raber olmam bu yönümden feragat etmemi gerektirmiyor.
Eğer gerekirseydi, bu çalışmalar ortaya çıkmazdı.

**D.L.L.: Sosyolojik bakışınızı ve becerilerinizi ILO'da
nasıl uyguladığınızdan bahseder misiniz? Özellikle,
BM bünyesinde görev alan bir sosyoloğun iş gücüne
ilişkin meselelere çözüm getirmek adına ne tür çalış-
malar yürüttüğü hakkında bilgilendirir misiniz?**

M.F.: Kanımca en önemli şey, akademik bir bakış açısı
getirebilmek. Kurumun, kendi kendine geliştiremeyeceği
bu bakış açısına biz sahip olduğumuz için katkı sağla-
biliyoruz. ILO'nun çalışma yöntemine baktığınızda, birçok
insanın araştırma yapmak için görevlendirildiğini görürsü-
nüz. Söz konusu projeleri yapılandırma konusunda fazla-
sıyla özgürlüğe sahiptim çünkü bunların hepsi değerlendiri-
meden ziyade araştırma-temelli çalışmalardı. Uluslararası
sendika hareketi için çok sayıda değerlendirme yaptım ve
bunlar diğerlerden farklı çalışmalardı. ILO özelinde ise, ce-
vaplanması istenen belli başlı sorular oluyor ancak bunun
ötesinde projenin nasıl yapılandırılacağı konusunda bana
alan açıyorlar ve benim de bu alanla akademik uzmanlığı-
mı üzerinden bütünleşmem gerekir, değil mi? Dolayısıyla,
ne tür veriye ihtiyacım olduğu ile bu verilerin nasıl toplanıp
işleneceğine ben karar verebiliyorum.

ILO ile ilk çalışmaya başladığımda, araştırmalarımın san-
süre uğrayıp uğramayacağı konusunda şüphe taşıyordum
çünkü ILO sendika ve işverenlerin bakış açılarına duyarlı
olduğu kadar hükümetlerin görüşlerini de önemsiyordu- ve
eğer sansüre maruz kalsaydım, onlarla çalışmazdım. Ama,
bu tür kısıtlamalarla hiç karşılaşmadım. Bu da benim için
mutluluk verici bir sürpriz oldu! Belki de bu yüzden dışarı-
dan araştırmacılarla çalışmayı tercih ediyorlardı [gülüşme-
ler]- farklı sesleri tartışmaya dahil etmek için.

**D.L.L.: Eleştirel bir bakış açınız olduğunu ve
ILO'dakilerin de eleştiriye açık olmaları sayesinde
herhangi bir kısıtlamayla karşılaşmadığınızı ifade et-
tiniz. Ancak, başka yönden zorluklar yaşadınız mı?
Genel anlamda, uluslararası örgütlerde çalışan sos-
yologlar sizce ne tür zorluklarla karşılaşabilirler? Ve
siz de eğer bir zorlukla karşılaştıysanız, bu durumun
üstesinden nasıl geldiniz?**

M.F.: Dürüst olmak gerekirse, bu sorunun cevabını her-
hangi bir örgütün okumak isteyeceğini sanmıyorum [gülüş-
meler], ama şunu belirtmem gerekir, ILO'da çok fazla bü-
rokrasi var. Bu nedenle, her şey çok yavaş ilerliyor. Mesela,
yakın zamanda gerçekleştirilen bir projeden bahsedecek
olursam, Asya-Pasifik'te yer alan sendikalarla birçok görüş-
me ayarlandı. Bir yandan, aslında bu durumun araştırmaya
çok yardımcı olduğu bir gerçek. Ama, görüşmeleri kendim
yapsaydım daha çabuk bitirirdim. Bürokrasi dahilinde çok
fazla manevrada bulunup, onu aşmanız gerekiyor. Çok bü-
yük bir örgütün içindesiniz, dolayısıyla onlarla çalışıyorsanız
onların iş yapma yöntemleriyle de başa çıkmanız gerekiyor.
İşlerin hallolması için yapılması gereken onca şey...Çok
farklı bir boyut, örneğin, STK ile çalışıldığında daha esnek
bir tutum vardır ve daha küçük bir ekiple çalışılır, dolayısıyla
işler daha hızlı hallolur. Öte yandan, bu türden bir büyük
örgütte çalışmanın da avantajları vardır, zira ILO adına bir
araştırma yürütmek size prestij getirir. Öz geçmişiniz için
değerlidir. Ben profesör olduğum için belki bu durum be-
nim için çok önem arz etmeyebilir ama farklı uygulamalı
çalışmalar yapabilmek için zamanında ILO ile iş birliğinde
olduğunuz bilgisi size büyük fayda sağlar.

Eğer akademisyen olmayıp, danışman olsaydım durum
daha da farklı olurdu. Böyle bir pozisyona sahip kişiler için
hayli zor koşullar söz konusu, çünkü ILO'da danışmanların
çalışma koşulları çok iyi değil ve kazançları çok yetersiz!
Ama akademisyen olarak burada yer almak, gayet güzel.
Bir kere, tartışmalara yön verme olanağımız var, değil mi?
Bu insanlar, ILO'nun yürüteceği programlar hakkında karar
alıcı konumdalar. Karar-alma süreçlerine dahil olabilmek
gerçekten bir ayrıcalık. Bu, gerçek-dünyaya dair sorunlara
akademik ve entelektüel olarak katkıda bulunmak ve bir
şeyleri değiştirebildiğinizi bildiğiniz için somut bir çözümün
parçası olmak adına iyi bir yol.

**D.L.L.: Bir sosyoloğun BM ile angajmanının önünde
ne tür engeller vardır?**

M.F.: Birleşmiş Milletler sistemindeki örgütler, çok sayıda
paydaşın bulunduğu hayli büyük örgütlerden oluşmaktadır.
Söz konusu paydaşlar nedeniyle de her şeyin siyasi açıdan
ölçülüp biçilmesi gerekmektedir. Ayrıca, ILO'nun görece
sınırlı bir bütçesi vardır. Dolayısıyla, birçok yönden, hibe
verenlerin gündemlerine göre hareket etmesi gerekiyor. Bu
durum bazen çok iyi işlerin çıkmasını sağlıyor ancak bazen
de iyi işlerden, gerekli fon bulunamadığı ya da fon veren-
lerin gündemleriyle uyumlu bir bakış açısı yakalayabilmek
için yapılan yönlendirilmeler yüzünden vazgeçilebiliyor. ILO
özelinde ise, bu örgütün aktivitelerini fonlayan az sayıda
ülke bulunmakta. Haliyle bu durum gündemlerini de şekil-
lendiriyor. Bu her zaman kötü sonuçlar doğurmuyor ama
sosyologların katkılarını sunmalarının önünde engel teşkil
ediyor.

**D.L.L.: 2020'den beri küresel anlamda iş gücü ve
çalışma koşullarını önemli ölçüde etkilemekte olan
küresel bir pandemiyle karşı karşıyayız. Pandemi sü-
recinde işçilerin haklarını korumak adına hangi proje-**

leri desteklediniz? Bu süreçte, yeteri kadar ilgilenilmediğini düşündüğünüz alanlar da var mıydı?

M.F.: Göz ardı edilen çok şey olmadı, ama tedarik zinciri gibi gündemdeki önemli sorunların bir kısmıyla yeteri kadar ilgilenilmedi. COVID, hazır giyim endüstrisini vurduğunda, lojistik ve siparişlerdeki azalmaya dair sorunlar ön plandaydı. Aniden, fabrikalara sipariş gelmemeye başladı. Bu durum karşısında ya işçilerin çalışma saatleri azaltılacaktı ya da işten çıkarmalar olacaktı. Bu bağlamda markalar, çalışanları için ne kadar büyük fedakarlıklarda bulunduklarını dile getirmekten çekinmediler. Fakat, COVID'in yarattığı kriz ortamında, nasıl geri adım attıklarını da görüyorsunuz. Uluslararası çalışma yönetimine dair son 20 ila 30 yılda ilerleme kaydedildi, bu ilerlemenin içinde ILO da vardı. Ama, işçi haklarını korumaya yönelik adım atmayan çok-uluslu şirketlerin cezalandırılması konusuna gelirsek, işte orada katedeceğimiz çok yol var.

Görünen o ki, esnek ekonomi konusu, çalışma ya da endüstriyel ilişkiler üzerine araştırmalar yapan sosyologların ilgisini fazlasıyla çekiyor ve belli bağlamlarda, aslında bu durum çalışmanın kayıt altına alınmasına yardımcı olabilir. Böylece, Hindistan ve Endonezya gibi ülkelerde kayıt dışı ekonominin parçası olan işçiler şimdi buna karşı örgütlenebiliyorlar. Ama, diğer yandan, platformlar da çok güçlü bir yapı sergiliyor ve bu durum işçi haklarının korunması önünde büyük engel oluşturuyor. Sevkiyat şoförlerinin de işçi statüsünde olduğuna yönelik birçok mahkeme kararının olması umut verici ancak ILO ya da herhangi bir örgütün yeni çalışma biçimlerinin nasıl düzenlenebileceğine dair parlak fikirlerinin olduğunu sanmıyorum.

ILO'nun bu zamana kadar yaptığı çalışmalar ki bunlar çok iyi çalışmalardır, söz konusu çalışmalar enformel sektörün nasıl işlediğini daha iyi anlamamıza olanak tanımış ve bu durumun aslında dijital platformlardaki çalışma düzeniyle ilişkili olduğunu öne çıkarmıştır. Birçok yönden, dijital platformlardaki çalışma düzeni resmi ve kayıt dışı istihdamın ortasında ara bir forma sahiptir. Bu durum, hem sosyolog hem de gerçek dünyayla bağını koparmamış insanlar olarak bize, henüz formel olmayan sektörlerde çalışan işçilerin çıkarlarının temsiliyeti üzerine farklı çalışmalar yürütmek için iyi bir fırsat sunmaktadır.

Benim için en önemli üç husus bunlardır. Bu hususların hiçbiri yeni meseleler değildir ya da özellikle COVID ile birebir ilişkili değildir ancak COVID, söz konusu endüstrilerdeki

sorunların gün yüzüne çıkmasına neden olmuştur. Ve genel anlamda, refah devletinin arka planda kalmasıyla beraber halihazırda refah devleti olmayan ülkelerdeki bu eksiklik de büyük bir sorun oluşturmaktadır. Böyle zamanlarda, bu durumun bireyleri ne kadar derinden etkilediği aşikardır. Norveç, Yunanistan ya da Kongo'daki yaşam birbirinden farklıdır ve pandemi gibi bir sürecin etkisi haliyle bu ülkelerde farklı olacaktır. Böyle bir durumda, refah devletinin yeniden ortaya çıkmasını teşvik etmek gerekir... Pandemi, sosyal güvenlik ağının ne denli önemli olduğunu gözler önüne sermiştir.

D.L.L.: Uluslararası alanda kariyer hedefleyen genç sosyologlar için bir tavsiyeniz var mı? İş olanaklarına dair öneri ve bilgilerinizi paylaşabilir misiniz?

M.F.: Birleşmiş Milletler sisteminde yer alan örgütler, genç sosyal bilimciler için büyük bir işveren konumundadır dolayısıyla bu sistem içinde çok sayıda iş olanağı bulunmakla beraber sistem etrafında da yapılanan birçok örgüt vardır. Uluslararası STK'lar vb. yerlerde doktora derecesine sahip çok sayıda kişi çalışmaktadır.

Akademideki bir kişi için de, ILO gibi örgütlerle iş birliği içinde olmanın önemli olduğunu düşünüyorum. Bu tür bir iş birliği, araştırmamızın gerçeklikle bağlantısını kurmakla beraber bizi de mikro ölçekten çıkarmış oluyor. Sosyolojide, mikro-düzeyde araştırmanın sınırları içinde kalmak hayli kolaydır- ve önemlidir de- ancak daha büyük sorular ortaya atabilmek de güzeldir. BM sisteminin nasıl çalıştığını bilmek bizi büyük sorular sormaya yönlendirebilir. Bu soruların cevabı, sistemin duymak istediği cevaplar olmayabilir. Ancak, bu tür bir araştırmanın parçası olmakla beraber eleştirel bir dil geliştirebilmek, sistemin ve bu sistemin hizmet etmeyi amaçladığı toplumsal grupları da etkileme potansiyelini taşır.

Pratik anlamda ise, genç araştırmacıların kendi alanlarına benzer çalışmalar yapan ekiplere, ağlara katılımı, bu alanlardaki uygulayıcılarla da temasa geçmeleri ve onlara katkıda bulunabilmeleri de son derece önemlidir... Böylelikle, herhangi bir proje için biri araniyorsa, akıllarına siz gelebilirsiniz. Bu da bir anlamda ağ kurmaktır ve bu yolla kendinizi kanıtlayabilirsiniz. Nihayetinde, çalışmalarını konusunda herkesin başvurduğu kişi siz olabilirsiniz. ■

Michele Ford'a ulaşmak için <michele.ford@sydney.edu.au>

> Rusya Bağlamında Kamusal Sosyoloji

Svetlana Yaroshenko ve Elena Zdravomyslova, St Petersburg Sosyologlar Derneği, Rusya

“St. Petersburg’da kamusal sosyoloji üzerine tartışma”,
Eugenia Golant 2015.

Bu makalede günümüz Rusya’sında kamusal sosyolojinin karşı karşıya olduğu zorlukları tartışacağız. Ele alacağımız temel soru şudur: Halen adı tam olarak koyulamamış bir siyasi rejimde profesyonel sorumluluğa dair ne söyleyebiliriz? Şu an “özel askeri operasyon” (Ukrayna’daki savaş) adlı gerçek bir distopik kabusu yaşamaktayız. Burada bunun *in statu nascendi* sosyoloji üzerindeki etkilerini tarif edeceğiz. Rusya’da yürütülen araştırmalara ve tartışmalara, kendi profesyonel deneyimimize ve Michael Burawoy’un 2021’de yayımlanan kitabı *Public Sociology: Between Utopia and Anti-Utopia*’ya [Kamusal Sosyoloji: Ütopya ve Anti-Ütopya Arasında] atıfta bulunacağız. Bu kitabı, aralarında Burawoy tarafından kitabın başında adı anılanların ve Rus kamusal sosyolojisinin gelişmesine katkıda bulunan araştırmacıların da olduğu meslektaşlarımızla tartıştık.

> Michael Burawoy’dan alınan ilham

Michael Burawoy demokratik olmayan rejimlerde sosyolojinin birkaç özelliğini tanımlar. Bu tür durumlarda sosyolojinin “parti-devletin ideolojisi için bir transmisyon kayışı” işlevi gördüğünü ve temel olarak itaatkar politika sosyolojisi biçiminde var olduğunu söyler. Akademik özgürlük kısıtlıdır ve araştırmacılar profesyonel faaliyetleri üzerinde sıkı kontrol deneyimlerler. Parti-devletin bu kadar emrinde olmak, Rusya’da sosyolojinin istenmeyen bir doğum lekesidir ve bu yoldan çıkmak çok güçtür.

Fakat eleştirel profesyonel sosyolojideki muhalif akım ve onun kamusal açıklığa olan bağlılığı, Rus sosyolojisi içinde önem taşımaktadır. Ampirik sosyoloji genellikle yönlendirilmiş veya güdümlü politika araştırması biçiminde var olmakta, fakat bunun yanında profesyonel bağımsızlık, bağımsız uzmanlık sunma hakkı ve meseleleri sosyoloji topluluğu ve akademi dışındaki halk içinde açıkça tartışabilme imkanı için mücadele veren sosyologlar da bulunmaktadır. Rus sosyologları her zaman kamusal entelektüel olmak için çaba göstermişlerdir. Sovyet yıllarında en iyi sosyologlar üzgün bir biçimde araştırmalarını süs olarak kullanılması ve amaçsızlığından şikayet etmişlerdir. Otoriter rejimde kimsenin dinlemediği toplumsal teşhisler yapmış ve tavsiyeler vermişlerdir.

Burawoy, “gelişmek için disiplinimizin kamusal katılıma ihtiyacı olduğunu” iddia etmektedir. Rus sosyologların öz-düşünümleri, bu cümleyi onaylamaktadır. 2000’li yıllarda Rus sosyologlar için gelecekteki beklentileri tartışırken araştırmacılar, profesyonelliğin olmayışının ve “teorik fakirliğin” sivil toplumun zayıflığından, kurumsallaşmadaki boşluklardan ve özerklik yokluğundan kaynaklandığı konusunda hemfikir olmuşlardır (Romanov & Yarskaya 2008; Sokolov 2009). Profesyonel topluluğun bir kısmı, demokratikleşme ve küresel sosyoloji topluluğuna entegrasyonun, sığ ve itaatkar politika sosyolojisinin kısıtlamalarını aşmaya yardımcı olacağına dair umutlarını ifade etmişlerdir. Diğerleri parçalanma ve profesyonel iletişim yokluğu eğilimini vurgulamıştır (Lytkina & Yaroshenko 2019).

> Kamusal sosyolojinin 21. yüzyıldaki başarıları

Sovyet sonrası dönemde, sosyolojinin kamusal alandaki görünürlüğü arttı. Kamusal sosyolojinin iddiaları, mesleğimize dair popüler fikirler arasında her zaman yankı uyandırmıştır. Yeni nesil Rus sosyologlar, sosyolojik araştırma yürütmenin vatandaşlarla ilişki kurmak olduğuna inanmaktadır. Taban girişimlerini ve sivil toplum örgütlerini hedef alan araştırmalar yapmaktadırlar. Dolayısıyla organik kamusal sosyoloji fikri, profesyonel Rus komünitesi içinde de destek toplamıştır.

Fakat çoğunlukla halen görmekte olduğumuz, geleneksel kamusal sosyolojinin etkileridir: halka açık dersler, söyleşiler, uzman değerlendirmeleri, araştırma verisinin halkın anlayabileceği hale getirilmesi; tüm bu faaliyetler artık profesyonel değerlendirmelerde göz önünde bulundurulmaktadır.

>>

Kamusal katılım, kurumlara ve bireylere maddi ve sembolik faydalar sağlamaktadır. Son birkaç on yıl içinde Rus sosyologları medyayla nasıl iletişim kurulacağını (medyadaki güvenilir muhataplara dair bilinçli seçimler yaparak) öğrendi. Bu bilgi, Rusya’da geleneksel kamusal sosyolojinin başarısı oldu. Bir süredir Rusya’daki sosyoloji alanının önemli bir özelliği haline gelmiş olan bir siyasi bölünme söz konusu. Yakın zamana kadar farklı tarafların temsilcileri kendi kamusal alanlarının araçlarını bulmuştu. Eleştirel kamusal sosyologlar için, onlarla çalışmaya hazır olan farklı ajanslardan oluşan güvenilir bir niş grup mevcuttur. Bunların içinde *The Ekho Moskvı* radio kanalı, *Novaia Gazeta* gazetesi ve birkaç çevrimiçi kaynak bulunmaktadır.

Fakat otoriter yönetimin sıklaşmasıyla kamusal alan giderek küçülmüştür. Hem bireyler hem kurumlar tarafından temsil edilen eleştirel gazetecilik ve araştırmacılık, resmi kamusal alanın dışına itilmiştir. Ya “dış güçlerin ajanı” olarak etiketlenmiş, ya otosansür yoluyla ideolojik dönüşüm geçirmiş ya da ortadan yok olmuştur.

> Baskıcı mevzuat, sivil toplumun güçsüzleştirilmesi ve kamusal sosyolojinin boğulması

Rus devlet otoritelerinin Ukrayna’ya karşı “özel askeri operasyon”u başlattığı o bedbaht 24 Şubat 2022 gününden önce, otokrasi, popüler sınıfların devlet politikasını etkileme becerisini kısıtlayarak Rus sivil toplumunu başarılı biçimde güçsüzleştirdi. 2011 ve 2012’deki seçim hilelerine karşı kitlesel eylemlerden sonra Rus yasama organı tarafından geçirilen bir dizi baskıcı kanun, yakın zamanda verilen hapis cezalarını yasal olarak mümkün kılmıştır. Daha spesifik olarak, “Eşcinsel propagandası” kanunu (2013) ifade özgürlüğünü kısıtlamakta ve LGBTQI+ komünitesini kriminalize etmektedir. Rusya’da toplumsal cinsiyet çalışmalarının kısıtlanmasına katkıda bulunmuştur. “Yabancı Ajanlar Kanunu” (2012) sivil toplumun boğulmasına ve organik kamusal sosyoloji projelerine dahil olan devlet dışı kurumların profesyonel faaliyetlerinin kısıtlanmasına neden olan bir idam aracı işlevini görmüştür. Bu kanun ilk olarak siyasi faaliyetlerde bulunan ve uluslararası fonları alan sivil toplum örgütlerini hedef almıştır. Şimdilerde politika ve kamusal savunuculuk araştırmaları bu tür niteliklerin nesnesi haline gelmiştir. İnsan hakları örgütleri ve Memorial, Levada Merkezi, Bağımsız Sosyal Araştırmalar Merkezi ve toplumsal cinsiyet merkezleri gibi sivil araştırma enstitüleri yabancı ajan (YA) olarak nitelendirilmiş ilk hedeflerdir. Bu “toksik” statünün maliyeti çoğu zaman sosyal araştırmanın önüne koyulan aşılabilir engellerdir. Bu engeller uluslararası iş birliğinin azalmasına, kemer sıkma tedbirlerine ve bürokratik maliyetlere yol açmaktadır (Skibo 2020).

Baskıcı kanunların uygulanması, Rus sivil toplumunu da benzer biçimde kısıtlamıştır. Sesleri boğulan boğazlardan çıkmaya çalışır gibi zayıflamıştır. Aktif vatandaşlar, sivil girişimler ve sivil toplum örgütleri eziyete uğramaktan korkmaktadır. Kamusal korku ve baskı, kamusal sosyolojinin nefes almasını zorlaştırmıştır.

Sivil toplum örgütlerinin çoğu damgalanmaktan kaçmaya çalışmış ve kendini tasfiye etme stratejisini seçmiştir. (Pek çok toplumsal cinsiyet merkezi kapanmıştır). Birkaç “YA” sivil toplum örgütü faaliyetlerine devam etmiş, gönüllü olarak hayatta kalmaya dair bir deney uygulamıştır. Otosansür, boğucu koşullarda her şeyi olağan seyrinde devam ettirmeye çalışan araştırmacılar ve gazeteciler için bir diğer popüler strateji haline gelmiştir. Resmi medya kanalları YA’lar ile iletişimi kısıtlarken, sosyal medya, açık tartışmalar ve nefes almak için alternatif bir kamusal alan haline gelmeye başlamıştır.

Fakat bu, hala susturulamamış olan bir kısım Rus sivil toplumuna karşı yapılan “özel operasyon”un yalnızca ilk aşamasıydı. COVID-19 pandemisiyle geçen iki yıl otokrasinin kamusal etkinlikleri yasaklamasına, eylemleri engellemesine ve kamuoyunun dikkatini uluslararası olaylardan sağlık tehditleri ve kişisel yaşama kaydırmasına yardımcı olmuştur.

> Özel askeri operasyon distopyası ve kamusal sosyolojinin boğulması

Ukrayna’daki savaşın başlamasından sonra durum çok daha kötüleşmiştir. Bir dizi yeni baskıcı kanun kamusal tartışmayı kapattı ve eylemleri kriminalize etmiştir. YA kanununa 2022 yılında yapılan eklemelerle hedeflerin ve cezalandırma gerekçelerinin yelpazesi genişletilmiştir. “Sakıncalı örgüt” ve “hasım ülke” diye adlandırılan yeni statüler, uluslararası akademik iş birliğine dair çabaları yerle bir etmiştir. Bu bağlamda, kamusal sosyoloji uzmanları kolaylıkla yabancı ajan olarak kategorize edilebilmekte ve cezalandırılmaktadır. Bu, akademik tarafsızlığa olan inançlarını ve apolitik duruşlarını göstermeye çalışan araştırmacı ve kurumların bile başına gelebilmektedir.

Bu atmosferde, itaatkar ve eleştirel sosyologlar arasındaki eski siyasi ayrım yeniden ortaya çıkmıştır. Savaşın başlamasından sonra sosyal bilimciler pozisyonlarını, destek ve protestolarını açık mektuplarla ifade etmişlerdir. Pek çok protestocu ülke içinde veya dışında (umuyoruz ki geçici) sürgüne gitmeyi tercih etmiştir.

Mart 2022’de medya, Rektörler Birliği’nin 180 imzayı içeren destek mektubunu yayınladı. Bu siyasi jest, üniversitelerin ve çalışanların güvenliğini belli bir ölçüde garanti altına alıyor gibi görünse de uluslararası akademik camıada bu kurumları iptal kültürünün hedefleri haline getirdi. Aynı anda protesto mektupları imzalanıyor, bireysel araştırmacılar ve bağımsız kurumlar sosyal medya sitelerinde (Telegram, Facebook ve Instagram’da) protesto açıklamaları yayımlıyordu. Protesto mektupları savaşın Rus toplumu ve akademisi için yıkıcı sonuçlarını vurguluyordu (Dubrovsky & Meyer 2022). Savaşın başlamasından kısa bir süre sonra Instagram ve Facebook Rusya’da bloke edilmiş ve sosyal medyaya erişim yalnızca VPN aracılığıyla mümkün hale gelmişti.

Bununla birlikte, pek çok sosyolog işgale karşı açık beyanda bulunmaktan kaçınmaktadır. Bu kişiler, bu tercih

lerini “profesyonel tarafsızlık” endişesiyle açıklamaktadır. Sakinliğini koruyan, uzmanlığını sunan ve siyasi konulara girmeyen araştırmacının tarafsız rasyonelitesine inanmaktadır. Bu mantıklı gibi görünen argüman, kamusal alana nüfuz eden güçlü korku hisleriyle alevlenmiştir. Kamusal korku atmosferinin kamusal sosyoloji üzerinde güçsüzleştirici ve boğucu bir etkisi vardır. Fakat bazı sosyolojik meseleler ısrarla hem resmi hem alternatif kamusal alanlarda tartışılmaktadır.

> Kamuoyu yoklamalarının eleştirisi

Geleneksel kamusal sosyolojiyle doğrudan bağlantısı olan bir önemli konu vardır. Muhalif sosyologlar, baskıcı rejimlerde ve askeri çatışmalar sırasında kamuoyu yoklamalarının metodolojisini eleştirmektedir. Askeri operasyonu desteklediğini ifade edenlerin sayılarının samimi bir tutumun ifadesi olarak görülmemesi gerektiğini iddia etmektedirler. Kamusal korku, insanların yanıtlarını çarpıtmaktadır; geleneksel kamusal sosyoloji bir siyasi manipülasyon konusu haline gelmiştir ve yanıtları savaşı ve ekonomik yaptırımları savunacak şekilde mobilize edilmektedir (Yudin 2022). Bu eleştiriler muhalif kamusal entelektüeller arasında konsensüse sahipken, sadakat ifade edenler ise kamuoyu yoklamalarının verilerini olduğu gibi kabul etmektedir.

> Sosyologların stratejileri

Akademik özgürlükler kısıtlandığında ve kamusal sosyoloji boğulduğunda, sosyologların uyum sağlamak için benimseyebilecekleri stratejiler nelerdir? Akademisyenlerin çoğunluğu geleneksel işlerine devam etmektedir – çalışma koşullarına dair bir alternatif görmemektedirler. Genellikle profesyonel görevlerini yerine getirmek ve “sakin kalıp devam etmek” için hala alan olduğuna inanmaktadır. Meslektaşlarımız eğitim sorumluluklarını, öğrencilerin utanç ve düş kırıklığı hislerini aşmalarına yardımcı olmanın önemini vurgulamaktadır. Pek çoğu bunun etnografinin ve farklı yıkıcı yaşam dünyası koşullarında alan araştırması ve günlüklere ilham olmanın zamanı olduğunu düşünmektedir. Diğerleri, klasiklerde totalitarizm ve distopyaların analizlerine yönelirler. Bunun günümüz toplumsal gerçekliğindeki büyük kaymaları analiz etmeye yardımcı olacağına inanmaktadır.

Pek çok öğrencinin ve araştırmacının disiplinimize dair “çaresiz bir düş kırıklığı” hissettiğini görmekteyiz. Kamusal sosyolojiyle ilişki kurmanın ne kadar tehlikeli olduğunu, profesyonel işlerinin ve sivil katılımın birleşiminden doğacak sonuçların maliyetlerinin ne kadar büyük olabileceğini farketmişlerdir. Korku ve Rusya’da profesyonel olarak çalışmaya devam etme ihtimallerine dair umutsuzluk, yabancılaşma ve risk altındaki araştırmacıların (umuyoruz ki geçici olarak) techirine neden olmaktadır. Kamusal sosyolojinin nefes alması için yeterli hava mevcut değildir, geleceğine dair beklentiler radikal biçimde azalmıştır ve protest sosyo-

loglar açık biçimde konuşabildikleri sosyal medya platformlarında alternatif bir açık kamusal alan organize etmeye çalışmaktadır.

> Bir gerçek ütöpik umut olarak alternatif kamusal alan

Protestocu eleştirel sosyologlar seslerini Rusya’da ve tüm dünyada duyurmak için uğraşıyorlar. Stratejileri profesyonel olarak işlerine devam etmek ve yeni bilişim teknolojilerinin mümkün kıldığı alternatif kamusal alanda seslerini yükseltmektir. Protestocu gazeteciler, COVID-19 sırasında büyümüş olan çevrim içi alanda, sınırlar arasında çalışmaktadır. Rusya’daki yaşamla ilgili sıcak meselelere dair çevrimiçi kamusal tartışmalar yürütmektedirler. Telegram ve Facebook kanalları, askeri operasyonu protesto edenler için bir kamusal alan yaratmıştır. Fakat bu faaliyetlerin izleyici kitlesi kısıtlıdır ve bir enformasyon balonu yaratmıştır.

Bu alternatif kamusal alanda sosyal bilimciler kamusal entelektüeller olarak dış ilişkileri tartışmakta, neo-totalitarizm, diktatörlük otokrasisi, sömürgecilik ve imparatorluğa dair daha soyut kavramsallaştırmaları araştırmaktadır. Rus rejimi için uygun bir gösteren bulmaya çalışmaktadır. Pek çoğu olacaklar için sorumluluk hissetmektedir. Kendilerine şunları sormaktadır: Neyi kaçırdık? Savaşı nasıl engelleyebiliriz? Öngörülerimizde neden başarısız olduk?

> Sonuç

Kamusal alanın bastırılması, kamusal sosyolojinin travmatik asfiksiden muzdarip olması anlamına gelmektedir: bu, yaşayan bir bedenin oksijene erişimi olmadığı için nefes alamadığı ve hareket edemediği ciddi bir patolojik durumdur. Bu durum yaşamı tehdit etmektedir. Rus otoriter rejimi bağlamında, kamusal sosyoloji için imkanlar kamusal korku ve fiili baskılar nedeniyle çok kısıtlı hale gelmiştir. Geleneksel kamusal sosyoloji, güçlü sansür altında çekilmekte ve kamuoyu yoklamaları siyasi araçlar olarak kullanılmaktadır. Kamusal sosyoloji, sınırlar arasında ve sosyal medyanın oluşturduğu alternatif kamusal alanda var olmaya devam etmektedir.

İçinde yaşadığımız distopik kabus, ait olduğumuz sosyolojik geleneğin ahlaki bağlılık ve diğerleriyle kararlı biçimde paylaştığımız demokratik değerler olan özgürlük, akıl, eşitlik, dayanışma üzerine inşa edilmiş olduğunu anlamamıza yardımcı olur. Mevcut durumda, gelecekte kamunun erişime açık olacak profesyonel bilgiyi biriktirmemiz gerekmektedir. Güncel koşullar, Rus sosyologları hedefleri ve çalışmalarının temellerine dair sorular sormaya ve eskiden tarafsızlık himayesinde üzerine düşünmekten kaçınılan konu olan profesyonel ve ahlaki bağlılıkları arasındaki güçlü bağlantı üzerine bir kere daha düşünmeye zorlamaktadır. ■

Svetlana Yaroshenko’ya ulaşmak için <svetayaroshenko@gmail.com>
Elena Zdravomyslova’ya ulaşmak için <zdrav3@yandex.ru>

> Kamusal Sosyolojiyi Diyalojik Sosyolojiye Doğru İtmek

Sari Hanafi, Beyrut Amerikan Üniversitesi, Lübnan ve ISA Başkanı (2018-23)

Michael Burawoy yalnızca sosyolojiyi emek sosyolojisi ve politik ekonomiye dair derinlemesine kuramsal bakışlarla besleyen bir sosyal kuramcı değildir. Esas olarak dünya çapında sosyoloji pratiğini yeniden şekillendirmektedir. *Public Sociology: Between Utopia and Anti-Utopia* [Kamusal Sosyoloji: Ütopya ve Anti-Ütopya Arasında] adlı kitabını okuduğumda, son sayfayı bitirene kadar bırakamamıştım. Bir roman olarak okunduğunda kitap Burawoy'un yönügesinin son yarım yüzyılını bir analiz nesnesini dönüştürürken bir yandan da kamusal sosyolojiyi savunan argümanlarını öne çıkarıyor. Burawoy, Erik Olin Wright'ın projesini kamusal sosyolojisiyle uyumlu hale getirerek bu sosyolojiyi, gerçekleşebilecek belli değerleri temsil eden ahlaki ve normatif bir bilim (ütopik taraf) olarak görmektedir. Aynı zamanda bu gerçekleşmenin nasıl engellendiğini de (anti-ütopik taraf) görmektedir.

Burawoy kamusal sosyolojiyi, organik ve sivil sosyolojiye bağlılığı olan gerçek bir ütopyanın üreticisi olarak kavramsallaştırmaktadır. Onunla hemfikirim, fakat bu kısa makalede yalnızca ezenlerin en yeni eleştirisi için değil aynı zamanda onlarla diyaloga girme imkanını da tahayyül etmek için çaba harcayacağım. “Diyalojik sosyoloji” dediğim şey için gerekçelerim, akademik müdahale alanım ve konumundan gelmektedir. Sosyolojideki alt alanların (bilgi, kültür, din ve siyaset), Burawoy'un emek ve (eleştirel) Marxist alanlarından oldukça farklıdır. Burawoy neoliberal kapitalistleri ve üçüncü dalga piyasalaştırmasındaki aktörleri antagonize etmektedir. Ben, şiddet, siyasi adam kaçırma, suikast ve mülksüzleştirmenin çok yaygın olduğu, uzun bir geçmiş olan gaddar otoriter rejimler ve sömürge rejimlerinden muzdarip bir bölge olan Orta Doğu'da büyüdüm ve halen orada yaşamaktayım. Otoriter rejimlerin kültürel hegemonya kurduğu ve halkın büyük bölümünün beynini otoriteryanizmin istikrar getirdiği yönünde ideolojik olarak ykıldığı bir durumla nasıl baş edilebilir? Yahudi Soykırımı'ndan kaçanların kardeşleri olan İsrailler, Filistinlilerin topraklarını ele geçirerek sömürgeci yerleşimciler haline geldiğinde, Arap-İsrail çatışması nasıl ele alınabilir? Daha geniş çoğulcu geçiş dönemi adaleti mekanizmaları olmadan tarihsel, onarıcı adalete sahip olabilir miyiz?

Hükmedilen halklar ve onların uğradığı zulümlere olan hassasiyeti nedeniyle Michael Burawoy sıklıkla sosyolojinin görevinin devlet ve piyasanın hakimiyetine karşı sivil toplum yanında durmak olduğunu söylemiştir. Bu kesinlikle gereklidir fakat ben buna iki görev daha ekliyorum.

Birincisi, sosyolojik misyonu sivil toplumun ötesine, Jeffrey Alexander'ın verdiği anlamda sivil *alana* genişletmektir. Alexander bize sivil toplumun daha geniş sosyal sistemin içindeki alanlardan biri olduğunu hatırlatmaktadır. Bu sistemin içine aile, dini gruplar, bilimsel ve ticari dernekler ve coğrafi olarak sınırlandırılmış bölgesel komüniteler katılmalıdır. Bunların hepsi, sosyal ilişkilerini farklı idealler ve kısıtlamalara göre organize etmekte ve mal üretmektedir. Eğer kendimizi sivil toplumun ve liberal demokratik ideallerin koruyucusu olarak görmeye devam edeceksek, misyonumuzun böyle genişlemesi çok önemlidir.

İkinci görev, sivil olmayan farklı alanlarla aracılık etmektir: onlarla diyaloga girmek. Bizim ilerletmeye çalıştığımız idealleri, kısmen ya da tümüyle, kucaklamayı reddedenleri dikkatlice dinlemeliyiz. Burawoy, takdire şayan bir biçimde, Arlie Russell Hochschild'ın *Strangers in their Own Land: Anger and Mourning on the American Right* [Kendi Topraklarında Yabancı: Amerikan Sağında Öfke ve Yas] adlı kitabını ve Louisiana'da Çay Partisi destekçileriyle “empati duvarını” aşmasını överken bunun önemini hissetmiştir. Bu kişiler, küreselleşmeye dair memnuniyetsizliklerini ve toplumsal eşitsizliklere dair kendi vizyonlarını ifade ederek Trump destekçilerine dönüştüler. Onları yargılamadan önce, örneğin, Avrupa'ya gelen Suriyeli ve Afrikalı göçmenlerden korkanları dinleyelim. Burada, normatif yöntemlerimiz, varsayımlarımız ve açık bağlılıklarımızla, sivil olmayan alanlarla diyalog kurma ve aracı olma kapasitemizi vurgulamak isterim. Ben, radikal eleştirel sosyal kurama karşı, kurulu eleştirel bir sosyal kuram çağrısı yapıyorum. Bir yanda iktidarı eleştirirken bir yandan da eleştirdiği güçlerle aynı anda diyalog kurabilen bir kuram. Bu sosyoloji için, bir yandan kapsamlı/klasik liberal projeyi benimserken, Rawls'ın siyasi liberalizmine (güçlendirilmiş ve değiştirilmiş bir versiyonunu) uyum sağlamanın bir yoludur; yani toplumumuzda her tür çeşitliliği toplum içindeki sosyal uyumla (birleşik bir

>>

“Kamusal sosyoloji meselesi basit biçimde kamusal alanda tartışılan rasyonel iddialar ya da normatif argümantasyonlarla ilgili değildir; aynı zamanda ötekinin duygularını ve ahlaki zayıflıklarını anlamakla ilgilidir.”

adalet kavramıyla) birleştiren çoğulculuğu (iyyin çoğulcu kavramlarını) çözmek.

Daha geniş anlamda benim için (eminim Burawoy da bu konuda bana katılacaktır) kamusal sosyoloji meselesi basit biçimde kamusal alanda tartışılan rasyonel iddialar ya da normatif argümantasyonlarla ilgili değildir; aynı zamanda duygularla ilgilidir: ötekinin duygularını anlamak, ahlaki hassasiyetlerini, ötekinin ahlaki zayıflıklarını anlamak, bazen onları toplumsal eziyetlere karşı kör etmek. Bu diyalogik sosyoloji yalnızca insanların eylemlerini nasıl etik olarak meşru kıldıklarına karşı hassas değildir, aynı zamanda sosyologların, Silvia Cataldi'nin deyişiyle, varlığın hermenötüğü olarak, bu eziyetleri nasıl ciddi biçimde ele alabileceklerine ve onlara yaklaşabileceklerine karşı da hassastır.

Ahlak konusunda gelince, yoğun dindarlık bulunduran Arap bölgesinde, din ahlakın kaynaklarından biridir. Sosyoloji literatürü tarafından bilerek ya da bilmeyerek görmezden gelinen, odadaki büyük fil budur. Siyasi şiddetle ilişkili olduğu durumlar istisnadır. Sadece Arap dünyasında, Orta Doğu'da, İsrail'de durum böyle değildir. Din Latin Amerika'da (örneğin Brezilya'daki yeni Pentekostalizm) ve ötesinde de giderek daha önemli hale gelmektedir. Dolayısıyla, sosyologlar olarak mütevazı olmaya ve toplumumuzda farklı seçkin oluşumlarının olduğunu nasıl kabul

edeceğimize dair düşünmeye ihtiyacımız vardır. Bu yeni oluşumların içinde, kilise karşıtı sosyal bilimciler tarafından geri kalmış ve gerici olarak adlandırılan, uzun zamandır görmezden gelinmiş ve nefret edilmiş dindar insanlar da bulunmaktadır.

Son olarak, Burawoy'un otobiyografisi/derin analitik kitabı sosyolojinin günümüzdeki görevlerinden birinin ütopyik vizyonları iletirmek olduğunu doğrudan ifade etmektedir; bu, sosyalizm fikrinin kötülendiği zamanlarda kolay bir görev değildir. Burawoy için insanlar, “zengin olmak için değil, daha iyi [...] daha eşit, daha özgür, daha iş birlikçi [...] bir dünya yaratmak için” (p.2) sosyolog olurlar. Burawoy dünyayı yalnızca düşüncesiyle değil, pratiğiyle de daha iyi bir yer yapmıştır: öğrencilerine ve geniş bilimsel komünitesine özen gösterirken çok cömert davranmıştır. Benim sosyolojim profesyonel ve politika sosyolojisinden kamusal sosyolojiye değil ama yerel ve bölgesel problemlerle tanımlanmış bir sosyolojiden küresel meseleleri kucaklayan bir sosyolojiye kayarken elimi tuttuğu için ona çok şey borçluyum. Dahası, ulusal derneklerin başkan yardımcısı ve bu derneğin Başkanı olarak, ISA yönetim kurulu seçimlerine katılmam için beni teşvik etmiştir. ■

Sari Hanafi'ye ulaşmak için <sh41@aub.edu.lb>

> Michael Burawoy ve Kamusal Sosyoloji Üzerine Düşünmek

Margaret Abraham, Hofstra Üniversitesi, ABD

New York'ta bir Occupy Wall Street protestosu.
Fotoğraf: Margaret Abraham, 2011.

13

Dünyanın dört bir yanında sosyologlar, sosyal bilimciler, araştırmacı-aktivistler, feministler ve beyaz olmayan insanların araştırma ve eylemi birleştirmeye ve halklarla ilişkilenebilmeye dair uzun bir tarihi vardır. Bunun içine eşitsizlik, apartheid, sömürü, baskı, yabancılaşma, savaşlar, ırkçılık, sömürgecilik, kapitalizm, demokrasi, cinsiyet temelli şiddet ve sosyal adalet meselelerini ve toplumsal değişim hareketlerini ele almak da dahildir.

Birleşik Devletler'de halklarla sosyolojik ilişkilenemenin tarihi genellikle silinmiş ya da sosyolojik kanonun kenarlarına itilmiştir. Klasik kuramcılar Marx, Weber ve Durkheim haklı olarak Batı panteonunun bir parçasıyken, en önemlileri arasında W.E.B. Du Bois, Harriet Martineau, Jane Addams, Anna Julia Cooper, Ida B. Wells-Barnett ve Marianne Weber'in bulunduğu öncü sosyologlar, sosyal araştırmacılar ve aktivistler yakın zamana kadar görece görünmez kalmıştır. Tarihsel olarak, güç ve ayrıcalığın payandaları, bilgi üretimi, dağıtımı ve tüketimi, kanonun, sosyolojinin hakim olarak Batılı, Beyaz ve erkek olan temel teorik ve metodolojik profesyonel alanına uyacak biçimde yaratılması ve şekillendirilmesinde merkezi bir oynamıştır. Bunun sonucu,

kanonun dışında çalışan, sosyoloji yapan, halklarla ilişkilene olmuş önemli sosyologların teorik bilgilerinin ve metodolojik katkılarının dışlanması/küçümsemesi olmuştur.

2004 yılında Michael Burawoy, Amerikan Sosyoloji Derneği (ASA) başkanlık konuşması üzerinden ABD'de *kamusal sosyoloji* kavramını (yeniden) popülerleştirdi. Sosyolojik bilgi türlerini belirleyerek ve kamusal sosyolojiyi insanları insan yapan tüm sosyal ilişkileri destekleyen ve koruyan sosyolojiler yapabilmek için bir güdü olarak tanımlayan Burawoy, disiplinin amacına dair tartışmaları canlandırdı. Bir feminist eylem araştırmacısı, kenarda bir sosyolog olan ve 1990'lardan beri ev içi şiddetin özel bir mesele olmaktan çıkıp kamusal bir sorun olması için aktif olarak çalışan benim için, 2004 yılında gerçekleşen yıllık toplantı, ASA'nın organize ettiği sosyolojik olarak en ilgi çekici ve kamusal olarak en kapsayıcı toplantılardan biriydi. Her ne kadar Amerikan sosyologlarının ve Toplumsal Meselelerin Araştırılması Topluluğu ve Toplumda Kadınlar için Sosyologlar gibi derneklerin halklarla sosyolojik ilişkilene konusundaki önemli katkılarına vakıf olsam da, Burawoy'un kamusal sosyoloji sunumu ve çağrısı yankı buldu. Profesyonel miyopiye meydan okuyarak sosyolojinin bilgisini sorguluyordu: kim için ve ne için?

>>

Burawoy için sosyoloji, toplumsal değişim için bir kata-lizördür. Özünde bu, sosyal olarak üretilmiş ızdırabın daha az olacağı, daha iyi bir dünyaya manalı katkılarda bulun-mak isteyen, derinden insani bir sosyolojidir. Bu, karşılı-ğında, toplumsal dışlanma, varlık ve fırsata dair büyük eşit-sizlikler, metalaşma ve piyasa merkezli dünya gibi gerçek hayat sorunlarını ele alan bir sosyolojiyi gerektirmektedir. Sosyolojinin en büyük görevi, toplumu piyasa tutuculuğu-nun tahribatından koruma mücadelesine aktif olarak ka-tılmaktır. Burawoy sivil toplum örgütleri ve toplumsal ha-reketlerin desteğini alan ve onlarla ittifaklar inşa eden ve aynı zamanda öğrencileri önemli bir kamusal grup olarak vurgulayan bir kamusal sosyoloji paradigması arayışındadır. Sosyoloji aktivist, pragmatik dürtülerle kısıtlanamaz; insan, sosyal dünyayı daha iyi anlamak için değerlerle de eşit de-recede alakadar olmalıdır. Sosyoloji analizinin ön planına yalnızca araçların bilgisini değil aynı zamanda amaçların “düşünsel bilgisini” de koymalıdır. Kamusal sosyoloji değerler ve hedeflere dair kamusal diyaloga olduğu kadar bunların gerçekleşme imkanına dair kamusal diyaloga da katkıda bulunmalıdır. Her bilgi türünün (kamusal, profesyo-nel, politika, eleştirel) serpilmesinin, tümünün serpilmesi-ne bağlı olduğu bir “organik bağlılık” içerir.

Burawoy’un 2004 ve 2014 arasında yazdığı makaleler, çalışmalarının gelişimini kamusal sosyolojiden küresel sos-yolojiye doğru bir hareket olarak sunmaktadır. Bunlar bir-likte ABD’de de profesyonel sosyolojinin hegemonyasının adını koyarak ve ona meydan okuyarak başlamış ve eşitsiz dünyanın ortaya koyduğu küresel zorluklarla ilişkilenme ve onlara dair daha eleştirel bir anlayışa doğru ilerlemiş yö-rüngeyi oluştururlar. Yerel ve ulusal bilgi sistemleri içinde kuvvetli dayanakları olan bir küresel sosyolojiyi savunan Burawoy, Küresel Kuzeyin bilgi üretimindeki hegemonya-sının bilincinde olarak, sosyal bilimleri birleştirmeye dair pozitivist hayale karşı uyarıda bulunur. Bunun nedeni kaçınılmaz olarak güçlüler tarafından kontrol edileceği ve dola-yısıyla Batı’nın “yeni emperyalizmin çıkarlarını ilerletmesi” riskini taşımakta olduğudur. Bunun yerine ulusal sosyoloji-leri bölgesel derneklerle içinde bir araya getirmeyi ve son-rasında bunun diyaloga ve sonunda küresel sosyolojilerin sentezine yol açacağını tahayyül eden alternatif bir proje ortaya atmıştır. Onun Uluslararası Sosyoloji Derneği pro-

jesi olan *Küresel Diyalog*, uluslararası sosyolojik diyalog ve güncel meselelere dair küresel tartışma için bir alan açtı.

Burawoy’un 2004 yılındaki ASA başkanlık konuşmasın-dan neredeyse yirmi yıl sonra ve 2014 ISA Başkanlık ko-nuşmasından neredeyse on yıl sonra yayınlanmış son ki-tabı *Public Sociology: Between Utopia and Anti-Utopia*’yı [Kamusal Sosyoloji: Ütopya ve Anti-Ütopya Arasında] okur-ken akıllara gelen, ısrarcı, tutkulu ve sosyolojinin vaatlerine ve tehlikelerine dair ikna edici olmayı sürdürdüğüdür. C.W. Mills’in sosyolojinin biyografi ve tarihin kesişiminde yer al-dığına dair görüşü öne çıkmaktadır, ama aynı zamanda, her ne kadar kasıtsız olsa da, “kişisel olan politiktir” femi-nist değişim önemi de öne çıkmaktadır. Marksizme bağlılık ve Marksizmin eleştirisi ve W.E.B. Du Bois’in sosyoloji ve toplumsal dönüşümü bağlayan önemli sosyolojik katkıları-nın vurgusu daha açıktır. Biyografi ve tarihi birbirine bağla-yan dünyanın dört bir yanındaki geçici sosyolojik ikamet-leri, yaşanmış deneyimlerin sosyolojik tahayyülün önemli bir parçası olduğunu göstermektedir. Bu anı kitabı onun, sosyolojiyi günümüzün disiplininin ve toplumunun zorluk-larını karşılayacak biçimde yeniden düşünecek ve (yeni-den) konumlandırarak bir sosyolog, öğrenci, araştırmacı, öğretmen, idareci, arkadaş, iş ortağı, aktivist ve profesyo-nel dernek lideri olarak açık, incelikli ve kişisel yolculuğunu izlemektedir. Burawoy, bu kitapta sosyolojinin geçerliliğini ve risklerini sorgulamakta, öngörmekte ve açıklamaktadır.

Bugün, küresel pandeminin etkileriyle karşı karşıya kal-mışken, otoriterliğin yükselişi, köktendinciliğin büyümesi, yalan haberlerin, sosyal medyanın patlaması ve genellikle kamu yararına karşı olan yanlış bilginin manipüle etmesi kolay halklar tarafından tüketilmesiyle, bir kez daha sosyo-lojinin vaadini yerine getirmesi için neyin gerekli olduğunu düşünmek zorundayız. Umut belki de yeni nesil sosyolog ve aktivistlerde, tarihin incelenmesinde, titiz teori sayesinde sosyoloji biliminin ilerlemesinde, öğretmeye ve araştırmaya bağlılıkta, süregelen ve yeni ortaya çıkan eşitsizlikleri ele al-makta. Sorunsallaştırmanın ve açıklamanın yeterli olmadığını biliyoruz. Eşitsizlikleri tersine çevirmek için sorgulamamız, hayal etmemiz, önermemiz, araştırmamız ve yollar bulmamız gerekiyor. Kararlı biçimde sosyolojinin daha iyi, adil ve eşit bir dünya inşa etme vaadine sadık kalmalıyız. ■

Margaret Abraham’a ulaşmak için <Margaret.Abraham@Hofstra.edu>

> Kesişimselliğe dair Yerel ve Küresel Düşünmek

Kathy Davis, Hür Amsterdam Üniversitesi, Hollanda ve **Helma Lutz**, Frankfurt Goethe Üniversitesi, Almanya

Washington DC, ABD'de 2020 Kadınlar Yürüyüşü.
Fotograf: risingthermals/flickr.

Kesişimsellik kavramı toplumsal yapıların ve kimliklerin kesişimlerini ve dolaşıklılığını ele almaktadır. İlk kez 1989 yılında Kimberlé Crenshaw tarafından kullanılan kavram, kesişen yollar metaforunu kullanmaktadır: farklı cinsiyetlerden, cinsel kimliklerden, toplumsal sınıflardan veya ırksallaştırılmış kimliklerden bireylerin sürekli ezilme tehlikesi altında olduğu bir uğrak yeri. Bu metafor, farklı toplumsal konumlanma ve ayrımcılık biçimlerinin kesişimlerini betimleme kapasitesi sayesinde toplumsal eşitsizliklere dair analiz ve tartışmalarda başarılı biçimde kullanılmıştır. Kesişimsellik,

güç ilişkilerindeki farklılık kategorilerine yönelik “eklenti” yaklaşımının yerine (toplumsal cinsiyet ve sınıf ve “ırk”) yeni bir gündem oluşturmaktadır: üç ya da daha fazla güç ve tabiiyet eksenindeki süreçsel etkileşim dinamiklerini ve yapısal sonuçları yansıtmaktadır.

Crenshaw'ın baskı sistemleri arasındaki kesişimler fikri, 2001 yılında Durban'daki BM Dünya Irkçılık Karşıtı Konferansı'nda küresel yankı buldu. Bugün, kesişimsellik kavramı, ilk ortaya çıktığı alanlar olan toplumsal cinsiyet çalışmaları, eleştirel cinsiyet çalışmaları ve hukuk alanlarını çoktan terk etmiştir. Artık sosyoloji ve sosyal hizmetlerde, sağlık çalışmaları, eğitim, sosyal coğrafya, antropoloji, psikoloji, siyaset bilimi, edebiyat çalışmaları ve hatta mimarlıkta kullanılmaktadır. Toplumsal cinsiyet çalışmalarında *kesişimsellik* lisans ve yüksek lisans programlarında açılan dersler için bir anahtar kelime haline gelmiştir. Kesişimselliğe adanmış çok sayıda konferans, akademik dergi özel sayısı ve kitap bulunmaktadır. Artık “kesişimsellik çalışmaları”ndan bahsetmek mümkündür.

ABD'den Avrupa'ya seyahat ederken kesişimsellik kavramı dünyanın pek çok yerinde benimsenmiştir. Bu seyahatler sırasında kavram değiştirilmiş ve yerel koşullara ve tarihsel bağlamlara adapte edilmiştir. Örneğin Avrupa'da etnisite ve din, göçmen nüfuslar içinde ayrımcılığı analiz etmek için konuyla ilgili kategoriler haline gelmiş; Hindistan'da ise “kast”, toplumsal eşitsizlikleri anlamak için gerekli bir kategori olarak dahil edilmiştir. Daha yakın zamanda kesişimselliğin nasıl kavramsallaştırıldığı (ya da kavramsallaştırılması gerektiği) konusunda kuşak farklılıkları ortaya çıkmıştır. Black Lives Matter gibi yakın zamanda ortaya çıkan hareketler, ırk ve ırkçılık karşıtı mücadeleleri etkilemiş, kesişimsellik alanında yenilikçi çalışmaları harekete geçirmiştir.

Bu gelişmeleri anlamak, kesişimsellik tarihine günümüzün merceğinden bakmayı gerektirir. Eleştirel araştırmacıları ve aktivistleri kesişimselliğe tekrar tekrar getiren nedir? Kesişimsellik kavramının kendisini sürekli yeniden icat etmesini sağlayan şey nedir? Son olarak: Kesişimsellik nasıl oluyor da farklı amaçlar ve farklı alanlar için detaylandırılıyor, yeniden çalışılıyor ve kullanılıyor?

>>

Bu sorular şu an derlemekte olduğumuz ve 2023'te yayınlanacak *Routledge Handbook of Intersectionality Studies* [Routledge Kesişimsellik Çalışmaları El Kitabı]'ın merkezinde yer almaktadır. El kitabı, uluslararası ve disiplinlerarası katılımcılardan kesişimsellik çalışmaları alanı içinden birçok konuyu kapsamaktadır. *Küresel Diyalog*'un bu sayısı için birkaç yazardan bölümlerinin kısaltılmış versiyonlarını sunmalarını istedik. Ortaya çıkan sonuç kesişimselliğin sosyal, kültürel ve jeopolitik eşitsizlikleri anlamak için nasıl kullanıldığına dair bir önizlemedir. Ann Phoenix, kölelik ve sömürgecilik tarihlerinin şimdiki zamanın peşini nasıl bırakmadığını ele alarak, neden küresel olarak kesişimsellik üzerine düşünüş biçimimizin bir parçası olması gerektiğini göstererek tartışmaya başlıyor. Barbara Giovanna Bello ise günümüzdeki en önemli toplumsal hareketlerin ikisine, Black Lives Matter ve #MeToo'ya kesişimsel bir bakışla devam ediyor. Bu hareketler ABD'de başlamış olsalar da artık küresel hale geldiler. Ethel Tungohan kesişimselliğin son dönemde Kanada'daki göçmen bakım işçilerinin hareketini anlamak için gerekliliğini gösteriyor. Bu örnekte baskıyı

çürütmek için farklı toplumsal hareketlerin güçlerini birleştirmeleri gerektiği çok açıktır. Kesişimsellik çalışmaları alanında ortaya çıkmış olan tartışmalara dönen Amund Rake Hoffart ise kavramla ilgili tüm sorunları ortadan kaldıracak, tümüyle kesişimsel bir metafor arayışına eleştirel bir bakış getiriyor. Hoffart kesişimsel eşitsizlikler ve güç konfigürasyonlarına dair araştırmalarda “dağınıklık ihtiyacı” olduğunu ileri sürüyor. Son olarak kesişimsel araştırmalar için bir metodolojiye dair uluslararası çağrıya cevap vererek biz (Kathy Davis ve Helma Lutz), aldatıcı biçimde basit olan “diğer soruyu sorma” sürecinin, insanların gündelik yaşamlarında güce direnme veya ona uyum sağlama stratejilerini analiz etmemize yardımcı olacağını gösteriyoruz.

Bir bütün olarak ele alındığında, bu diyalog, yerel ve küresel olarak kesişimselliğin araştırmacılar ve aktivistlerin eşitsizlik, güç ve toplumsal dönüşüme dair düşüncelerini etkileme biçimlerini göstermektedir. ■

Helma Lutz'a ulaşmak için <lutz@soz.uni-frankfurt.de>

Kathy Davis'e ulaşmak için <k.e.davis@vu.nl>

> Kesişimsel Geçmişler Kesişimsel Geleceklerin Peşini Bırakmıyor

Ann Phoenix, University College London, Birleşik Krallık

Washington DC'de bir eylemci George Floyd'un portresinin olduğu bir pankart tutuyor. Fotoğraf: Obi - @pixel6propix/ [Unsplash](#), Creative Commons.

17

Artık çok az sayıda insan kesişimselliğin toplumsal ilişkileri, gündelik sosyal pratikleri ve toplumun işleme biçimini anlamak için merkezi bir rol oynadığı fikrine karşı çıkıyor. Herkesin simültane biçimde toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim, toplumsal sınıf ve ırklaştırılma çeşitli toplumsal kategorilere nasıl yerleştirildiğiyle ilgileniyor olması, eşitsizlikleri, güç ilişkilerini ve toplumsal konumlanmanın karmaşıklığı için bir sezgisel analiz sunmaktadır. Herhangi bir sosyal kategorinin diğer

sosyal kategoriler ve onların dinamizmi, ilişkiselliği ve tarihsel konumuyla kesişimi sonucunda nasıl merkezsizleştirildiğini göstermektedir.

Sosyologlar, kölelik ve sömürgeciliğin günümüz küresel tarihini nasıl oluşturduğuna dair tarihsel kavrayışlarla giderek daha çok ilgilenmektedir. Fakat kesişimselliğin tarihsel olarak konumlanmış olduğunu kuramsallaştırmak, toplumsal ayrışmalar, içirme ve dışlamaların dayanağını oluşu-

>>

Fotoğraf: Thomas Willmott//[Unsplash](#),
Creative Commons.

Kesişimsel belirme yalnızca geçmişe dair yeni perspektifler değil gelecek eylemleri de teşvik edebilir. Fotoğraf: Hakase//[iStock](#).

turan, potansiyel olarak birbiriyle çatışan süreçleri anlamamızı sağlarken, tarihlerin kesişimselliğin bir parçası olma biçimlerine dair az bilgi bulunmaktadır. Bu makale, tarihlerin günümüzün peşini bırakmıyor olmasının kesişimsellik kuramları için nasıl önemli olduğunu ileri sürmektedir.

> Tarihin belirmesi

Sık sık beliren tarihin günümüzdeki toplumsal ilişkileri değiştirme ve beklenmedik şekillerde psikososyal olarak ortaya çıkma biçimleri, 2020 yılında ırkçılık ve baskıcı ırkçı tarihlere karşı küresel protestolarla daha da açığa çıktı. Bu protestolar ABD’de George Floyd’un bir polis tarafından öldürülmesinin videoya kaydedilmesinde sonra başlamıştı. Bu olay Black Lives Matter hareketine olan desteği canlandırdı ve genişletti. Sömürgecilik ve köleciliğin ırkçı tarihlerinin pek çok toplumun peşini bırakmıyor oluşu, George Floyd cinayetine (Siyah bir insanın Beyaz bir polis tarafından öldürüldüğü pek çok cinayetten biri) verilen tepkilerle kanıtlanmaktadır. Bu tepkiler, yüzyıllar süren ırkçı baskılara odaklanmış ve bu baskıcı tarihin sembollerini, örneğin köle sahiplerinin ve sömürgecilerin heykellerini spontan olarak hedef almıştır. Uzun zamandır gömülmüş, bilinçsiz ya da hakkında düşünülmemiş tarihler, günümüz toplumsal manzarasını rahatsız etmeye gelmiştir. Yeniden yüzeye çıkan bu tarihler, sosyoyapısal değişim isteyen kampanyalara ve kişisel tanıklıkların akmasına yol açmıştır.

Tarihin tekrar belirmesi fikri yeni bir şey değil. Örneğin, Yahudi soykırımının ve köleliğin travmalarının nasıl nesiller arası iletişim bir parçası olduğu ve bu acıları çekenlerin torunlarının yaşamlarını, açıkça belirtmeden, nasıl sekteye uğrattığı, bununla uğraşan akademik çalışmalar ve romanlarda incelenmiştir. George Floyd cinayetine gelen tepkiler kolektif tarihlerin aynı zamanda nasıl bireysel olduğuna, geçmiş olguların nasıl döndüğüne veya günümüzde var olmaya devam ettiğine ışık tutmuştur. Kolektif tarihler, ge-

leceği ve var olma ihtimali olan gelecekleri tahayyül etme biçimimiz için büyük önem taşımaktadır.

Kesişimsel bir perspektiften, bu belirmenin kuramsallaştırılması toplumsal kategorileri analiz etmek için imkanları derinleştirir. Bunu, kişisel ve ulusal tarihlerin tüm toplumsal kategoriler içinde nasıl birbirleriyle bağlantılı ve tortulu olduğu ve insanlar arasında ayrışmalar ve ortaklıklar ürettiklerine dair sorular sorarak yapar. Örneğin Azınlık Dünya ülkelerinde Siyah, işçi sınıfından bir kadın olmanın ne anlama geldiğine dair bu tür zamansal kavrayışlar, nesiller arası ve ulusal tarihlerin bir araya getirilmesini ve üstü kapalı olarak özcü toplumsal kategorilerden kaçınmayı gerektirir. Aynı tarihlerin aynı zamanda aynı ülkelerdeki Beyaz, orta sınıf erkeklerin yaşamlarının ayrılmaz bir parçası olduğuna odaklanılmasını eşit derecede teşvik eder.

Belirmeye kesişimsel biçimde odaklanmak, araştırmacıların toplumsal meselelere dair daha aydınlatıcı sorular sormalarına yardımcı olur. Örneğin COVID-19 pandemisi boyunca toplumsal cinsiyet, ulus, göçmenlik durumu, sosyoekonomik durum, engellilik, yaş, barınma ve mesleğin hepsinin, eşitsiz hastalık ve ölüm oranlarına yol açacak biçimde kesiştiği acı biçimde açığa çıkmıştır. Fakat, örneğin, yaşam koşulları bağlamında, bu farklılıkları bireyselleştirecek ve kültürel farklılıkları vurgulayacak biçimde pek çok açıklama arayışı olduğu göze çarpmıştır. Ölüm oranlarıyla ilişkili olan etkenlerin ne olduğunu ortaya koymak her ne kadar önemli olsa da bulunan ilişkilerin neyin incelendiğine göre değişeceğini, bunun da var olan kavrayışlara bağlı olacağını kabul etmek de eşit derecede önemlidir. Belirli konumlanmalar ve pratikler üretmiş olan tarihler ve içinde ifade buldukları sosyoduygusal bağlam hakkında sorular sormanın, sosyal adalet ve anlamlı müdahaleleri sürdürecek bir analiz üretme ihtimali daha büyüktür. Bu soruların aynı zamanda belirli toplumsal pozisyonların kesişimlerinin

>>

Gana'dan Sankofa kuşu. Twi dilinde "Sankofa" "geçmişe gidip kullanışlı olanı geri getirmek" anlamına gelmektedir. Akan halkları bunu bir kalp ya da mitik bir kuş olarak resmeder; kuşun ayakları sıkı bir biçimde öne basarken gagası arkasına doğru dönüktür, ağzından kıymetli, gelecek yaşam dolu yumurtası gelmektedir.
Fotoğraf: tatadonets/iStock.

Azınlık Dünyası toplumlarında halihazırda var olan eşitsizlikleri nasıl şiddetlendireceğini ciddiye alma ihtimali de daha yüksektir.

> Kesişimsel gelecekte belirlemek

Bugün kesişimsel olarak belirme, yalnızca geçmişin şimdiki zamanın bir parçası olduğunu gösterdiği için değil, gelecek eylemi teşvik ettiği için de zamansaldır. Bu, Black Lives Matter'ın yeniden doğmasında olduğu gibi, geçmişin geleceğe açıldığı durumlar için olsun, melankolik ve adlandırılmamış bir varoluş olarak kalmadığı durumlar için olsun, gerçektir. Her iki durumda da belirme, yeni hikayelerin ve dolayısıyla yeni gelecek vizyonları üretilmesini gerektiren, sorunlu özne pozisyonları yaratır. Tarihsel olarak önemli olaylar böylece gündelik pratikleri etkileyerek toplumsal ilişkilerin içine sızar, gelecek olasılıklarını kısıtlar ya da mümkün kılar. Belirlemelerin bilinçte uyandığı zaman ortaya çıkan patlamalar, gelecekte eylemi ve daha arzuların gelecekte için iddiaları tetikler. Kesişimsellik, beliren ve rahatsızlık veren tarihlerin bilinçli hale geldiğinde, belli bir toplumsal kategorideki insanların nasıl farklı tepkiler, umutlar ve vizyonlara sahip olduğunu açıklamaya yardımcı olur.

Son yıllarda bazı ülkeler, farklı kadınların veya Siyahların öldürülmesine tepki olarak yeni cinsiyetlendirilmiş/ırksal-

laştırılmış anlatılar gördü. Bunlar, örnek olarak, ABD'de de bazı Siyah erkeklerin polis tarafından öldürülmesinin çok anılmasına karşın Siyah kadın ve çocukların polis tarafından öldürülmesinin genellikle medyada hiç yer almasına karşı #SayHerName'in [#AdınıSöyle] popülerleşmesine yol açtı. Dolayısıyla, tarihlerin herhangi bir insan üzerindeki etkilerini, nesiller boyu aktarılmış ve gündelik pratikler içinde tortusunu bırakmış ve aynı anda, örneğin ırkçılık ve cinsiyetçiliği yeniden üreten, ilişkiler ve etkiler birleşimlerini bilmeden anlamak mümkün değildir. Herhangi bir sosyal durumda hangi kategorilerin harekete geçtiğini anlamak ve toplumsal konumların, duygusal bağların, konumlanmaların ve güç ilişkilerinin belirleyiciliği, mutlaka açık değildir. Bunun anlamı, toplumsal kategorilerin yalnızca onlara odaklanıldığında ya da işler halde için görünür olduklarında belirleyici olduklarının varsayılamayacağıdır. Aynı zamanda, bu tür tarihlerin içinde ve onlardan çok fazla gizlenen olduğu için, ulus devletler tarafından meşru kılınan tarihlerin kesişimsel belirmeleri anlamak için yeterli olmadığı anlamına gelir. Sessiz tarihler toplumların içine sızar, dışlayıcı/kapsayıcı gündelik kesişimsel toplumsal ilişkiler üzerinden günümüzde belirerek peşini bırakmamaya devam eder. ■

Ann Phoenix'a ulaşmak için <a.phoenix@ucl.ac.uk>

> Toplumsal Hareketlere Dair Kesişimsel Yaklaşımlar

Barbara Giovanna Bello, Milan Üniversitesi, İtalya ve ISA Hukuk Sosyolojisi Araştırma Komitesi (RC12) Yönetim Kurulu üyesi

Fotoğraf: Raphael Deindl.

Black Lives Matter (BLM) [Siyah Yaşamlar Değerlidir] ve #MeToo [BenDe] hareketleri sırasıyla 2013 ve 2017'den beri küresel çapta viral oldular. Sosyal medyanın kuvvetlendiren etkisi sayesinde, ABD ve ötesinde Siyahlara ve kadınlara karşı sürekli ve sistematik şiddete dünyanın dikkatini çektiler.

> Kökenler

BLM, 2013 yılında Trayvon Martin'in katilinin beraat etmesine tepki olarak Alicia Garza, Patrisse Cullors, and Opal Tometi tarafından kuruldu. Türünün ilk İnternet temelli hareketi olarak görülmektedir. Liderliği kurulduğu günden bu yana Siyah, kadın ve queer'dir. #MeToo hareketinin ise daha farklı bir tarihi vardır: Siyah aktivist Tarana Burke tarafından 2006 yılında cinsel şiddete uğramış kadınların, genç insanların, queer ve trans bireylerin ve Siyah komünitelerdeki engelli bireylerin travmalarını iyileştirme ama-

cıyla kuruldu. Hareketin hızlı çevrimiçi yolculuğu ise, 2017 yılında aktris Alyssa Milano'nun Harvey Weinstein skandalı sırasında, daha eski taban hareketi MeToo'nun farkında olmadan, dünyanın dört bir yanından kadınları #metoo etiketiyle kendi cinsel taciz deneyimlerini paylaşmaya çağırmasıyla başladı.

> "Hem/ve" yaklaşımı

Siyah kadınlar tarafından başlatılan, kurulduklarından beri bilinçli olarak kesişimsel olan iki hareketin, neden "hem/ve" yaklaşımını etkili olarak işletme konusunda zorluklarla karşılaştıkları sorulabilir. Siyah erkek aktivistlerin kendilerini, ait oldukları toplulukların ilerici savunucuları ve kolluk kuvvetlerin ırkçı şiddetinin temel hedefi olarak temsil ettiklerini görüyoruz. Öte yandan beyaz kadınların cinsel taciz tehdidi olmadan emek piyasasında rekabet etme istekleri de bu alanda hakimiyet kuruyor gibi görünüyor. Fakat

Siyah kadınların sesleri ve deneyimleri giderek daha çok yok oluyor. Makalenin bir sonraki bölümünde, onların görünmezliklerine dair bazı olası açıklamaları özetleceğim ve kesişimsel yaklaşımın bu durumu iyileştirmeye nasıl katkı sunabileceği üzerine düşüneceğim.

> Sosyal adalete dair eşitsiz sorular

İlk olarak, yapısal düzeyde, birbirinden bağımsız toplumsal cinsiyet ve ırk kategorilerinin sahip oldukları farklı statülerin daha yakından analiz edilmeye ihtiyacı var. Çünkü bu durum karşılıklı etkileşimlerini ve hiyerarşik güç ilişkileri içindeki diğer kategorilerle etkileşimlerini etkilemektedir. Esasen BLM hareketi temel olarak Beyaz üstünlüğünü ve şiddetin ırk hattında yeniden üretilmesini ele almaları için Siyahlara çağrı yapar. “All Lives Matter” [Tüm Yaşamlar Değerlidir] ve “Blue Lives Matter” [Mavi Yaşamlar Değerlidir] grupları gibi muhafazakar karşı iddialar, özellikle Siyah kadınların ve en dezavantajlı Siyah bireylerin itibar taleplerini küçümser. #MeToo ise neredeyse tüm kadınlara seslenir (dünya nüfusunun neredeyse yarısından fazlası): patriyarkayı ortadan kaldırmayı amaçlar, ama bunu daha açık biçimde cinsel taciz tehdidi olmadan güç “odasına” erişim talebi etrafında ifade eder. Buraya erişim, Siyah kadınlar için daha da zordur. Sonuçta her iki hareket de sosyal adalete dair meseleleri gündeme getirmekte, fakat bunu farklı biçimde yapmaktadır.

> Ayrıcalığın kendi kendini yenilemesi

İkinci olarak, Siyah kadınların görünmezliğini daha da artırmakta Amerikalı ve uluslararası anaakım medya da rol oynamıştır. Siyah erkeklerin vahşi biçimde öldürülmelerine ve onların son sözlerine (“Nefes alamıyorum”) dair haberler ve görüntüler kulaklarımızda ve ruhumuzda hala yüksek sesle yankılanırken, öldürülen Siyah kadınlarınki yoktur. Benzer biçimde, (ünlü ya da değil) Beyaz kadınlar tarafından kınanan cinsel taciz, “öteki” kadınlar tarafından ihbar edilenleri gölgede bırakmaktadır. Bu bağlamda, her iki harekette de “sınıf” önemlidir. Sınıf-ırk-toplumsal cinsiyet prizması, (kadınlar dahil olmak üzere) Beyaz bireylerin daha çok dikkat çektiği medya sistemlerinde kristalize olan ve enformasyon sayesinde yeniden üretilen karşılıklı inşa edilmiş ayrıcalık sistemlerini ortaya çıkarmaya yardımcı olur.

Bu ilk iki gözlemin, güç ilişkilerini yıkmak ve “tüm” sesleri içermek için imkanlar önerirken bir yandan da #MeToo hareketine verilen geniş desteği ve Siyah ve azınlık kadınların deneyimlerinin önemsiz gibi gösterilmesini açıklamayı mümkün olabilir.

> Kesişimselliğe neden ihtiyacımız var

Üçüncü olarak, Siyah kadın cinayetlerinin ve cinsel tacizlerinin tüm kadınların ve Siyah bireylerin eziyetlerini temsil etmek için fazla özgül olarak görülmeyi sürdürdüğü iddia edilebilir. Bu yüzden kesişimsel yaklaşım, ırkçı ve cinsiyetçi şiddetin Siyah erkeklere ve Beyaz kadınların başına gelen şey olduğu varsayımına dayanan kamusal söylemi dönüştürme potansiyeline sahiptir.

Dördüncü olarak, kesişimsellik toplumsal inşaların BLM vakalarında insanlıktan çıkarılan ve #MeToo örneğinde sömürülen bedenlerin hakimiyet/tabiiyetini nasıl körüklediğini açıklamaya yardımcı olur. Siyah kadınların agresif Safirler veya “süperinsan” gücüne sahip olarak veya hipercinselleştirilmiş Jezebeller olarak tasvirleri, araçsal biçimde onlara karşı devlet gücünün tacizini ya da rızaları olmadan cinsel ilişkiyi meşru kılmaya ve güvenilirliklerini sorgulamaya hizmet edebilir. Bu, Weinstein vakasında da ortaya çıktı: Weinstein, kendisini kınayan pek çok kişi arasından özellikle Siyah Kenyalı-Meksikalı aktris Lupita Nyong’o’yu kötüledi. Aynı zamanda, Siyah erkeklerin Beyaz kadınların “tecavüzcüsü” olarak temsili sıklıkla temeli olmayan suçlamalara yol açarak geçmişte linç edilmelerini meşru gösterdi; bu da muhtemelen bazılarının #MeToo’nun slogan olan “Yalnızca kadınlara inanın”ı destekleme konusundaki tereddütlerini açıklıyordu. Bu durum Siyah kadınlarla dayanışmalarını da etkileyebilme ihtimalini taşımaktadır.

> İlerlemek

Son olarak, sezgisel bir araç olarak kesişimsellik, güç yapıları arasındaki etkileşimlerin etkilerine odaklanırken, [Keisha Lindsay](#)’ın belirttiği gibi, kimin nasıl destekleneceğini siyasi kararlar belirlemektedir. Her iki harekette de pek çok destekçi hala tek bir mücadele eksenine ilişkilidir, öte yandan kurucular ve diğer aktivistler telaş içinde görünmez insanları görünür kılmaya çalışmaktadır: girişimleri dünya çapında daha büyük medyanın ve internetin daha çok dikkatini hak etmektedir. Bunun sonucu olarak, #SayHerName projesi Aralık 2014’te Afrika Kökenli Amerikalı Politika Forumu (AKAPF) ve Kesişimsellik ve Sosyal Politika Çalışmaları Merkezi (KSPÇM) tarafından (trans ve toplumsal cinsiyet kodlarına uymayan kadınlar da dahil) Siyah kadınlara karşı polis şiddetinin üstesinden gelmek için başlatıldı. Orijinal #MeToo ve #UsToo hareketleri beyaz olmayan kadınlara, vasıfsız işçilere ve LGBTQI+ bireylere karşı cinsel tacizi önlemeyi amaçlamaktadır.

İlerlemek için İnternetin özelliklerinin küresel olarak “kesişimsellik meselesini” gündeme getirmek için daha iyi kullanılabileceğin ileri sürüyorum. Hatta ulus-ötesilik ve internet iletişiminin güçlendirilmesi Beyaz kadınlar ve Siyah erkekler üzerinde vurgu yapılmasını sağlayabilirdi, aynı zamanda “birisinin” anlatıdan eksik olduğunu da açıkça ortaya koydu ve “kimin” “neden” orada olmadığına dair hızlı tepkilere yol açarak var olan boşlukları tartışacak alan açtı. Bu “sanal” alanda BLM ve #MeToo, çevrimdışı ve çevrimiçi “kesişimsel” gündemlerini koalisyonlar inşa ederek en yüksek seviyeye taşıyabildiler. Amerikalı avukat ve aktivist [Mari Matsuda](#)’nın sözlerini hatırlarsak: “tarihte bulunduğumuz noktada, koalisyonlar içine girmeden, birbirimizle ilişkili olarak sahip olduğumuz tüm ayrıcalık ve tabiiyet pozisyonları içinden, birbirimizle buluşmak üzere farklı yerlerden çıkıp gelmeden [...] verimli bir biçimde ilişkilenebiliriz.” ■

Barbara Giovanna Bello’ya ulaşmak için <barbara.bello@unimi.it>

> Kesişimsel Dayanışmalar ve Göçmen Bakım İşçileri

Ethel Tungohan, York Üniversitesi, Kanada

2018 yılının Nisan ayında, Liberal Parti göç bakanı Ahmed Hussien, Kanada'nın [Live-In Caregiver Program'ının](#) [Yatılı Bakıcı Programı] 2020'den itibaren süresiz ikamet izni için daha fazla başvuru kabul etmeyeceğini açıkladı. Bu açıklama, Kanada'nın göçmen bakım işçileri hareketini oluşturan örgütleri umutsuzluğa düşürdü. Farklı toplumsal konulardan çeşitli örgütlere ait, birbirinden çok farklı hedeflere ve gündemlere sahip çeşitli aktörlerden oluşan Toronto'daki göçmen hareketi harekete geçti.

> Tüm göçmen bakım işçileri için süresiz ikamet izni nasıl alınır

Toronto'daki İşçi Eylem Merkezi'nde aceleyle çeşitli göçmen örgütlerinin katıldığı toplantılar organize edildi. Bakıcıların Kanada'da süresiz ikamet izni almaya devam edebilmesi gerektiği konusunda hemfikir olduktan sonra hareket bölündü. Bölünme, tüm göçmen bakım işçileri için süresiz ikamet izni talebinin nasıl gerçekleşeceği konusundaydı. Aynı zamanda hangi gündemlere öncelik verileceği meselesi de vardı. Şu sorular ortaya atıldı:

Kim, kimin için konuşuyor? Bu kampanyada gerçekten söz konusu olan nedir? Kolektif enerjilerimiz yasal reformu mı yönlendirmeli yoksa göçmen bakım işçilerini ailelerini geride bırakarak Kanada'ya çalışmaya gelmek zorunda bırakan yapısal eşitsizlikleri de mi ele almalıyız?

> Geri çekilen öneriler

Bu sorular cevapsız kaldı ve hatta hala gerginliğin odak noktası olmayı sürdürüyorlar. Yine de bakıcı örgütleri önerilen değişikliklere karşı seslerini duyurmak konusunda başarılı oldular. Yaklaşımlarının, sürmekte olan diyalogun bir parçası olmasını sağladılar. Basın bültenleri ve eylemler sayesinde bakım işinin Kanada toplumunun değerli bir parçası olduğunu ve çoğu Küresel Güney ülkelerinden ırksallaştırılmış, işçi sınıfı kadınlar olan göçmen bakım işçilerinin iş gücünün vazgeçilmez bir parçasını olduğunu açıkça ortaya koydular. Bu örgütlerin aktivizminin sonucu olarak Liberal hükümet önerisini geri çekti ve göçmen bakım işçilerinin Kana vatandaşlığı alabilmesi için yeni yollar yarattı. Her ne

kadar bu yollar artık mevcut olmayan Yatılı Bakıcı Programı içinde göçmen bakım işçilerinin Kanada vatandaşlığına başvurmak için sahip olduğu otomatik haktan çok uzak olsa da, süresiz ikamete giden yollar yine de korundu ve bakıcı koalisyonları vatandaşlık haklarının ortadan kaldırılmasına dair tehditler şimdilik uzakta kaldığı için rahat bir nefes aldılar.

> Kesişimsel mercek

Bu tartışmalar üzerine dört yıl sonra, 2022 yılında düşünürken, genel olarak toplumsal hareketleri ve özel olarak göçmen bakım işçilerinin hareketlerini incelerken kesişimsel bir mercek kullanmanın, bu tür hareketlerdeki aktörlerin sıklıkla karşı karşıya kaldığı hassas ikilemleri ön plana çıkardığı görüyorum.

İlk olarak, kesişimsellik, üyelerinin çoklu ve örtüşen toplumsal konuları göz önünde bulundurulduğunda, göçmen bakım işçileri hareketinin *birleşik* bir platformu yansıtırken karşı karşıya kaldığı zorlukları gerçekten anlayabilmemizi sağlar. En çok kesişimsel dezavantaja karşılaşılan üyelerin en az konuşma kapasitesine sahip olanlar üyeler olduğu göz önünde bulundurulduğunda, hangi aktivistlerin hareketin gerçek anlamda sesi olabileceğini belirlerken gerilimler yaşanır. Halbuki en acil ihtiyaçlara sahip olanlar da onlardır. Bu yüzden bu kesişimsel yaklaşım, üyelerinin, özellikle de en çok zorlukla karşılananların, ihtiyaçlarını karşılayan bir hareket kurmanın zorluklarını ortaya koyar.

İkinci olarak, kesişimsel mercek göçmen bakım işçileri hareketinin yaklaşımlarında kesişimsel olmaktan nasıl faydalandıklarını da gösterir. Kendilerini kesişimsel olarak tanımlayan göçmen bakım işçilerinin örgütleri, çeşitli üye tabanı olan farklı hareketlerle koalisyonlar kurmak arayışındadır. Genellikle emek hareketi ve feminist hareketle ittifak kurar. Kendilerinin ya da ailelerinin engelli olmaları nedeniyle Kanada'da vatandaşlık başvuruları reddedilen göçmen bakım işçilerinin çıkarları için çalışan bu örgütler, engelliler için adalet hareketleriyle de koalisyon kurmak istemiştir. Bu farklı hareketlerle çalışma fırsatı, göçmen bakım işçilerinin meselelerinin daha geniş çapta ilgi kazanmalarını sağlamaktadır. Fernando Tormos-Aponte ile yayın aşamasında olan bir makalede yazdığımız gibi, *kesişimsel dayanışma*

“Bu hareketleri kesişimsellik kullanarak analiz etmek, göçmen bakım işçileri hareketlerinin benimsediği yaklaşımların akışkanlığını daha çok takdir etmemizi sağlamaktadır”

oluşturmak, farklı komünitelerin kaderlerini birbirine bağlı olarak görmelerini sağlar. Diğer toplumsal hareketlerin yanı sıra, göçmen bakım işçileri hareketinin parçası olan ilerici örgütler, ana kampanyalarda güçlerini birleştirerek baskıları aşmak ve kamusal söylemi etkilemek için kolektif olarak birlikte çalışabileceklerini gördüler.

> Lağvetmek mi reform mu

Bir hareketin içinden farklı aktörler, elbette normatif gündemler meselesine dair çatışabilir. Burada kesişimsel mercek yine aydınlatıcı olacaktır. Bazı göçmen bakım işçileri örgütleri, Combahee Nehir Kolektifi'nin kesişimsel vizyonu ile uyum içinde, hareketlerin sonuç itibarıyla kapitalizm, emperyalizm ve patriyarkanın birbirine kenetlenmiş güç yapılarını lağvetmeye doğru hareket etmesi gerektiğine inanmaktadır. Fakat diğer örgütler, çabalarının politika değiştirmeye odaklanmasının en büyük faydayı getireceğini düşünmektedir. Yakında yayınlanacak olan *Care Activism: Migrant Domestic Workers, Movement-Building and Communities of Care* [Bakım Aktivizmi: Göçmen Ev İçi İşçileri, Hareket İnşası ve Bakım Toplulukları] adlı kitabımda bu ayrımları lağvetmeye dayalı ve reforma dayalı olarak kategorize ediyorum: bazı örgütler hareketin başarısını, lağvedici bir vizyonda görürken diğerleri başarıyı politikayı değiştirebilmekte görür.

> COVID-19'un etkileri

COVID-19 pandemisi bu ideolojik ayrımların çoğunu altüst ederek kesişimsel analizi daha da dikkat çekici hale

getirdi. Farklı örgütlerin normatif vizyonunun son kertede hala ideolojiye dayandığını düşünsem de, bu hareketleri kesişimsellik kullanarak analiz etmek, göçmen bakım işçileri hareketlerinin benimsediği yaklaşımların akışkanlığını daha çok takdir etmemizi sağlamaktadır. Kesişimsellik, bireylerin yaşadığı deneyimleri etkileyen ve azaltan süreçlerde, sistemlerde ve yapılarıdaki yön değişikliğini belirleyen çok boyutlu güç analizine vurgu yaparak, COVID-19'un göçmen bakım işçileri için ne kadar tahrip edici olduğu göstermektedir: sonrasında devlet politikalarında ve işyeri koşullarında meydana gelen kaymalar çok yıkıcı olmuştur.

Pandemi, hareketin içinde aktivizmin aciliyetini ortaya çıkararak, Kanada'da göçmen bakım işçileri hareketi için bir dönüm noktası olmuştur. 2018 yılında birbiriyle çatışan durumlar benimsemiş olan örgütler, pandemide göçmen bakım işçilerini destekleyecek politikaların iyileştirilmesi çağrısıyla ve *bakımın* temel bir toplumsal değer olarak merkeze koyulmasına yol açacak uzun vadeli yapısal değişikliklerin müjdecisi olma hedefiyle bir araya geldiler. Pandemi aynı zamanda göçmen bakım işçileri hareketi içindeki aktörlerin Yerli hareketleriyle, Black Lives Matter'la ve diğer ilerici toplumsal hareketlerle ittifak kurmanın önemini yeniden dikkate almalarına yol açtı. Kaderlerinin diğer azınlık topluluklarıyla vazgeçilmez biçimde birleşik olduğunu görmeleri, kesişimsel dayanışmanın gerekliliğini daha da derinden farketmelerine neden oldu. ■

Direct all correspondence to Ethel Tungohan <tungohan@yorku.ca>

> Doğru Kesişimsel Metaforu Arayış

Amund Rake Hoffart, Oslo Üniversitesi, Norveç

Kesişimsellikler genellikle yollar ve dört yol ağızlarıyla temsil edilir.

Fotoğraf: Jeremy Bishop/[Unsplash](https://unsplash.com/photos/4KqZ8qZ8qZ8).

24

Dil, hem gündelik hem akademik biçimde metaforlarla doludur. Eğer bir metinde metafor aramaya başlarsanız, her yerde mantar gibi bitmeleri olasıdır. Metaforlar mecazdan, kelimelerin bildik anlamlarını başka bir şeyi tarif edecek biçimde kaydırmadan faydalanır. Kırık kalp, çürük elma, ahlak pusulası, geç olgunlaşan ve iki tarafı keskin kılıç gibi metaforlar, sıradan ortamlarda çok bilinen nesneleri kullanır ve onları yeni, bazen şaşırtıcı nesnelere transfer eder. Gündelik ve akademik dilimizdeki metafor zenginliğini tespit etmek, George Lakoff ve Mark Johnson'ın metafor

üzerine 1980 tarihli klasik çalışmasında ortaya koyulduğu gibi, neden “onlarla yaşadığımızı” gösterir. Dilin kenarda kalmış bir olgusu olmaktan çok uzak olan metafor, şiir ve retorik alanlarına ait olağanüstü bir şeydir ve gündelik düşünce biçimimizi ve eylemlerimizi derinden etkiler.

> Crenshaw'ın trafik kavşağı

Kimberlé Crenshaw'ın 1989 tarihli “Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics” [İrk ve Cinsiyetin Kesişimini Demarjinalize Etmek:

>>

Ayrımcılık karşıtı doktrinin, Feminist Teorinin ve Irkçı Karşıtı Siyasetin Siyah Feminist Eleştirisi] adlı makalesi, kesişimsellik kavramını bir trafik kavşağı metaforu üzerinden değerlendiren. Siyah kadınların ayrımcılık deneyimini trafikte farklı yönlerden gelen araçlar tarafından ezilme deneyimi olarak görselleştiren Crenshaw, Siyah kadınların ABD’li ayrımcılık karşıtı doktrinler içinde ihmal edildiği, ABD’deki yasal örneklerin analizine eşlik etmek üzere özellikle provokatif betimleme kullanıyordu. Her ne kadar kavşak o zamandan beri kesişimselliğin temel imgesi olarak kullanılır olsa da, eleştiri de almıştır. Çoğu itiraz kavşak imgesinin ek boyutlarına odaklanır: toplumsal cinsiyet, ırk, sınıf ve cinsellik gibi toplumsal kategorileri ayrı ve bağımsız gibi sunarak onların birbirlerine eklenmesini mümkün kılar. Kavşak imgesinin, kavşağa giren ve oradan çıkan bağımsız yolları ayırdığı için ekleyici olduğunu inkar etmek güçtür. Crenshaw’ın makalesinin yayınlanmasının üzerinden geçen otuz yılda çok sayıda (az ya da çok egzantrik) alternatif metafor önerilmiştir. Bu da kesişimselliğin yolculuk ettiği önemli yollardan biridir: fikir, metaforlar ve analogilerle üzerine sürekli yeni yorumlar ve açıklamalar yapılarak uzağa ve yakına seyahat etmiştir.

> Bir şeyi yapmanın birden fazla yolu vardır!

İlginç biçimde, kesişimsellik için bazı alternatif metaforlar, yerine geçmeyi hedefledikleri trafik kavşağı metaforundan daha soyuttur. Bunlara örnek, eksenler, etkileşimler, kongürasyonlar, kümelenmeler, fraktallar, yankılar, vektörler, topografiler ve ortaya çıkışın dağınık alanlarıdır. Daha somut alanlarda metafor arayanlar için yemek yapma ve pişirme ilham verici bir metafordur. Kesişimsellik, şekere, kurabiyelere, katlı pastaya, mermer kek içindeki kıvrımlara, pasta hamuruna ve yahniye benzetilmiştir. Yemek yapma ve yemenin bir boyutunun, daha iyi kesişimsellik metaforu arayışında olan araştırmacılar üzerinde özellikle cezbedici bir etkisi vardır: malzemelerin birbirine karışma, geçişme ve akma şekli, parçaların bir bütün ve bütünler parçalar haline gelmesi; farklı malzemelerin harmanlanması, taşması ve bir arada çiğnenmesi. Bir dağ kadar olmuş yemek metaforları arasından bir örnek, Shannon Sullivan’ın 2001 tarihli kitabı “Living Across and Through Skins” [Tenler Üzerinde ve Tenler Arasında Yaşamak] sunduğu yahnidir. Malzemelerin birlikte eridiği ve şekillerini kaybettiği fondünün aksine, Sullivan’ın yahnisindeki sebzeler güvecin içinde “kimliklerini” muhafaza ederler ama aynı zamanda diğer sebzelerle etkileşime girerek dönüşürler. Kesişimsel sosyal ilişkiler ve kimlikler için yahni bir metafor olarak düşünüldüğünde, güveçteki sebzeler, ırk, toplumsal cinsiyet, sınıf, cinsellik, yaş, engellilik gibi, kişinin sosyal kimliğinin farklı parçaları arasındaki karşılıklı dönüştürücü ve dinamik ilişkiye ışık tutar.

> Düzensiz dağınık kavşak

Diğer araştırmacılar yollar ve dört yol ağızlarından oluşan trafik metaforlarıyla çalışmaya devam ettiler. 2011 tarihli makalesi “Intersectionality, Metaphors, and the Multiplicity of Gender”da [Kesişimsellik, Metaforlar ve Toplumsal Cinsiyetin Çokluğu] Ann Garry, trafik kavşağına adım adım nasıl daha çok öge ekleneceğini gösteriyor: bu ögeler Crenshaw’ın orijinal metaforu üzerine inşa ederken aynı zamanda onu karmaşıklştırıyor. Daha akışkan hale getirmek ve harmanlanan baskıcı sistemleri daha iyi anlatmak için Garry daha çok sokak, daha çok araba ve bir yuvarlak kavşak ekliyor. Yine de bu eklenen ögeler trafik kavşağı imgesini kısıtlı yataylığından kurtaramıyor. Bunu başarmak için yuvarlak kavşağın düz yapısından öteye gitme cüretinde bulunmalıyız. Bunun için ihtiyaç duyulan, ayrıcalık ve baskı yapılarının birlikte nasıl işlediğini ve birbiriyle nasıl ilişkilendiklerini ifade edebilen bir dikeylik ögesi- dir. Bu noktada Garry dağlara başvurur ve sonrasında dağ imgesine eşlik etmek üzere akışkan sınırları sunar. Burada yine motivasyon, imgenin katı ve gizli değil akışkan kaldığından emin olmaktadır. Garry’nin yeni versiyonu şunun gibi bir şeyle sonuçlanır: dağlardan akan sınırlar, ortasında yuvarlak bir kavşak olan, ve pek çok sokak ve arabanın kesiştiği kavşağa gelir. Bu imge çok dağınık görünmekle birlikte, Garry bu dağınıklığın, kesişimselliğin karmaşıklığını anlamak için metaforlarda tam da ihtiyacımız olan şey olduğuna dair bize güvence verir.

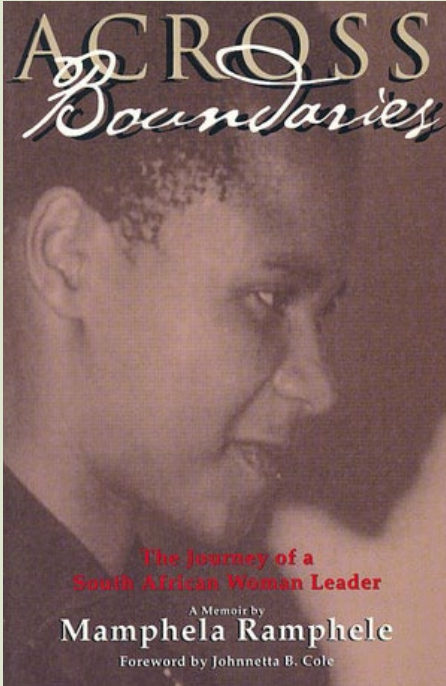
> Saf dağınıklık diye bir şey yoktur

Kesişimsellik için alternatif metafor arayışının arkasındaki motivasyon nedir? Yeni ve iyileştirilmiş metafor arayışını tetikleyen, kesişimselliğin merkezi imgesine dair hissedilen yaygın memnuniyetsizlikmiş gibi görünmektedir. Kavşak metaforu gereklilikleri karşılamamaktadır: farklı akışların birbirine eklenmesine dayanmaktadır. Kesişimsellik için “doğru” metafor aynı zamanda birbirine eklentiyle kirlenilmiş olmalıdır. Bu noktada Garry’nin kesişimsellik metaforlarımızdaki dağınıklık ihtiyacına dair ısrarını hatırlıyorum. Fakat kesişimsellik için doğru metafor arayışı, paradoksal olarak, saf olmayanın saf bir versiyonuna doğru heves ediyor gibi görünmektedir: ekleme kirliliğinden kurtulmuş bir metafor yaratma çabasıdır. Bu tür saflık ideallerini arzu etmek bana dağınıklığın tam tersiymiş ve entelektüel ve metaforik tahayyülümüzü engelleyen bir şeymiş gibi gelmektedir. Metaforlarımızdaki “dağınıklık ihtiyacını ciddiye almamak, düşünme biçimimizin eklemeli boyutlarını takdir etmemizi ve onları utanç kaynağından çok potansiyel kaynağı olarak görmemizi gerektirmez mi? ■

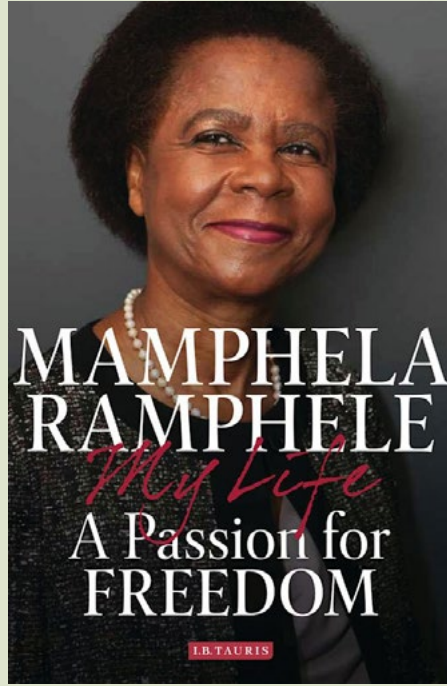
Amund Rake Hoffart’a ulaşmak için <a.r.hoffart@stk.uio.no>

> Eleştirel Bir Yöntem Olarak Kesişimsellik

Kathy Davis, Hür Amsterdam Üniversitesi, Hollanda ve **Helma Lutz**, Frankfurt Goethe Üniversitesi, Almanya

Fotoğraf: The Feminist Press at The City University of New York.

Fotoğraf: I.B. Tauris.

Topluşsal cinsiyet çalışmalarındaki pek çok araştırmacı, kesişimselliğin iyi feminist teorinin elzem bir parçası olduğunu konusunda hemfikir olsa da kesişimselliğin araştırma bağlamında nasıl kullanılacağı her zaman açık değildir. Pratikte, kesişimsellik pek çok soruyu gündeme getirmektedir, örneğin: kesişimsel bir analize hangi kategoriler dahil edilmelidir? Araştırmacıların her zaman “büyük üçlü” olarak adlandırılan toplumsal cinsiyet, ırk ve sınıfa yoğunlaşması gerekli midir yoksa daha geniş bir ağ mı örmeliler? Bazı araştırmacılar, deneyimlere ve kimliklere dair geniş çeşitliliği yakalamaları imkansız olacağı ve yanıltıcı olacakları için kategorilerin kullanılması gerekip gerekmediğini bile sormuştur.

> Kesişimsellik nasıl uygulanır

Amerikalı hukuk araştırmacısı Mari Matsuda, kesişimsel analiz yapmak için “diğer soruyu sormak” olarak adlandırdığı bir süreç ortaya atmıştır. “*İrkçi görünen bir şey gördüğümde, ‘Bunda heteroseksizm nerede?’ diye sorarım. Homofobik görünen bir şey gördüğümde, ‘Bunda sınıf çıkarı nerede?’ diye sorarım*”. Bu prosedür şaşırtıcı biçimde

basit olmakla birlikte kesişimsel gücün insanların yaşam öykülerinde işleme biçimlerini ve bu kesişimsel gücün nasıl hem imkan tanıyıcı hem kısıtlayıcı olduğunu analiz etmeye başlamak için kesinlikle kullanışlıdır.

> Özgürlük nasıl mücadelelerin birbirlerine entegre olmalarına bağlı olarak görülebilir

Örnek olarak, bu yöntemi Mamphela Ramphele’nin yaşam öyküsüne uyarladık. Ramphele ünlü bir Güney Afrikalı doktor, yazar ve apartheid karşıtı aktivisttir. Hapse atılmış ve işleri yıllarca yasaklanmış olsa da bir Güney Afrika üniversitesinin rektörlüğünü yapan ilk Siyah kadın olmuş, Dünya Bankası’nda müdürlük yapmış ve 2014 yılında genel seçimlerde Demokratik Birliğin başkanlık adayı olmuştur¹. Biz, “diğer soruyu sormanın” üç farklı yolunu kullandık: a) analizden önce *kendimizi araştırmacılar olarak konumlandırmak*; b) analiz sırasında ortaya çıkan *kör noktaları keşfetmek*; c) *güç ilişkileri hakkında düşünmeyi karmaşılaştırmak*.

a) Donna Haraway’ın (feminist) araştırmacıların ürettikleri bilginin her zaman konumlandırılmış, kısmi ve düşünüm-

>>

sel olduğunu itiraf etmeleri gerektiğine dair ünlü argümanını izleyerek, ırkçı karşıtı gündemi olan Beyaz, feminist, Avrupalı/ABD'li araştırmacılar olarak bizim Ramphele'nin biyografisini analiz etme arzumuzun masım bir çaba olmadığını kabul ediyoruz. Feminist araştırmada ırk ve ırkçılığın görmezden gelinmesini eleştirerek, Ramphele'nin yaşam öyküsünün projemizi uygulamamızı sağlayacağını, yani ırktan bahsetmeden toplumsal cinsiyet hakkında konuşmanın imkansız olduğunu göstereceğini umuyorduk. Başta apartheid bağlamında kendisini Siyah Afrikalı olarak konumlandırma ya da kendisinin ırkçılıkla ilgili deneyimlerinden bahsetme konusunda çekingen olmasına şaşırdık. Kendi ayrıcalıklı pozisyonu ya da sıradışı veya farklı olduğu yönlerinden yola çıkarak ırk ve ırkçılıkla arasına mesafe koymaya çalışıyor gibi bile görünüyordu. Daha da etkileyici olanı söyleşi boyunca kendisini bir kadın olarak konumlandırmakta daha rahat göründüğüydü. Sürekli toplumsal cinsiyete yaptığı vurgu bizim bir an durarak en başa, beyaz tahtamıza geri dönmeye ihtiyacımız olduğunu fark ettirdi.

b) "Diğer soruyu sorarak" Ramphele'nin, gelişiminin arkasındaki itici güçler olduğu konusunda ısrar ettiği bazı anları biraz daha yakından ele aldık. ırkçılığın apartheid altındaki yaşamının en önemli özelliği olduğuna dair varsayımımıza karşı Ramphele, yaşamını anlamlandırmak için patriyarkal toplumsal cinsiyet ilişkilerine atıfta bulunmaya devam etti. Anlatısal stratejisi, ırksal olarak ikiye ayrılmış Güney Afrika'da toplumsal cinsiyet kimliği ile daha kolay erişileceği özel pozisyonunu tesis etmekte araçsaldı. Kendini Siyah bir kadın ya da bir Güney Afrikalı olarak değil, kendisini yapmak istediklerinden alıkoyan eril ve erkek egemen kurumlara karşı mücadele etmesi gereken bir kız çocuğu ve bir kız kardeş olarak konumlandırdı. Böylece kendisini ailesinden, arkadaşlarından, meslektaşlarından ve yoldaşlarından ayırt edici biçimde kanıtladı.

c) "Diğer soruyu sorarak", Ramphele'nin kendisini bağimsız fikirli bir kadın olarak sunma kararlılığını anlayabildik. Toplumda kadınların rollerine karşı normatif kısıtlamaları aşmak için derin arzusu, kendi kendine bir yerlere gelmiş bir araştırmacı, bir aktivist, bir profesyonel ve bekar bir anne olarak edindiği başarının zemini olmuştur. Kendi gayretiyle (mesela, ünlü Siyah Güç aktivisti Steve Biko'nun sevgilisi olarak değil) başardığı faaliyetlere odaklandı ve

tekrar tekrar kimliğine bakış biçimi için önemli olanın yalnızca ırk, apartheid devleti veya Siyah Bilinç Hareketi olmadığını vurguladı. Yaşamının farklı boyutlarının ve toplumsal konumlarının belirli anlarda, kendisini içinde bulduğu bağlama göre önem kazandığını gösterdi. Örneğin, ANC'nin feminizme karşı ırkçılıkla mücadeleye öncelik verişine isyan etmesini ele alalım:

"Bölünmüş bir özgürlüğe sahip olamazsınız. Eğer siyah bir insan olarak özgürleşirsem ve bir kadın olarak tutsak kalırsam kendimi nasıl özgür bir insan olarak tanımlayacağım? Bedenim içindeki kadın ve içindeki siyah insan arasında ikiye bölünemez. Eğer özgürlüğünü ele alacaksınız, birlikte ele almalısınız." Kesişimsel düşünceye dair bu güzel örnekte, toplumsal cinsiyet ve ırkı bir araya getirerek onun için özgürlüğün her iki mücadelenin de entegre edilmesine bağlı olduğunu açıkça ortaya koyuyor.

> Gündelik stratejiler güce direnmemize veya uyum sağlamamıza nasıl izin verir

"Diğer soruyu sorma" yöntemi, Ramphele'nin biyografisini kesişimsel şekilde anlamlandırmamızı sağlamıştır. Bunun için kendi varsayımlarımızı ve toplumsal konumumuzu eleştirel olarak sorgulamamıza, kör noktalarımızın söyleşimizin analizini nasıl engellediğini fark etmemize ve sonuç itibarıyla söylenen kişinin toplumsal cinsiyet, ırk ve diğer sosyal farklılıklara dair kesişimsel bir anlayışı kendisi için anlamlı bir anlatı yaratacak biçimde kullanarak yaşamını nasıl karmaşık bir şekilde yeniden inşa ederek sunduğunu ortaya çıkarmamıza izin vermiştir. Kesişimselliği kullanmak yalnızca araştırmacılara, sosyologlara, feministlere ve eleştirel ırk araştırmacılarına özel değildir; sıradan insanlar da kullanır. Kesişimselliği analiz etmek insanların farklı bağlamlarda ve yaşamlarındaki farklı anlarda kendilerini nasıl konumlandıklarını dikkat etmemizi gerektirir. Her durumda eşit ya da benzer olmayan kırılanlıkları fark edebilmek ve bireylerin bu kırılanlıklara karşı koymak ya da onları sindirmek için (genellikle büyük beceriyle) nasıl stratejiler geliştirdiğine bakmak anlamına gelir. En önemlisi, insanların güce direnmek veya uyum sağlamak için kullandıkları gündelik stratejilere bakmayı içerir. Bu stratejiler kaçınılmaz olarak beklediğimizden daha karmaşık ve çelişkilidir. ■

Kathy Davis'e ulaşmak için <k.e.davis@vu.nl>

Helma Lutz'a ulaşmak için <lutz@soz.uni-frankfurt.de>

1. Bu analiz meslektaşım, eski sivil haklar aktivisti ve sözlü tarihçi olan Mary Marshall Clark tarafından yapılmış söyleşiye ve Ramphele'nin kendisi tarafından yazılmış birkaç otobiyografiye dayanmaktadır.

> Gelecek için Cumalar: Toplumsal Hareketler Perspektifi

Koichi Hasegawa, Shokei Gakuin Üniversitesi, Japonya, ve ISA Çevre ve Toplum Araştırma Komitesi (RC24) üyesi

Ana fotoğraf: Küresel İklim Eylem Günü. 6 Kasım 2021'de 100.000 kişi COP26'ın yapıldığı Glasgow'da İklim Yürüyüşü'ne katıldı. Fotoğraf: Hanae Takahashi (Japonya Yerküre Dostları).

Küçük fotoğraf: 6 Kasım 2021'de Londra'da düzenlenen İklim Yürüyüşü. Fotoğraf: Amelia Collins (Uluslararası Yerküre Dostları).

Bir grup genç insanın iklim değişikliği meseleleri üzerine oluşturduğu bir ağ olan Gelecek için Cumalar, yüz yüze etkinliklerin imkansız hale geldiği COVID-19 pandemi sürecinde dahi etkin olmaya devam etti. İngiltere'nin Glasgow şehrinde 2021 yılının Kasım ayında yapılan BM İklim Değişikliği Konferansı (COP26), iklim kriziyle mücadele için daha sıkı önlemlerin alınmasını talep eden yaklaşık 100.000 kişinin yürüyüşüne sahne oldu. 2019'un Eylül ayının ortasında, bu kampanya küresel çapta 7,6 milyondan fazla gence ulaşmayı başardı ve sokak gösterilerine bu denli katılım olması bir dünya rekoruydu. Bu durumu, dünya çapında gerçekleştirilen en başarılı kolektif eylem olarak değerlendirebiliriz. Söz konusu kampanyaların neden bu kadar başarılı olduğunu merak edebiliriz. Ancak, elde ettiği küresel zafere rağmen, diğer ülkelerdeki yükseliş ile karşılaştırıldığında, Japonya'nın bu gösterilere dahil daha yavaş ve dar kapsamlı oldu. Şehrin sokaklarında yapılan bu gösterilere Japonya'da neden daha az kişi katıldı, bu kampanyaların ulusal ve yerel ölçekte medya ve hükümete etkisi neden

bu kadar kısıtlı oldu? Bu makale, sorularımıza toplumsal hareketler perspektifinden hareketle cevap verecek ve kültürel çerçeveleme, kaynakların hareketliliği ve siyasi fırsat yapısına odaklanacaktır.

> Gelecek için Cumalar: en başarılı kolektif eylem

Gelecek için Cumalar, 20 Ağustos 2018 yılında, 15 yaşında İsveçli bir kız olan Greta Thunberg'in, İsveç Parlamentosu önünde gerçekleştirdiği protestoyla başladı. Bu tarih hem İsveç'teki okulların yeni döneme başlangıç gününü hem de genel seçim kampanyalarının yapıldığı döneme denk gelmektedir. Asıl amacı, grevini üç hafta boyunca, 7 Eylül Cuma gününe devam ettirmektir: bu, genel seçim kampanyalarının bitiş tarihiydi. "İklim Değişikliği Grevi" ya da "okul grevi" olarak da adlandırılan bu hareket, Thunberg'in hükümetin iklim değişikliğine dair sert önlemler alması gerektiğini okulu kıarak dile getirmesiyle dünya çapında tüm SNS (sosyal ağ servisleri) ve medyada yer

>>

buldu. Protestosu beklenmedik bir biçimde büyük ses getiren Greta, grevinin İsveç Hükümeti'nin 2015'te imzalanan Paris Anlaşması'nın gereklerini yerine getirip, daha sıkı önlemler alınmaya kadar her Cuma günü devam edeceğini belirtti. 2018 yılının Kasım ayında yaptığı TED (Teknoloji, Eğlence ve Tasarım) konuşması ve Aralık ayında BM İklim Değişikliği Konferansı'na (COP24) katılmasıyla adından övgüyle söz ettirdi ve böylece iklim değişikliği grevi dünya çapında *Gelecek için Cumalar* kampanyasına dönüştü.

Greta'nın ilk protestosundan yedi ay sonra, 15 Mart 2019 Cuma günü, kampanya 125 ülkede 2000'den fazla şehirde düzenlendi ve başta gençler olmak üzere bu gösterilere 1,4 milyon kişi katıldı. Başladığı günden on üç ay sonrasına denk gelen 20 Eylül 2019 Cuma günü, 23 Eylül'de yapılacak BM İklim Eylemi Zirvesi'nden hemen önce düzenlenen gösterilere 163 ülkeden 4 milyon kişi katıldı. Kampanya, sekiz günde 185 ülkeden 7,6 milyondan fazla kişinin yer almasıyla, 27 Eylül Cuma gününe kadar sürdü. Çoğu ülkede, birçok genç sokak gösterilerine katıldı.

Bu zamana kadar herhangi bir alanda yapılan en büyük kolektif eylem gerçekleşmişti. Greta'nın eylemlerinden önce, iklim değişikliğine yönelik en geniş çaplı protestolar 2014'ün Eylül ayında BM'nin iklim değişikliğine odaklandığı Özel Seans öncesinde New York'ta 400.000 kişinin katılımıyla düzenlenmişti.

2020 yılında, tüm dünyayı etkileyen COVID-19 pandemisi nedeniyle sokak gösterileri çoğu ülkede yasaklandı. Öte yandan, 25 Eylül Cuma günü, İklim için Küresel Eylem Günü olarak ilan edildi. Pandemiye rağmen, dünya çapında 3200 lokasyonda eylem geçildi. Almanya'da, 200.000 kişi 450 mahalde düzenlenen sokak eylemlerine katıldı.

Japonya'daki etkinliklere katılım azdı, dünyadaki hızlı yükselişe rağmen, bu eylemlerin halktan destek bulması uzun sürdü. 15 Mart 2019'da Japonya'da sadece Tokyo ve Kyoto olmak üzere iki yerde düzenlenen protestolara yalnızca 200 kişi katıldı. Bununla beraber, 20 Eylül 2019'daki "Küresel İklim Yürüyüşü'ne" 27 şehir ve 23 vilayetten 5000'den fazla kişi katıldı. Tokyo'daki eylemde ise yaklaşık 3000 kişi vardı. Japonya'da daha çok katılım sağlanması için bu harekete *grev* ya da *eylem* yerine daha ılımlı bir yaklaşımla *yürüyüş* adı verilmişti.

Bu hareketin özellikleri hayli ilginçtir. (1) Genellikle lise ve üniversite öğrencileri olmak üzere bu kolektif eyleme çoğunlukla genç nesiller katılım göstermiştir. (2) Katılımcıların büyük çoğunluğu hayatlarında daha önce hiçbir toplumsal harekete ya da gösteriye katılmamıştır. (3) Gençlerin, iklim değişikliğine karşı sert önlemler alınmasını amaçlayarak okulu kırıp sokak eylemlerine katılması *özgeci* bir tutumdur. (4) Bu eylemler tek seferlik değildir, aksine her Cuma günü devam etmekle beraber dünya çapında bir eylemdir ve COVID-19 pandemisi sürecinde dahi birçok kez protestolar düzenlenmiştir. (5) Gelişmekte olan ülkeler de dahil olmak üzere dünyanın çoğu yerine yayılmıştır. (6) SNS, yapılan eylemleri katılımcılara haber vermek için kullanılmıştır

(7) Son olarak, iklim değişikliğini odağına alarak, tek konu üzerinden ilerleyen bir hareket olmuştur.

> Kültürel çerçeveleme, hareketlilik yapısı ve siyasi fırsat yapısı üzerine analiz

Toplumsal hareketleri analiz ederken kullandığım *toplumsal hareketin üçgensel modeli* (TRIM), [McAdam \(1996\)](#) 'ın çalışmalarına dayanmakta olup, üç unsurdan oluşmaktadır: kültürel çerçeveleme, hareketlilik yapısı ve siyasi fırsat yapısı ([Hasegawa 2018](#)). Kültürel çerçeveleme, tüm katılımcıların paylaştığı ortak bir durumu ifade etmektedir: sosyal hareket ve eylemleri gerekçelendirmek ve yurttaşların katılımını sağlamayı amaçlayan hareketin *dünyadaki imgesi ve öz imgesi*. Kültürel çerçeveleme, değişime yönelim ve değişimin yarattığı hoşnutsuzluk arasındaki dinamik ve stratejik süreci niteler. Hareketlilik yapısı ise hangi kaynakların hangi koşullar altında seferber edileceğine odaklanır. İnsan, finansal, materyal ve bilgisel olmak üzere meşruluk ve gerekçe gibi sembolik olan tüm kaynaklar harekete geçirilebilir. Son olarak ise, siyasi fırsat yapısı, toplumsal hareketlerin doğuşu, gelişimi ve düşüşündeki toplumsal süreçleri tanımlayan kurumsal ve kurumsal olmayan siyasi koşulları kapsar.

Bu analitik çerçeve, kolektif davranış, yeni toplumsal hareketler teorisi ve kaynak hareketliliğine dair perspektifleri bir arada ele alır. "Toplumsal hareket ve kültür", "toplumsal hareket ve örgütlülük" ve "toplumsal hareket ve siyaset" alanlarına müdahale eder.

Eylemlerin *Gelecek için Cumalar* olarak adlandırılması ve Greta Thunberg'in sembolik bir ikon haline gelmesi hareketi daha etkili kılmıştır. İklim değişikliği meselelerini amaç edinen bu hareketin içindeki kilit isimlerin yıllar boyunca, üstelik kutup ayıları gibi halihazırda güçlü sembolik ikonlar varken, varlığını sürdürebilmesi büyük önem taşımaktadır. Sembolik isimler, 2007 yılında Nobel Barış Ödülü'nü kazanan eski ABD Başkan Yardımcısı Al Gore ile sınırlıdır. İklim değişikliği meselesinin kişiselleştirilmesi açısından Greta Thunberg'in ortaya çıkışı son derece önemlidir. 2019'un Ocak ayında düzenlediği Dünya Ekonomik Forumu'na, Şubat ayındaki AB Parlamentosu'na ve Eylül ayındaki BM İklim Eylemi Zirvesi'ne davet edilmiş ve her defasında sesini etkili bir biçimde duyurmayı başarmıştır. Aynı yılın Aralık ayında, *Time* dergisi tarafından Yılın Kişisi olarak seçilmiştir.

Gelecek için Cumalar, Greta'nın protesto için seçtiği Cuma günü olması itibarıyla de iyi bir çerçevelemedir. #MeToo hareketinde de olduğu üzere, bu tür kelimeler ve ifadeler İngilizce-konuşulan ülkelerdeki ilkökul öğrencileri tarafından dahi kolayca anlaşılabilir düzeydedir. Verilen mesaj açık, net ve pozitifdir. Geleceğe odaklıdır. Sadece 16 harften oluşur ama gelecekte yaşanacak bir krize dair Cuma günü toplanılmak üzere yapılan bir eylem çağrısıdır. #FFFSendai, Gelecek Kyoto için Cumalar ya da Gelecek Kobe için Cumalar'da da görüldüğü gibi yalnızca ülke değil yerel bir mahalin adının yer aldığı kısaltma ya da etiketler

olarak da rahatlıkla kullanılabilir. Yerelleştirilmesi kolay olduğundan, gençleri yaşadıkları bölge dahilinde bu hareket etrafında toplamak mümkündür. Japonya'da 30'dan fazla grup her bölgede Gelecek için Cumalar protestolarına devam etmektedir. "Karşı", "anti-xx" ve "sakın xx yapma" gibi olumsuz, yasak ya da suçlayıcı çerçevelerle karşılaştırıldığında, bu hareket büyük bir dirençle karşılaşmamakta veya antipati yaratmamaktadır. Aynı zamanda, Gelecek için Cumalar'ın ne demek istediğini anlamaya çalışan insanların ilgisini çekmektedir.

Hareketlilik yapısına baktığımızda, Greenpeace, Yerküre Dostları ve WWF (Dünya Doğayı Koruma Vakfı) gibi çevre alanında faaliyet gösteren köklü STK'lar arka planda kalmıştır. Çevrenin korunmasına odaklanan bazı STK'ların üyeleri ve tam-zamanlı çalışanları bu eyleme belli ölçüde destek vermişlerdir ama temelde bu destek herhangi bir kurumsal örgütlülüğe dayanmaz. Bu çerçevelenmenin başarısının en iyi kanıtı, gençlerin iklim kriziyle mücadele adına Gelecek için Cumalar çatısı altında toplanmalarıdır.

Gençler, iletişim kurmak ve bilgi paylaşmak amacıyla SNS'i kullanıyorlar. Greta'nın Twitter hesabının 5,05 milyon takipçisi (2022 yılı Haziran ayı sonu itibarıyla) vardır. Facebook sayfasını 3,55 milyon kişi takip etmektedir. Facebook'ta yayınladığı yazılar 10.000'den fazla hatta bazıları 100.000 beğeni almaktadır. Greta'nın insanlara ulaşmadaki becerisi, bir sorun ortaya koyabilme ve çözüme yönelik tutarlı davranışları, hareketlilik hakkında alınması gereken dersler arasındadır.

2019'un siyasi ortamı, Greta'nın eylemlerine karşılık alabilmesi adına uygun bir zemin oluşturuyordu. 2019, 2020'de Paris Anlaşması'nın yürürlüğe girmesinden bir sene öncesiydi ve medyanın ilgisini bu yöne çekmek daha kolaydı. Eğer bu eylem 2012'de yapılsaydı, bu kadar yankı uyandırması muhtemelen mümkün olmayacaktı.

2019 yılının Mayıs ayında, dünya üzerinde iklim değişikliği hakkında en çok haber yapan günlük gazeteler arasında yer alan İngiliz *Guardian* gazetesi, *iklim değişikliği* ifadesinin, bu durumun ciddiyetini yeteri kadar ortaya koyamadığının altını çizmiştir. Bunun üzerine yapılan politika değişikliği sonucunda ise *iklim krizi* ya da *iklim aciliyeti* olarak adlandırılmasına karar verilmiştir.

Greta'nın eylemleri hala devam etmektedir. Bir okul, 17 Haziran 2022 Cuma günü, bu eylemlerdeki 200. haftasını devirdi, yılda 52 hafta olduğu düşünüldüğünde söz konusu eylem neredeyse dört yıldır sürmektedir.

> Japonya: kampanya neden bu kadar sınırlı kaldı

Japonya'daki Gelecek için Cumalar kampanyası, diğer ülkelere bakıldığında oldukça sınırlı kalmaktadır. Harekete

geçirdiği katılımcı sayısı nezdinde bu hareket neden bu kadar dar kapsamlı oldu?

Japon gençler, kendi dillerine çevirmeden doğrudan İngilizce adıyla *Fridays for Future* ismini kullandılar. Bu gayet açık ve net bir ifadeydi ancak Japonca'da aynı etkiyi yaratacak bir ad bulmak zordu ve kimse de bu ifadenin Japonca karşılığını bulamadı. Benzer bir biçimde, Greta gibi sembolik bir isim de ortaya çıkmamıştı. Japonya'daki gençler genellikle sessiz sakin, kuşkucu ya da kayıtsızdır, dolayısıyla sokak eylemlerine katılanların çoğu ya yabancı öğrenciler ya da uluslararası okulların öğrencileriydi. Asya ülkeleri arasında dahi, Japonya'daki toplumsal hareketlerin siyasi başarısı hayli düşüktür; Güney Kore, Tayvan, Hong Kong, Filipinler vb. ülkelerle karşılaştırıldığında Japonya'daki toplumsal hareketler fon, insan kaynakları, örgütlülük ve uzmanların katılımı boyutları düşünüldüğünde hayli geridedir. Bu ülkedeki toplumsal hareketler, kültürel çerçeveleme, kaynak hareketliliği ve siyasi fırsatlar yönündeki eksiklikleri nedeniyle güçsüzdür. En nihayetinde, hareketlilik yayılmaya devam edecek ve bu durum bizi azalan siyasi etkinlikle beraber çaresizlik hissiyle karşı karşıya bırakacaktır, dolayısıyla biz de sürekli olarak eylemde bulunmamıza rağmen bir sonuca ulaşamadığımızı düşünmeye başlayacağız. Aynı pratiği defalarca tekrarlamayı sağlayan enerjinin nasıl korunabileceği ve katılımcıların heyecanlarını kaybetmeden, medyanın ilgisi kaybolmadan nasıl hareket edileceği gibi konuları da değerlendirmek gerekmektedir.

Siyasi fırsat yapısı nezdinde, gençlerin oluşturduğu gruplar henüz güçlü bir iklim politikası belirlenmesinde başarıya ulaşamamışlardır. Sokak gösterilerine paralel belli bir siyasi program ya da gündem oluşmamıştır. Gelecek için Cumalar eylemlerine yeni bir yön nasıl verilebilir; bir sonraki adım ne olmalıdır; ve bu hareketin siyasi destekçileri kim olmalıdır? Tüm bunlar muğlaktır. Eylemliliğin yarattığı bu büyük yankı genel seçimlerde zaferle sonuçlanmadı. Örgütlenme konusundaki eksiklikleri nedeniyle aktivistlerin siyasi bir etki yaratması oldukça zor görünmektedir. Etno-merkezcilik ve popülizmin güdümlendiği siyasi tepki, kitle medyası üzerindeki siyasi baskıyla birleşince Japonya'da sivil toplum ve iklim değişikliğine yönelik sivil eylemlilik yeni bir dönemece girmiştir ancak geleceği halen belirsizdir. Bu yalnızca Japonya'da değil tüm dünyadaki Gelecek için Cumalar eylemlerinin ortak sorunudur. Ancak, Japonya'daki siyasi kültür özelinde, yani halkın siyasi katılımının artış göstermeyeceği düşünüldüğünde, bu hareketin devamlılığının nasıl sağlanabileceği ve ilerleme kaydedip kaydedemeyeceğine cevap vermek oldukça güçtür. ■

Koichi Hasegawa'ya ulaşmak için <k_hasegawa@shokei.ac.jp>

> Rusya-Ukrayna Savaşının Sosyolojiyi Nasıl Etkilediği Üzerine

Nataliya Chernysh, Lviv İvan Franko Ulusal Üniversitesi, Ukrayna

3. Ukrayna Sosyoloji Derneği Kongresi'nde yaptığım konuşmada¹, küreselleşme bağlamında sosyolojik düşüncenin gelişimini dört aşamada değerlendirdim. Yapısal olarak, her bir aşamanın yedi bileşeni vardır: belli dönemlerde sosyolojinin doğası, belirleyici nitelikleri, temel kavramları, ana konuları, önemli işlevleri, hakim özelliği ve ampirik araştırmada kullanılan ana metodları. Bu bileşenlerin genel gelişim trendlerinin anlaşılması ve belirlenmesi açısından büyük önem taşıdığını düşünüyorum.

> Küreselleşmenin sosyolojisi

1.Aşama: Küreselleşme öncesi sosyoloji (sosyolojinin başlangıcından 1985'e kadar), bu alanda ilk sosyolojik çalışmaların ortaya çıktığı dönemdir. Sosyoloji, bu dönemde toplum bilimi olarak ele alınıyordu; bölgesel ve ulus-devlet sınırları içerisinde Batı-tipi bir toplum oluşturma idealini taşıyordu. 2000 yılında U.Beck bu durumu "kapsayıcı" sosyoloji olarak tanımlamıştır. Bu dönemde, sosyolojik kanon oluşumu söz konusudur.

2.Aşama (1985-2002): keskin küreselleşme süreçlerinin öne çıktığı bir çağın sosyolojisidir, dolayısıyla sosyoloji insanlığın bir bilimi haline gelmiş, Batılılaşma biçiminde kendini gösteren Batı modelinin, özellikle, Amerikanlaşma (bilhassa, Mcdonaldlaşma) yoluyla küreselleştiği döneme işaret etmektedir. Bu nedenle, P.Berger Amerikalıları ana küreselciler olarak tanımlamaktadır. Bu aşamada, sosyolojik kanon oluşumu devam etmektedir.

3.Aşama (2002-2016): çoklu kürselleşme (doğululaşmanın ortaya çıkışı, alternatif küreselleşmeler, vb.) anlayışlarının sosyolojisinin ele alındığı bir dönemdir. Böylelikle, küresel sosyoloji ortaya çıkmakta ve bu disiplin, çeşitli yollarla kürselleşmiş insanlığın bilimi olarak nitelenmiştir. Yerel, var olma hakkını elde etmiş, M. Burawoy'un 2008'de tanımladığı üzere "zengin Kuzey sosyolojisi" ile beraber farklı ekollerin temsilcileri sosyolojik diyaloga dahil olma şansını elde etmiştir. Bununla birlikte, sosyolojik kanonun dışında da sosyoloji çalışmalarının sayısı giderek artmıştır.

4.Aşama (2016 - günümüz): post-küreselleşme dönemini işaret etmekle beraber küreselleşme süreçlerinde düşüş ve dünyada, bölgeleşmeye dair ayrılıkçı itkilerin güçlendiği bir dönemdir (Burada "post-küreselleşme" kavramını, D.Bell'in "post-endüstriyel" kavramıyla öne sürdüğü endüstri toplumunun yerine geçen ancak endüstri-öncesi ve endüstriyel sektörlerin korunmaya devam ettiği bir toplum yapısına gönderme yaparak kullanıyorum). Dolayısıyla, bu dönemde sosyoloji, bölgesel oluşumların artış gösterdiği parçalı yapıya sahip bir insanlık bilimi olarak ele alınmaktadır. Kanonun içindeki ve dışındaki çalışmaları, diyalojik unsurlar ve disiplinlerarasılık biçimlendirmektedir.

> Küreselleşme sosyolojisinin günümüzdeki konumu

Dördüncü aşama, küreselleşme süreçlerinin yok olduğu ve böylece küreselleşme sosyolojisinin çöküşünü öne sürmemektedir. Bilakis, küreselleşme senaryolarının payının görece azalmasıyla, yeni sosyokültürel gerçekliklerinin ortaya çıkışını ve sosyolojik bilginin yeni bir formundan bahsedilmektedir. Örneğin, COVID-19 pandemisi, birçok sosyoloğun da çalışmalarında gösterdiği üzere, pek çok yönden küresel bağların ve ilişkilerin kopmasına, sınırların yeniden önem kazanmasına ya da ulus-ötesi oluşum ve süreçlerin eksilmesine neden olmuştur.

Bu post-küreselleşme dönemi Rusya-Ukrayna savaşıyla yeni bir kimliğe bürünmüştür. Günümüzde, Batı'nın ("birleşmiş kolektif Batı" biçiminde) Ukrayna'nın kalbinde tenasühü olarak şekillenen, yeni bir dünya düzeninin doğuşuna şahit oluyoruz. Kanımca, günümüzde küresel ve yerel arasında bir karşıtlık ve yerelin küreselle dönüşümü söz konusu değildir. Yerelin küresel içinde büyüyerek, yerelin küreselin merkezi haline geldiği görülmektedir. Bir diğer deyişle, yeni bir küresel-yerel oluşumu vardır, bu oluşum Ukrayna örneğinde de olduğu gibi evrensel değerlerin üstünlüğünün Batılı-olmayan dünyanın bu değerler için verdiği mücadeleye eklenmesiyle yapılanmıştır. Yeni küresel toplumda hareketler ortaya çıkmaktadır, bunlardan

>>

“Günümüzde yerel küresel içinde büyüyerek, küreselin merkezi haline gelmiştir”

ilkini Ukrayna ile dayanışma hareketi oluşturmaktadır. Bu durumun en belirgin özelliği, hükümetler üzerindeki büyük etkisi ve karar-alma süresini kısaltmasıdır. Birbirleriyle sınırı dahi olmayan ülkeler arasında (“küçük ittifaklar” olarak adlandırdığım, Birleşik Krallık- Ukrayna-Polonya ya da Üçlü İş Birliği: Ukrayna-Moldova-Gürcistan gibi) oluşan yeni bölgesel ittifaklar giderek önemli bir rol oynamaya başlamıştır.

Elbette, bu süreçler sosyolojik düşünce ve tartışma bağlamında da ele alınarak, birbirinden farklı ekol ve hareketler arasındaki diyaloga gereksinim duymaktadır. Örneğin, Rusya-Ukrayna savaşı halihazırda sosyolojik bir öneme sahiptir. Burada, ISA Başkanı [Sari Hanafi](#)’nin Putin’in emperyal paradigmasını anlattığı ve Orta Doğu için bu savaştan çıkarılması gereken dört dersi kaleme aldığı mektuptan bahsediyorum. Genel anlamda, bu metne büyük ölçüde katılıyorum, ancak aynı zamanda Orta Doğu’daki savaşlarla ve insanların katledildiği Ukrayna’daki savaş arasında doğrudan bir karşılaştırma yapılmasının uygun olmadığını düşünüyorum. Her savaş korkunçtur ama Rusya’nın Ukrayna’ya karşı sergilediği düşmanca tutum yalnızca Ukrayna’ya yönelik değildir, birlikte hareket etmezsek emperyal paradigma üzerine inşa edilen bu rejim dünya üzerindeki birçok ülke için tehdit oluşturabilir.

> Sosyolojinin gittiği nokta

Günümüzde, yukarıda bahsettiğim aşamalar doğrultusunda sosyolojinin bugünkü durumuna dair **yönelimleri** ortaya koyabiliriz. Bir deneme niteliğindeki bu listede 10 madde yer almaktadır:

1. Kanonik ilgi alanlarıyla beraber yapay gerçekliğe (sanal gerçeklik, artırılmış gerçeklik, yapay zeka, vb.) ilişkin konuların sosyolojik düşünceye de dahil edilmesiyle sosyolojinin sınırlarının, çalışılan öznelerin ve konuların genişletilmesi.
2. Yeni kavramların üretimi ile küresel, bölgesel ya da yerel ölçeklerde kendi kendini düzenleyen karmaşık sistemlerin oluşturduğu, toplumsal pratiklerde kendine potansiyel uygulama alanı bulabilecek hibrit yaklaşımla çok-boyutlu ve çok-işlevli sosyolojik düşünümSELLİĞİN gelişimi ve büyümesi.

3. Disiplinlerarasılıktan disiplinlerüstüne kayma ve disiplinlerüstü sinkretizm ve bütüncül düşünme temelli metat teorilerin ortaya çıkması.
4. Bölgesel kalkınma projelerinin kavramsallaştırılmasının önemindeki artış ve yerel, küreyerel, küresel, küresel olmayan ve post-küresel süreç ve olguların bir arada var olduğu konuların giderek önem kazanması.
5. Sosyal bilimler ve doğa bilimleri ile teknoloji ve insan bilimleri temelli kavramların hibrit kullanımının yarattığı çok yönlülük ile post-klasik ve post-klasik olmayan sosyolojinin sentezlenmesi.
6. Sosyologların ilgi alanlarının durağandan daha dinamik ve reaktif toplumsal dönüşümlere kayması.
7. Özellikle toplumsal gerilime eklemlenen eşitsizliğin yeni biçimleriyle beraber karşıt çıkar ve değerler çerçevesinde ortaya çıkan yeni mücadele biçimlerine yönelik karmaşık (çoğunlukla maddi-olmayan) toplumsal eşitsizlik çalışmalarının giderek artan önemi.
8. Aşırı hassasiyet (ya da aşırı dinamizm) koşulları altında ve reaktif toplumsal dönüşümlerle beraber yeni teknolojilerin ve günümüzdeki hibrit savaşların ortaya çıkmasıyla artan insandışlaştırma nedeniyle insancıl yaklaşımın ve modern sosyolojinin teorik ve bilişsel işlevlerinin öneminin artması.
9. Sentezlenmiş ve değişimli yeni nicel ve nitel metodolojilerin ve diğer disiplinlerin yararlandığı metodların da kullanılmasıyla sosyolojide metod ve tekniklerin çeşitlendirilmesi. Bu metodların birleşimi sayesinde sosyologların hızlı ve geçerli toplumsal bulgulara ulaşması.
10. Dijital teknolojilerin kullanımıyla sosyolojik metodların sözelden sözel-olmayana geçişi. ■

Nataliya Chernysh’e ulaşmak için <nchernysh@gmail.com>

1. Nataliya Chernysh (October 2017) “Nataliya Chernysh (Ekim 2017) “Günümüzde Sosyoloji- İlerleme Trendleri ve Perspektifler” <http://stmm.in.ua/archive/ukr/2017-4/4.pdf> (Rusça).

> Kolektif ve Bireysel Travma

Yuriy Pachkovskyy, Lviv İvan Franko Ulusal Üniversitesi, Ukrayna

Fotoğraf: Nastyao/fly/Depositphotos.

Devam eden Rusya-Ukrayna savaşı, medeni dünya için bir sorun teşkil etmektedir. Günümüzde Ukrayna bağlamında, devletlerin bir arada var olmalarına yönelik uluslararası ilkelerin yerle bir edildiğini, insanların kaderlerinin istenciliğe ve bir ülkenin emperyal hırslarına bağlı olduğunu ya da gerçekte devletin başındaki tek adamın mizanrop ideolojisini tüm dünyaya dikte etme amacını güttüğünü gözlemliyoruz. Ukrayna'da yaşayan her yurttaşın derinden hissettiği savaşın soğuk yüzü, özellikle Rusya'nın nükleer tehditleri sebebiyle ülkelerin kendi güvenliklerine dair endişeleriyle beraber son dönemdeki göç sorunu, küresel açlık, enerji ve iklim krizlerinin de birleşmesiyle neredeyse dünya üzerindeki tüm toplulukları etkilemektedir. Bu durum, Ukrayna halkının maruz kaldığı kıyımın yarattığı trajedinin yanında önemsiz görünebilir. Resmi istatistiklere göre Rusya, 2021 yılındaki Suriye ya da 1992-1995¹ yılları arasındaki Bosna ile karşılaştırıldığında, savaşın ilk 115 gününde Ukrayna'da daha çok çocuğun ölümüne neden olmuştur.

Savaşın yarattığı sorunlar ve savaşın sonuçları düşünüldüğünde, bir sosyolog ve psikolog olarak, toplumsal travma (P. Sztompka, J.C. Alexander, R. Eyerman, vb.) kavramı etrafında çok sayıda karşılaştırma ve analojinin içinde bulunduğumuz duruma ışık tutacağını düşünüyorum: küresel zorluk yaratan bir savaş; insanların kaderlerini belirleyen bir savaş, yeni bir vizyon ve insan varlığına dair yeni değerler yaratan ve inşa eden bir savaş; bir üzüntü ve yaşam deneyimi olarak savaş; insan eylemliliği ve ruhani dayanıklılığın alanı olarak savaş, bireylerin geleceği ve nesillerin kaderi için mücadele ettiği bir savaş; bir kıyım olarak savaş; birleşme ve dayanışma olarak savaş, vb. Bu tanımlar daha

da arttırılabilir. Öte yandan, savaşa dair tüm bu çağrışımların birleştiği nokta, bireyleri ve toplumu etkileyen travmatik olayların üstesinden gelmek için bir yol bulmamız gerekliliğidir. Savaşı deneyimleyen her insanın hem bireysel hem de özgün bir yaşam hikayesi vardır. Bu yaşam hikayeleri, doğduğumuz, yaşadığımız ve çalıştığımız, ve yarattığımız tarihle "iç içe geçer" ve birbirine bağlıdır.

Ukrayna tarihi, yaralı bir kuşun uçuşuna benzer, bir kuş gibi giderek yükselmeye, karanlık ve belirsizliklerin içinde ışığa ulaşmaya çalışır. Ukrayna, büyük tarihsel travmalar (örneğin, yirminci yüzyılın başında, Ukrayna'nın Bolşevik Rusya ile bağımsızlık mücadelesi, 1930'larda Holodomor, 1941-45 yılları arasındaki yıkıcı Almanya-Sovyet savaşı, 1986'da Çernobil, ve 2014'ten beri devam eden ve Rusya'nın Kırım ile Donetsk ve Luhansk bölgelerini topraklarına katmasına yol açan Rusya-Ukrayna Savaşı) yaşamıştır, bununla beraber toplumsal dönüşüme, 2004 yılındaki Turuncu Devrim ile demokrasi mücadelesinin eski değerler sisteminin yıkılışına, 2013-14 yılları arasında Onur Devrimi'nde barikatlar kurarak Avrupa değerleri için mücadele etmesi üzerinden temellenen, yirminci yüzyılın sonu ve yirmi birinci yüzyılın ilk döneminde de sosyo-kültürel travmalara tanıklık etmiştir. Bu uzun tarihsel yolculuğunda Ukrayna halkının toplumsal hafızasında mücadele ve acı büyük bir yer kaplamış; derin duygusal deneyimler toplumsal gruplar ve bireyler düzeyinde ruhsal travmaya neden olmuştur. Ukrayna Sağlık Bakanlığı'nın verileri, 15 milyon Ukraynalı'nın yaşanan bu savaş yüzünden psikolojik destek aldığını ve 3-4 milyon insanın da ruhsal bozuklukları için tıbbi yardıma gerek duyduğunu ortaya koymaktadır². Her beş Ukraynalı'dan en az birinin, savaş nedeniyle sağlıkları bozulmuştur ve ruh sağlığına dair sorun yaşayan insanların sayısı savaş sürdüğü müddetçe artmaya devam edecektir.

Ukrayna halkının deneyimleri çerçevesinde, içinde bulunulan savaş ortamı yeni bir gerçeklik algısı yaratmıştır; ortalama bir Ukraynalı için "Rusya-Ukrayna kardeşliği"-Büyük Vatanperver Savaşı ve savaş sonrası yıllarda ekonominin yeniden inşası için iş birliği, miti yerle bir olmuştur. Ortak Slav köklerinden uzaklaşma fikrine sıcak bakmayan Ukraynalılar dahi kendilerinin bu savaş nedeniyle ayrıştırdığının idrakına varmıştır. Bu tür bir özdeşleşme, savaşın biz Ukraynalılar için bir özgürlük, onur ve varoluş mücadelesi (onlar, Ruslar için ise bu bir savaş değil, özel bir hareket olarak nitelendirilmektedir: katil liderlerinin kahramanlaştırılması ve Ukrayna ile ilgili her şeyden nefret olarak tezahür

>>

etmektedir) olmasıyla daha net bir biçimde görülmektedir. Biz Ukraynalılar için bu savaş travmatik bir olaydır ancak onlar için duygusal öfori ve kolektif bilinçte Z ve V sembollerinin zaferidir. Bu yeni yaşam, özellikle Avrupalılar başta olmak üzere tüm demokratik dünya ile Ukraynalılar'ın büyük bir çaba, mücadele ve dayanışma içinde olmasını gerekli kılmaktadır.

Bu savaşa özgü trajedi, beklenmeyene yönelik beklentiden kaynaklanmıştır. Geçtiğimiz sekiz yıl boyunca ülkenin doğusu askeri durum altında yaşıyor ve herkesin üzerinde ağırlığını hissettiği anlaşmazlık "hüküm sürüyordu" 24 Şubat 2022 tarihi bizim için yeni bir hikayenin başlangıcıydı, tüm yetişkinler kendilerine "SSCB'ye geri dönmek ister miyiz?" ya da alternatif olarak: "İnsan haklarına, özgürlük ve demokrasiye saygı gösteren bir ülkede yaşamak ister miyiz?" sorularını sordu. Bu yeni durum, ülkenin kaderinin ortak sınırlarımızın 1000 kilometre boyunca Ruslar tarafından işgal edildiği ilk 5 ila 7 gün arasında belirlenmesiyle, büyük bir şok (travmatik olaya bağlı duygu durumu) yarattı. Lviv Ivan Franko Ulusal Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'ndeki öğrencilerimden, savaşın başlangıcından son üç ayına kadarki sürede savaşı nasıl algıladıklarını betimlemelerini istedim. Yaşamlarındaki en güçlü duygusal tepkileri savaşın ilk günlerinde vermişlerdi:

"Savaşın başladığı ilk günün sabahında sanki sevdiğim birini kaybetmiş de onun cenazesine gidiyordum gibi hissettim. Herkes korku içindeydi. İlk birkaç gün, dışarı çıkmaya çekindim, tüm günü yatakta haberleri izleyerek geçirdim. Savaşın üçüncü gününde, evden çıkabildim ve bir arkadaşım ile ekmek almaya gittim; dükkanların önünde uzun kuyruklar vardı ve temel gıda maddelerinin olduğu raflar neredeyse bomboştu. Bu durumdan çok rahatsız oldum ve korktum." (Vira, 19)

"Savaşın ilan edildiği ilk gece bana çok uzun geldi, evin önünden geçen her araba bana sanki bir helikopter ya da roket geçiyormuş gibi hissettirdi; bu durumdan ve sürekli stres altında olduğumdan dolayı hiç uyuyamadım..." (Dmytro, 21)

"En kötüsü ilk geceydi. Yaşadığım yoğun stres nedeniyle uykusuzluk çekmeye başladım, sürekli haberleri izliyordum, ne yapacağıma dair hiçbir fikrim yoktu, panik halindeydim. Sabaha karşı üç gibi, üç jet evimizin üzerinden geçti. Geçerken çıkardıkları ses o kadar yüksek, korkunç ve sürekliydi ki bana bu ses hiç bitmeyecekmiş gibi geldi. O günden sonra, daha çok panikledim. Doğru düzgün uyumadan ve yemek yemeden geçirdiğim günler sonrasında, panikle beraber yorgunluk da hissettim. Ders de çalışmıyordum ancak bu durumdayken kimseye bir yararımın olmayacağını farkına vardım ve nerede ne yaparak işe yarayabileceğimin yolunu aramaya başladım." (Anastasiia, 20)

"Birinden kopacağım ya da birini kaybedeceğim düşüncesi yüzünden sürekli ağladım...Bence bir filmdeki savaş sahneleri kadar korkunç değildi, bir şekilde üstesinden gelmemiz gerekiyordu. Her ne kadar sorun çıkarsalar ya da tartışsak da, ailemi ve akrabalarımı çok seviyorum. Hepimizin

sağlıklı ve sağ olmasını ve bir arada olmamızı istiyorum. Her şey iyi olsun. Yaşamak istiyorum." (Kseniia, 18)

"İlk hava saldırısı alarmını Lviv'de saat 7.44'te duydum. Yataktan fırladım ve hemen holü geçerek komşularımın yanına gittim. Yüzümde gerginlikle karışık bir gülümseme vardı ve tüm vücudum titriyordu..." (Martha, 18)

Bireyin süreçle başa çıkabilmesi, güçlü bir duygusal deneyime neden olan travmatik olayın etkisi altında olduğu müddetçe devam eder. Bu "üstesinden gelme" süreci, söz konusu olayın birey üzerinde yarattığı güçlü etkinin durumuna ve onun strese dayanma gücüne göre aylar, yıllar hatta on yıllar boyunca sürebilir. Sosyolojik olarak baktığımızda, bence, "tanık travması", "insanın acı çekmesi", "yaşamına yeni bir anlam verme arayışı", "asker sendromu", "tüm travmatik olayların birden üstesinden gelinmesi" bağlamlarında akut bir asker sendromu olarak tanımlayabileceğimiz kolektif savaş travması her zamankinden daha önemli hale gelmiştir. Ukrayna toplumunun içinde bulunduğu durum ileri derecede bir öz örgütlenme örneğidir. Bu örnek, bilhassa, -paradoksal olarak- toplumun geneline yapıcı etkisi bulunan, psikoterapötik öneme sahip bulgular doğuran kolektif travmanın önüne geçilmesinde etken olabilir. Ukrayna özelinde, kolektif bir travma olarak savaşla başa çıkmak şu anlamlara gelmektedir:

1. Sovyet geçmişinden, Rusya'nın emperyalist saldırılarından ve "Rus dünyasından" kopuş
2. Uluslararası güvenlik, barış ve kiralama garantisiyle beraber bölgesel bütünlüğünü yeniden inşa etmek için bir olanak
3. Sivil toplum ve her şeyden önce, giderek yayılan ve devlet olma mücadelesinin ön koşullardan biri olan gönüllü hareketlerin kapasitelerinin inşası
4. Ukrayna'nın AB üyeliği için yeni bir sayfa açılması
5. Batı'dan gelecek yatırımlar ve uluslararası programların da destekleriyle işgal altındaki bölgelere yardım ve ülkenin yeniden inşası için yenilikçi kalkınma
6. Demokratik (çağdaş) değerlere bağlılık ve modern dünyada bu değerlerin dokunulmazlığı
7. Savaşın yol açtığı küresel tehditler karşısında ortak bir görüş etrafında birleşmiş ülkeler arasında yeni bir dayanışma modeli yaratmak
8. Ukrayna halkının bağımsızlığını savunmada gösterdiği azmin ve Ukrayna'nın direnişiyle Rus güçlerin yenilgiye uğratılmasına dair farkındalık

Elbette, travmatik bir durumun üstesinden gelebilmek için sadece Ukrayna toplumun eş güdümlü eylemlerinin değil aynı zamanda savaştan etkilenen herkesin yaşadığı kişisel sorunların da anlaşılması gerekmektedir. Kanımca, hem bireysel hem de kolektif olarak bu travmadan kurtulmanın yolu herkesin zafere duyduğu köklü inançta yatmaktadır.■

Lviv, 25 Haziran 2022

Yuriy Pachkovskyy'e ulaşmak için <ypachkovskyy@gmail.com>

1. (Ukraynaca) <https://molodost.in.ua/news/7002/> (19 Haziran 2022).
2. (Ukraynaca) <https://poglyad.tv/u-moz-vvazhayut-shcho-cherez-vjnu-kozhen-p-yatyy-ukraynec-matime-problemi-z-psihikoyu-article> (10 Haziran 2022).

> Ukrayna Savaşı Bildiğimizi Sandığımız Şeyleri Değiştirdi

Darie Cristea, Bükreş Üniversitesi, Romanya

Uluslararası ilişkiler ve güvenlik çalışmaları sosyolojisinin gazetecilikle yakın ve hatta kaçınılmaz ilişkisini, metodolojik eksikliklerini birçok yazımda ele aldım. Sosyal bilimciler bir nevi kahinliğe bürünüyorlar: nedensellik kanonu içindeki yetkinliklerini gösterebilmek adına, krizleri, trendleri ve seçim sonuçlarını önceden tahmin etmenin yollarını arıyorlar. Buna karşılık, her daim hatalı olmakla suçlanıyorlar: 2020'den önce sosyoloji olası bir pandemiye dikkat çekmiyordu; Ukrayna savaşına neden olan emareler yanlış okunmuştu, seçime yönelik yapılan anketler basın ve halk tarafından tepki görüyor, doğruluğuna inanılmıyordu.

> Sürprizlerle dolu iki yıl

Geçtiğimiz iki buçuk sene sürprizlerle doluydu. *Bu zamana dek görülmemiş bir grip* (COVID-19 pandemisi) sürprizinden sonra, geçtiğimiz yüzyılın son yarısındaki durumla fazlasıyla benzerlik gösteren savaş sürprizi ile karşılaştık. Savaşın Ukrayna'da yarattığı trajedi muazzam boyuta ulaşmış ve beraberinde birçok tartışmayı da getirmiştir. Savaşın Batı dünyasında yarattığı şokla beraber mültecilerden, üzerimize yağın bombalardan, tankların ve yerle bir edilen şehirlerin görüntülerine kadar her şey göz önündeydi. Gerçek bir *dış kaynak kullanma* örneği olarak, insanlar neredeyse otuz yıl boyunca bu tür meselelerin sosyoloji, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, strateji ve güvenlik çalışmaları, askeri bilimler ve diplomasiyle ele alınabileceğini düşünüyorlardı. Batı toplumu, kendisini bu meselelerden soyutluyordu: bu sorunlar üzerine çalışan kişiler aynı zamanda bu olayların yeniden yaşanmasının önüne geçebilecek kişiler değiller midir? Peki, sosyologlar olarak, Ukrayna'da olup bitenden ne öğrendik?

> Romanya ve NATO ile ilişkisi hakkında görüş

Romanya'nın NATO ve AB üyeliğinden itibaren, Rumenlar AB ülkeleri içinde NATO- yanlısı, AB-yanlısı ve Amerika-yanlısı olarak kendilerini konumlandırmışlar ve bu durum Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısında bir kez daha kanıtlanmıştır. Aslında, son zamanlarda NATO'ya yönelik küresel eleştiriler, görece stabil bir güvenlik ortamında, tehditlerin devletlerden değil devlet-dışı aktörler (terörizm, vb.) arasındaki asimetrik çatışmalardan ya da uluslararası düzenle "kavga" içindeki münferit vakalar düzeyinde bazı ülkelerden

kaynaklandığı, dolayısıyla NATO gibi büyük bir örgütün giderek gereksiz hale geldiği ile ilgilidir. Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısı her ne kadar Rusya tarafından bir savaş olarak nitelendirilmese de, üye ülkeler nezdinde NATO'nun güvenlik konusunda garantör olma konumunu yeniden tesis etmesine ve bağılantısızlık (Finlandiya ve İsveç düşünüldüğünde) fikrinden ödün vermesine neden olmuştur.

> Sisteme karşı taraflar

Son yıllarda, Avrupa'da popülist, egemen ya da Avrupa Birliği'ne muhalif boyutları da olan bir ölçüde başarılı olmuş sistem-karşıtı taraflar ortaya çıkmıştır. Pandemi ve Avrupa ülkelerinin bu pandemiye kontrol altına almak için gösterdikleri çabalar da aşı-karşıtı ve kısıtlama-karşıtı ya da pandeminin tamamen inkarına dayalı hareketlerin yeşermesine olanak tanımıştır. Romanya'da, Rusya'nın Ukrayna işgali bu tür sistem-karşıtı hareketlerin etkisinin azalmasına yol açarken, NATO ve AB'nin popülerliğini arttırmıştır.

Sistem-karşıtı hareketlerin Rusya'ya ya da Rus propaganda unsurlarına-her ne kadar bu fazlasıyla karmaşık ve kanıtlanması zor olsa da- yakınlığı hakkında spekülasyonlar vardır. Son üç ayda, bu hareketlerle savaş arasında atipik bir ilişki kurulmaktadır: bu ilişkinin boyutları açıktan açığa savaş işaret etmemesinden, Ukrayna'nın pek de demokratik bir ülke olmamasına kadar (sanki bu Rusya'nın düşmanca saldırdığı gerçeğini değiştirecekmiş gibi); savaş mağdurlarına olan empatinin azalmasından Ukrayna'daki Rumen azınlıklara yönelik endişeye, düşman kuvvetlerin göreceleştirilmesine kadar her konuda gözlemlenmektedir. Böylelikle Ukrayna'daki savaş, sistem-karşıtı tarafların ve Putin Rusya'sına gösterilen anlaşılabilir zaafiyetin adeta bir turnusolu olmuştur.

> Gerçekçilik intikamını alıyor

1990'lardan sonra, uluslararası ilişkiler sosyolojisi tarihin sonu paradigmasını yaşamaktadır: büyük savaşlar sona erdi, soğuk savaşlar da; liberalizm gerçekçilik üzerinde haki-miyet kurdu. Artık, yerel ya da bölgesel meselelerle açıklanabilecek tek seferlik savaşlar var; öte yandan, ABD'nin tek *süper güç* paradigması olduğu, onun konumunu zorlayan sıradan güçlerin varlığıyla tek kutuplu bir hal almaya başladı. 11 Eylül 2001'den sonra, senaryo görünürde yeniden ya-

>>

“Sosyal bilimlerin çoklu paradigmatik niteliğini, dünyayı anlamının hipotezlerimizin doğrulanmasından daha önemli olduğunu göstermek için kullanırsak, bu niteliğin ne kadar istisnai olduğunu vurgulayabiliriz”

zılmış gibiydi. Yeni bir düşman (terörizm) yaratılmıştı, devlet aktörleri tarafından sürdürülen bir kötülük eksen ve dünya düzenine karşı çıkan, silahlı çatışmalar vb. gibi suç eylemleri vardı, bunlar savaş çağrısı değildi. 1990'dan sonra uluslararası sistem artık bir barış sistemi (tek seferlik savaşlar bu durumla çelişiyordu) olarak görülmüyordu. Asimetrik ve alışılmadık bir düşman peyda olmuştu ama askeri anlamda, dünya büyük bir tehlikenin içinde değildi, genel bir savaş korkusu da Batı için önemsizdi, ve ABD/NATO hala uluslararası sistemin merkezi süper gücüydü. Sistem hala liberaldi. Amerika Başkanı G.W. Bush, Romanya'nın yeni Rusya'ya bir köprü olacağını belirtiyordu. Batı'nın askeri ve ekonomik gücü, yumuşak güç unsurlarıydı. Batı, onun kapısını çalan aday ülkelerin varlığı ile etki alanını genişletiyordu.

Öte yandan, gerçekçiliğin miadı dolmuştu. 2010'dan sonra ekonomik bir güç olarak sahneye çıkan Çin göz ardı edilemezdi. Yakın zamanlarda, ne Rusya ne Çin geçtiğimiz yirmi yıldan beri hüküm süren dünya düzenine “rıza” gösteriyordu. Rusya'ya yakından baktığımızda, 2008'de Gürcistan'ın işgali; 2010'ların başlarında Ukrayna ve Moldova'nın başı çektiği olası Avrupa-Atlantik girişimini durdurmaya yönelik Rusya'nın atakları; 2014'te Rusya'nın desteklediği Donbas isyanı, Rusya'nın Kırım'ı topraklarına katmasıyla sonuçlanmıştı. Batı'da ise halk, Avrupa'da bir savaş tehlikesi görmüyordu, dolayısıyla bu dönem görece sakin geçmişti. Rusya, 2010'daki Rusya değildi, potansiyel bir düşman olarak görülüyor, ancak dünya düzeni de eski yerini korumaya devam ediyordu.

2022 yılının Şubat ayında, Rusya'nın Ukrayna işgalini her ne kadar halk anlamlandırmakta güçlük çekse de, açıkça bir saldırı olduğu gerçeğini değiştirmiyordu. Ukrayna'nın yüzünü Batı'ya döndüğü dolayısıyla Rusya'yı NATO ve AB karşısında güçsüzleştirdiği fikri ahlaki açıdan anlaşılmalı güç kılıyordu: 2014, Rusya ile Ukrayna arasındaki uçurumun keskinleştiği yıldır. Rusya halkının savaşı desteklemesi akıllara durgunluk vermektedir. Ancak bir uzman, nerdeyse 100 yıldır süregelen uluslararası ilişkiler üzerine yapılan paradigmlar arası tartışmanın gerçekçi paradigmanın benimsenmesi ve liberalizmin reddi sonucunda kazanıldığını bilir.

Bununla birlikte, bu savaşta kullanılan füzeler, tanklar, miğferler ve makineli tüfekler - 50 yıl önce çekilen belgesel ve filmlerde olduğu gibi- savaş gerçeğini bir kez daha bize tüm çıplaklığıyla göstermektedir. Uluslararası ilişkiler kuramının 1990'lardan beri nadiren üzerinde durduğu nükleer silahlar da ortadan kaybolmadı. Bu olgunun arkasındaki karam da yeni değildir. Eğer Kore Savaşı ve Küba Füze Krizi or-

tamına geri döndüysek, on yıllardır yapılan uluslararası ilişkiler ve güvenlik çalışmaları boşa gitmiş gibi görünmektedir.

Özetle, tam anlamıyla kriz yaratan klasik bir güvenlik çıkmazının içindeyiz. NATO, Ukrayna'ya doğrudan müdahale etmesine rağmen tetikte bekliyor. Rusya nerede duracak? Doğu Avrupa, 1990'lardan beri ilk defa bu kadar büyük bir savaş korkusu içinde. Modern savaşlar geçmiştekilerden farklı değil: ekonomik, çevrimiçi bir savaş değil bu, medeni de değil ve sivilleri korumuyor. Modern savaşlar da olabildiğince klasik savaşlar gibidir, yalnızca onlardan daha yıkıcıdır. Siyasetçiler, ordu, analistler ve halk son yirmi yıldır hayali bir konfor alanında yaşıyordu. Şunu da unutmamak gerekir ki, sahte haberler ve yıllardır Rus propogandası özellikle de 2014'ten sonra, sanki gerçek savaşın yerine geçebilecekmiş gibi “siber savaştan” söz edip duruyordu. Artık görüyoruz ki, sahte haberler de propogandayla aynı işleve sahip: gerçek savaşa zemin hazırladılar ve şimdi de bu savaşın sürdürülmesine katkıda bulunuyorlar.

> Moldova'yı unutmamalım

Ukrayna'daki savaşa Romanya perspektifinden bakarsak, Moldova'dan da söz etmemiz gerekir. Romanya'nın Moldova Cumhuriyeti'ne karşı hassasiyeti ve buna bağlı kimlik inşaları bilinmektedir. 1990'da zarlar atıldığında, Moldova “duvarın” diğer tarafında kalmaya devam etti, bu sırada Romanya'nın elinde tutarlı tek siyasi proje vardı: Avrupa-Atlantik entegrasyonu. Görünen o ki, proje işe yaradı. Transdinyester ve Moldova Cumhuriyeti'nde çatışmaların artması ihtimali (her ne kadar şimdiye kadar böyle bir durum söz konusu olmasa da) korku yaratmaktadır. Muhtemelen Moldova, tarafsızlığın kimilerinin işine yaracağı inancına sahip ülkelerin gafil avlandığı örneklerden biridir. Bu durum bir pragmatist girişimdir: 30 yıldır Moldova, AB/Romanya ve Rusya ile fonksiyonel bir ilişki sürdürmeye devam etmektedir.

Kısaca, araştırmaların birincil görevi, olası senaryolara odaklanarak uygun cevaplar aramak olmalıdır, dolayısıyla geleceği kestirme iddiasından vazgeçmelidir. Gerçekliğin teoriyle uyumaması tarihte ilk defa karşılaşılan bir durum değildir. Neticede, sosyal bilimlerin ana eksikliğini- çoklu paradigmatik niteliği- dünyayı anlamının hipotezlerimizin doğrulanmasından daha önemli olduğunu göstermek için kullandığımızda, aslında onu istisnai kılanın tam da bu niteliği olduğunu ortaya koyabiliriz.■

Darie Cristea'ya ulaşmak için <darie.cristea@sas.unibuc.ro>

> Karşılaştırmalı Kesişimsel LGBTQ+ Verilerine Neden İhtiyacımız Var

Sait Bayrakdar, Londra King's College, İngiltere ve **Andrew King**, Surrey Üniversitesi, İngiltere

Eşitsizliklerin ne boyutta olduğunu anlamak, LGBTQ+ bireylerin yaşamlarını iyileştirmek adına geliştirilecek politikalar için büyük önem taşımaktadır. Fotoğraf: Sait Bayrakdar.

Son yıllarda çoğu Avrupa ülkesinde önemli gelişmeler olsa da, araştırmalar lezbiyen, gay, biseksüel, trans ve diğer cinsiyet ve toplumsal cinsiyet spektrumunda (LGBT+) yer alan bireylerin deneyimledikleri eşitsizliklere işaret etmektedir. Birçok insan bu tür ayrımcılığa sosyal çevrelerinde, iş yerlerinde ve kamusal alanda ya da kamu hizmetlerine erişimde uğramaktadır.

> Günümüzde eşitsizlik verilerinin sınırlılıkları

Bu eşitsizliklerin boyutunu anlamak, LGBTQ+ bireylerin hayatlarını iyileştirmeye dair gerekli bilinçli politikaların yapılması açısından büyük önem taşımaktadır. Ancak, yakın zamana kadar, politika yapıcılarını bu konuda bilgilendirmeye yönelik veri kaynakları mevcut değildi. Bu yüzyılın ikinci on yılına kadar, çoğu ankette düzenli olarak cinsel yönelim ya da toplumsal cinsiyet kimliğine dair veriler toplanmıyordu; ve günümüzde dahi, çoğu büyük anketlerde toplumsal cinsiyet kimliğine yönelik sorular yer almamaktadır.

Verilere dair bu sınırlılıklar, LGBTQ+'nin deneyimlediği eşitsizliklerin etkisine yönelik ülkeler arası karşılaştırma yapmaya olanak tanımamaktadır: toplanan veriler çoğunlukla ulusal düzeyde kalmaktadır. Araştırmacılar, kendi ülkelerine dair veriler toplamakta ve bu veriler ışığında deneyim ve eşitsizlikleri ulusal düzeyde hukuk, sosyoekonomik, siyasi ve kültürel bağlamlarda incelemektedirler. Şüphesiz ki, ülkeler özelinde toplanan bu veriler önemli ve yararlıdır.

>>

Öte yandan, pratikte ve yereldeki sorunlar nedeniyle ortaya çıkan metodolojik kararlar LGBT+'ye yönelik eşitsizliklerin daha kapsamlı senaryolarla anlaşılmasının önüne geçmektedir. Bir ülkeye odaklanan verileri kullanan araştırmalar, araştırmacıların ülke özelinde bu bilginin bağlamının LGBT+ eşitsizliklerine etkisini belirlemelerine olanak tanımıyor. Her ne kadar bazı müdahale politikalarının etkileri boylamsal çalışmalarla irdelenebilse de, uzun-dönemli toplumsal süreçlere eklenmiş bağlamsal faktörler uzun süreli panel çalışmalarında dahi tam anlamıyla kavranamamaktadır.

> Veri neden karşılaştırmalı ve kesişimsel olmalı

Ülkeler arasındaki eşitsizlikleri ortaya koyan karşılaştırmalı bir yaklaşım, bağlamsal faktörlerin LGBT+'ye yönelik eşitsizlikleri ve ayrımcı davranışları nasıl şekillendirdiğini anlamamıza olanak tanır. Bu hem sosyolojik hem de politika oluşturma perspektifleri açısından önem taşımaktadır. Sosyolojik olarak önemi, odağın bireyden bağlamsal faktörlere kaymasında ve eşitliğe dair yapısal engelleri vurgulamasında yatmaktadır. Politika oluşturma açısından ise, bir ülkenin diğerleriyle karşılaştırıldığında nasıl olumlu sonuçlar elde ettiğini ve dolayısıyla hükümetler ve diğer örgütlerin etkili politikalar oluşturma konusunda nerede başarılı oldukları, hangi alanlara odaklanmaları gerektiğini göstermesi açısından önemlidir.

Ancak, başka bir nokta daha vardır. Araştırmalarda cinsel ve toplumsal cinsiyet kimlik üzerine detaylı veri toplanmadığı için araştırmacılar yalnızca ülkeler arasında değil, gruplar arasındaki farklılıklar ya da "kesişimsel faktörler" olarak adlandırdığımız, LGBT+ bireyler arasındaki ve içindeki sınıf, etnisite, dini bağlılıklar, yeterlilikler, vb. nitelikler düzeyinde de karşılaştırma yapamamaktadırlar. Bu kesişimsel farklılıkların kavranması, LGBT+ topluluklarındaki tüm bireyleri kapsayacak politikaların oluşturulması açısından büyük önem taşımaktadır.

> Umut vadeden karşılaştırmalı ve kesişimsel bir çalışma

CILIA-LGBTQI+ (Dört Avrupa Ülkesinde LGBTQI+ yurttaşları arasındaki kesişimsel yaşam seyri eşitsizliklerinin karşılaştırması) Projesi kapsamında karşılaştırmalı kesişimsel bir yaklaşım uygulayarak söz konusu sorunlara dikkat çekti. İngiltere, Almanya, Portekiz ve İskoçya'da yürüttüğümüz bu projenin başında literatür taraması yaptık ve karşılaştırmalı kesişimsel bilgiye dair boşlukları saptadığımız bir veri haritalama gerçekleştirdik. Bunun sonucunda, her ne kadar kaynaklar kısıtlı olsa da, ülkeler arası ve kesişimsel karşılaştırma yapmamıza olanak tanıyan bir veri setine ihtiyaç duyduğumuzu gördük. AB Temel Haklar Ajansı tarafından yürütülen Avrupa Birliği Lezbiyen, Gay, Biseksüel ve Trans Bireyler Araştırması ([EU LGBT Survey](#)) bu açıdan bizim için çok yararlı oldu. Bu araştırma, 28 Avrupa ülkesindeki LGBT

bireylerin yaşam seyirlerine, ayrımcılık deneyimlerine ve demografik özelliklerine dair bilgi sunmaktadır. LGBT deneyimlerine ve karşılaştıkları durumlara yönelik karşılaştırmalı ve ayrıntılı bilgiler içeren bu çalışma, ulusal bağlama dikkat çekerek farklı toplulukların kesişimlerini incelememize olanak tanımıştır.

> Karşılaştırmalı kesişimsel araştırmaya dair bazı bulgular

Bu verilerden yararlandığımız [analizimizde](#) Almanya, Portekiz ve İngiltere'de ayrımcılık, taciz ve şiddet deneyimlerini araştırdık. Bu üç ülkede lezbiyen, gay, biseksüel ve trans bireyler arasında çarpıcı farklılıklar söz konusuydu. Örneğin, trans bireyler diğerleriyle karşılaştırıldığında her üç ülkede de ayrımcılık, taciz ve şiddet deneyimlerini en çok yaşayan grup olurken, lezbiyen kadınlar gay erkeklere göre ayrımcılık ve tacizle daha çok karşılaşmış, ancak gay erkekler de daha çok şiddete uğradıklarını belirtmişlerdir. Sonuçta, LGBT deneyimleri çeşitlilik göstermektedir ve bu durum politika oluşturulması sürecinde göz ardı edilmemelidir.

Bununla birlikte, üç ülke arasında da ilginç farklılıklar ortaya çıkmıştır. İngiltere'de, trans bireyler ayrımcılık, taciz ve şiddet vakalarını polise bildirme konusunda en fazla eğilime sahip olsa da, translara yönelik şiddet vakaları ülkede başı çekmektedir. İngiltere'de yaşayan gay erkekler, Almanya ya da Portekiz'e oranla en çok şiddet mağduru olan gruptur. LGBT bireylerin deneyimlerinin şekillenmesinde diğer sosyo-demografik özellikler de büyük önem taşımaktadır. Örneğin, etnik azınlık gruplardan birine mensup olmak ya da fiziksel engel durumu, bu üç ülkede daha çok şiddete maruz kalma sebebi olarak öne çıkmaktadır, öte yandan, iyi bir ekonomik duruma (hane halkı geliri) sahip olmak her ne kadar Almanya ve İngiltere'de şiddete uğrama yönünde engel oluştursa da, Portekiz'de bu durum şiddete maruz kalma oranında anlamlı bir farklılığa yol açmamaktadır.

> Daha iyi bir politika oluşturmak

Bu farklılıklar, bağlamsal faktörler olarak ülkeler arasındaki ve içindeki LGBT bireylerin deneyimlerini etkilemeleri nedeniyle dikkate alınmaya değerdir. Dolayısıyla, LGBT'ye yönelik eşitsizlikleri karşılaştırmalı ve kesişimsel olarak araştırmamıza eklemek için daha fazla veriye ihtiyacımız vardır. Bu doğrultuda, LGBT bireylerin maruz kaldıkları ayrımcılık, taciz ve şiddetin farklı yönlerine işaret eden araştırmamızın kavranması, reaktif değil proaktif bir politika için ilk adımı oluşturmaktadır. Bu aynı zamanda eşitliğe, hukuk çerçevesinin de ötesinde yaklaşmamızı sağlayarak, LGBT'lerin yaşamlarını şekillendiren yapısal ve bağlamsal faktörler arasındaki ilişkiyi de anlamamıza yardımcı olacaktır.■

Sait Bayrakdar'a ulaşmak için <sait.bayrakdar@kcl.ac.uk>
Andrew King'e ulaşmak için <Andrew.king@surrey.ac.uk>

> Kim Biliyor?

Tanınma, Alıntılanma ve Epistemik Adaletsizlik

Jana Bacevic, Durham Üniversitesi, İngiltere

Fotoğraf: Pixabay 2016.

Birçok yönden, akademisyenlik mesleği daha farklı bir noktaya geliyor. 1990'dan itibaren, kadınlar küresel ölçekte lisans ve yüksek lisans öğrencilerinin çoğunluğunu oluşturmaktadır. AB'de ise, lisans öğrencilerinin %54'ü, yüksek lisans öğrencilerinin %58'i ve doktora öğrencilerinin %48'i kadınlardan oluşurken, öğretim üyelerinin yalnızca %24'ü kadındır. Akademisyenlik mesleği içinde etnik azınlıklara mensup bilim insanları yeterince temsiliyete sahip değildir: örneğin İngiltere'de Siyahi ve etnik azınlığa mensup bilim insanları öğretim üyeliği pozisyonlarının sadece %7.3'ünde kendilerine yer bulabilmiştir.

> Eğitim, bilgi ve toplumsal adalet ilişkisi

Son yıllarda söz konusu eşitsizlikler, müfredatın dekolonizasyonuna yönelik kampanyalar ile eğitim, bilgi ve toplumsal adalet arasındaki ilişkiye dair artan farkındalık sayesinde görünür hale geldi. Ancak yine de, toplumsal ve epistemik eşitsizlikler arasındaki ilişki derinleşmektedir, dolayısıyla sınıflarımızda kimlerle çalıştığımız ya da kimin bize öğrettiğinin

yanı sıra okuma listesinde yer alan bilgi kaynaklarımızın ne olduğu da önem taşımaktadır: Kimin sesleri temsil edilmektedir? Kimin bilgisi ilgili konuda- ve hangi nedenle- muteber görünmektedir?

Epistemik adaletsizlik kavramı, toplumsal eşitsizliklerin-örneğin, toplumsal cinsiyet ve etnisite/ırkın- kimin geçerli/muteber bir uzman olarak tanınacağını şekillendirir. Miranda Fricker'ın ortaya koyduğu bu kavram, "itibar fazlası" ve "eksikliği" farklı biçimlerini çalışan felsefeciler, feminist epistemologlar, ve diğer bilim insanlarından hem etkilenmiş hem de onları etkilemiştir: kimlik-temelli ön yargı biçimlerinin nasıl bilginin alımlanması ve yorumlanmasını etkilediği öne çıkarılmıştır. Örneğin, mahkemede "muteber bir tanık" olarak görülmek, sınıf, toplumsal cinsiyet, yaş, konum ve etnisite/ırka dair farklılıklarının nasıl algılandığına- sıklıkla dışlanmış ya da tarih boyunca dezavantajlı konumda olan grupların aleyhine- bağlıdır.

Öte yandan, bu eşitsizlikler yalnızca bireysel anlamda bilgiye katkıda bulunma sürecinde izlenmez. Bilginin nasıl

>>

üretildiği, ölçüldüğü, değerlendirildiği ve paylaşıldığına dair süreçlerin de bir parçasıdır; bir diğer deyişle, bilgi üretiminin küresel ekonomi politikasının bir parçasıdır. Bu durumda asıl sorun kimin bilgisinin muteber olduğuyla beraber bilginin sahiplerinin bildikleri üzerinden nasıl göründükleridir. Bir sosyal teorisyen ve bilgi sosyoloğu olarak, bu soruna epistemik özneler (bilenler) ve epistemik nesneler (ne bildikleri) arasındaki ilişki çerçevesinde bakmaktayım.

> Akademide toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretilmesi

“Epistemic injustice and epistemic positioning: towards an intersectional political economy” [Epistemik adaletsizlik ve epistemik konumlanma: kesişimsel bir ekonomi politikasına doğru] adlı makalemden, bilenlere dair yargıların, bilginin nesnelerine yönelik yargıları nasıl etkilediğini- ya da tam tersini- göstermek için epistemik konumlanma kavramını geliştirdim. Burada en iyi bilinen örnek, kadınların sahip olduğu bilginin “duygusal” ya da “tecrübeye istinaden” olduğunun düşünülmesi ve erkeklerin ya da akademisyenlerin çoğunun ürettiği bilginin “teorik” ya da “genel” olarak sınıflandırılmasıdır. Ama burada, özellikle eleştirel ırk teorisini ya da diğer kimlik-temelli bilgi arayışlarını “yakınma çalışmaları” olarak adlandıran daha sistematik ve gizli kapaklı bir itibarsızlaştırmanın varlığıdır. Bu durumu *bağlayıcılık* olarak adlandırıyorum çünkü burada, üretilen bilginin bilimsel bilgiye dair yapılan eşit bir katkıdan ziyade öznelerin kişisel deneyimine (ya da “yakınma”) *bağlı* olarak çerçevelendirilmesi söz konusudur.

Konumlanmaya dair ikinci görüşüm, *etkinlik alanı oluşturma* yoluyla da olduğudur, bu ilk durumla da yakından ilişkilidir: belli başlı bilenlerin yaptığı bilimsel katkıların, konuşmacının kimliği üzerinden bir etkinlik alanına ya da disipline göre tanımlanmasıdır. Örneğin, bilimsel bir konferansta yer alan kadınlar, konuya dair “toplumsal cinsiyet” ya da “feminist” perspektif katmak için davet edilirken, Siyahi ya da azınlık bir gruba mensup akademisyenler de “ırka” dair konularda fikirlerini sunmak üzere bu konferanslara çağırılırlar. İşleri karmaşık hale getiren, bu konumlanma biçimlerinin sıklıkla stratejik olarak akademisyenler tarafından akademik patronaj ve tanınma ağları arasında hareket etmelerini sağlamak amacıyla kullanılmasıdır. Ancak bu durum aynı zamanda kimin hangi konuda bilirkişi olarak görüldüğüne dair yapay bir sınır da koyar: azınlık bir gruba mensup akademisyenler kendi kimlik ya da miraslarına dair konularda uzman kabul edilirken, beyaz ve “damgalanmamış” akademisyenler sınırlama olmaksızın herhangi bir konunun uzmanı olabilirler. Bu da akademik sermayenin dönüştürülebilir olduğunun önemle altını çizmektedir: bir konunun uzmanı olmaktan ziyade birçok konu hakkında ders verebiliyorsanız, işe alınma ihtimaliniz artar. *Bağlayıcılık* ilkesiyle beraber ele alındığında, bilginin üreticilerin kimliklerine indirgenmesiyle, akademideki toplumsal eşitsizlikler de yeniden üretilmiş olmaktadır.

> Matthew etkisi

Öte yandan, akademisyenlik mesleğinde başarılı olarak addedilmek yalnızca uygun çerçevelerde tanınırlığın getirdiği

bir uzmanlığın sonucu değildir; çoğunlukla tanınma ya da muteber olma sorunsalına içkindir. Kadın ve azınlık gruplara mensup akademisyenler sık sık konumlanmanın üçüncü biçimini deneyimlerler: *atıf almama*- çalışmaları kullanılır ancak çalışmalarından yapılan alıntılarının kaynağı belirtilmez ya da hiç atıf almazlar. Bu durum bazen “kendine mal etmeye” kadar gider, atıf başka bir yazara yapılır- atıf yapılan yazar da sıklıkla erkek, beyaz, kıdemli ve ayrıcalıklıdır. Elbette, söz konusu olguyu sosyolojik bir dille açıklayabiliriz: bu duruma Matthew etkisi denir.

Genellikle Robert Merton’a atfedilen, “bilimde Matthew etkisi” (Matta İncili’indeki şu ayetten adını almıştır: “Çünkü kimde varsa, ona daha çok verilecek, bolluğa kavuşturulacak. Ama kimde yoksa, elindeki de alınacak”) bilimsel keşiflerde atfın genellikle söz konusu araştırma ekibindeki en kıdemli, en tanınan kişiye verilme eğilimini tanımlar. 1993 yılında, Margaret Rossiter, atıfların kadınlardan ziyade erkeklere yapıldığına dair eğilimi göstermek üzere *Matilda etkisi* kavramını kullanmıştır. Ancak sosyologların bir kısmı, Matilda ve Matthew etkileri söz konusu olduğunda, *Matthew Etkisi*’nin daha tanınmış bir kavram olduğunu bilirler.

İlk kez Merton tarafından *Science* dergisinde, Merton ve Harriet Zuckerman’ın Nobel Ödülü kazananlar üzerine yaptıkları ortak ampirik çalışmayı konu aldıkları “Bilimde Matthew Etkisi” makalesi yayınlanmıştır. Aslında Merton, “The Matthew Effect”’in ikinci ve üçüncü baskılarında “Bu yayında Zuckerman’ın mülakat ve diğer katkılarından çokça yararlandığım için açıkçası bu makale iki yazarlı olarak yayınlanmalıydı” ve “dağıtım ve komütatif adalete bir ölçüde sahip olan kişi, her ne kadar geç kalmış olsa da, bilimsel ve akademik bir makale yazabiliyor olmasının kendini tek yazar olarak göstermeyi gerektirmediğini bilir” ifadelerine dipnotta yer vermiştir. Ama bu durum, kavramın kiminle hatırlandığını değiştirmedir: çoğu sosyolog bugün dahi kavrama Merton üzerinden atıf yaparlar.

> Epistemik adaletin gereklilikleri

Bu durum, diğer yazarın tanınmasına dair geç kalınmış bir girişimin epistemik adaletsizliğin uzun-dönemli etkilerini geri alamayacağını gösterir. Çalışmaları üzerinde hak iddia eden, kadın ve azınlık bir gruba mensup akademisyenler genellikle sınır bozucu, agresif ya da dar görüşlü olarak nitelenirler. *Bağlayıcılık* ve *etkinlik alanı oluşturma*, referans listesinden belli kişilerin adının çıkarılmasını - eğer araştırması yalnızca belli bir konu (güçten ziyade üniversiteler) üzerineyse ya da *deneyimi* (kuramsallaştırmadan ziyade) önceliyorsa ve özellikle tanınma meselesine dair *dar görüşlü* bir tavır sergiliyorsa- kolaylaştırır.

Mesleğimiz ve okuma listelerimiz farklılaşmaya devam ettiği sürece sadece dışlanmaya değil aynı zamanda belli başlı akademisyenlerin ve çalışmalarının daha az önemli, geçerli ya da uygulanabilir olarak konumlandırılması eğilimine karşı da dikkatli olmalıyız. Epistemik adaletsizlik her birimizin yaptığı çalışmalara itibar edilmesini gerektirir. ■

Jana Bacevic’e ulaşmak için <jana.bacevic@gmail.com>

> Kârlı Bedenler ve Orta ve Doğu Avrupa'da Bakım Hareketlilikleri

Petra Ezzeddine, Charles Üniversitesi, Çek Cumhuriyeti ve **Kristine Krause**, Amsterdam Üniversitesi, Hollanda

Ulus-ötesi bakım hem bakım hizmetini üstlenen bedenlere hem de bakım hizmetinden yararlanacak bedenlere gereksinim duyar.
Fotoğraf: Line Mörat.

Visegrad ülkelerinde (Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Polonya ve Macaristan) bakıma dair görünüm bakım rejimleri, dış göç, toplumsal cinsiyet ilişkilerindeki değişim ve giderek yaşlanan nüfus nedeniyle hızlı bir biçimde değişime uğramaktadır. Bu gelişmeler, çeşitli faaliyet kollarındaki aktörlerden (spa ve turizm sektörü de dahil olmak üzere) oluşan bakım sektöründe yeni zorluklar ve çeşitlilik yaratırken, ailenin ve devletin rollerini de etkilemektedir. Bununla birlikte bakım hizmetleri kadınların daha zengin Avrupa ülkelerine bakım sektöründe çalışmak üzere göç etmesiyle zor bir durumla karşı karşıya kalmaktadır. Öte yandan, her ne kadar yaygın olmasa da, yaşlıların tam karşıt bir hareket oluşturarak, bakım hizmetleri maliyetinin komşu ülkelerdekini üçte ikisi kadar olduğu ülkelere yönelmesi de söz konusudur.

Yürütmekte olduğumuz “Orta Avrupa’da ulus-ötesi bakımın görünümü: Özelleştirme, piyasalaştırma ve birbiriyle örtüşen hareketlilikler” ve “[Avrupa’da Bakımı Yeniden Konumlandırmak](#)” adlı araştırma projelerimizde, birbiriyle ilişkili iki bakım hareketliliğini ele alıyoruz: Almanya’ya Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinden gelen göçmen bakıcılar ve Visegrad ülkelerindeki bakım hizmetlerinden yararlanmak için yaşlı Alman vatandaşlarının yer değiştirmesi gibi küçük ama önemli bir olguya da değiniyoruz. Her iki trend de kâr gütmeye amacı taşımaktadır: “çalışan” bedenlerden

(göçmen iş gücü) emek özütlenirken, kırılgan yaşlı bedenler üzerinde de “hak” iddia edilmektedir.

> Toplumsal yeniden üretim, sosyal vatandaşlık ve beden

Beden, toplumsal yeniden üretim ve sosyal vatandaşlığın merkezinde olmasına rağmen görmezden geliniyor. Ancak, potansiyel olarak gerilimli dinamiklerin kesişimi ilk olarak en temel eylemlerde kendini gösteriyor: bedenin beslenmeye, yıkanmaya, giydirilmeye ve dinlendirilmeye ihtiyacı vardır. İşçinin bedeninin çalışabilmesi için, diğer bedenlerin bu hizmetleri sağlayabilmesi gerekmektedir.

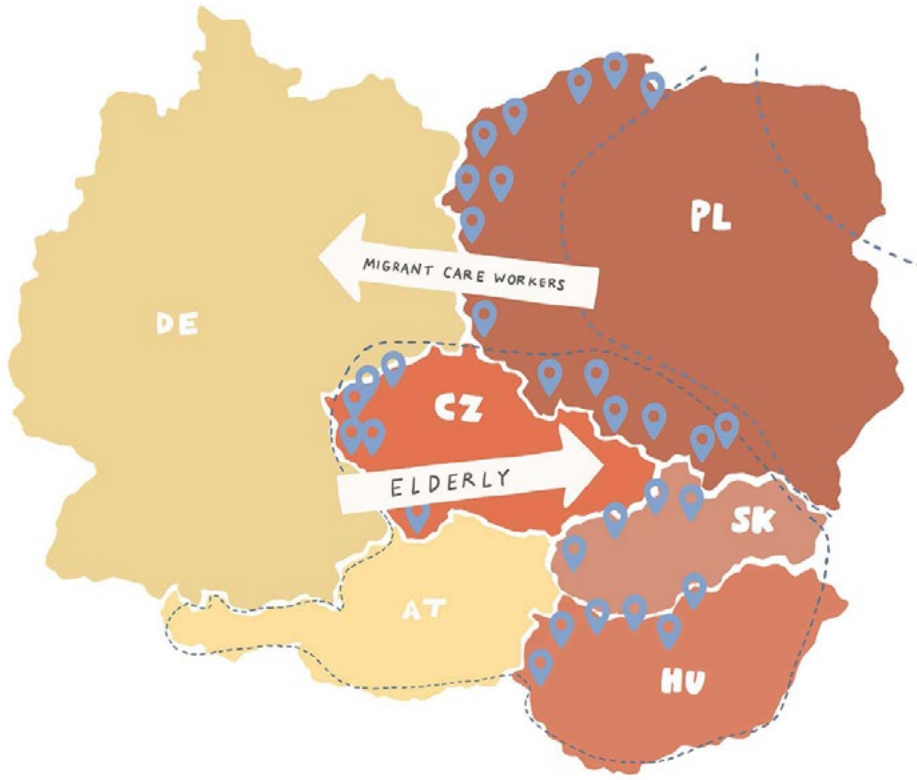
Toplumsal yeniden üretim, Marksist feministler tarafından geliştirilen sosyal ilişkiler ve yaşanan çevrenin korunması da dahil olmak üzere toplumların gündelik hayatlarının iyileştirilmesi, korunması ve sürdürülebilir olması için gereken tüm görünmez işleri niteler. Buna bağlı olarak, sosyal vatandaşlık bireylerin sağlıklı ve iyi eğitim almış birer vatandaş olabilmelerine ve bunun sürdürülmesine yönelik sosyal güvence ve eğitim hakkını temel alır.

Böylelikle, toplumsal yeniden üretim ve sosyal vatandaşlık birbiriyle yakından ilişkilidir. Her ikisi de bakım hizmetleri de dahil olmak üzere, “yaşamayı” ve toplumun işlevselliğini mümkün kılan sistemlerin ve altyapıların yeniden üretimlerinde rol oynar. Bu ikisi arasındaki korelasyon değişime uğradığında, toplumsal yeniden üretime dair sorunlar ortaya çıkar; yaşlılar bakım hizmeti için yer değiştirmek durumunda kalır ki bu durum sosyal vatandaşlığın da yer değiştirdiğini gösterir. Avrupa’daki bakıma dair görünümü kavramak için toplumsal yeniden üretim ve sosyal vatandaşlık kavramalarını analitik birer araç olarak kullanacağız.

> Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde (CEE) bakım hareketliliklerinin görünümü

Orta ve Doğu Avrupa’da (CEE) bakım hizmetlerinin dış kaynaklardan tedariği ve özel bakım altyapılarının ortaya çıkışı, hem geçmişte hem de günümüzde yaşanan hareketlilikler yoluyla iş gücü göçünü birçok yönden etkilemektedir. Örneğin, Almanya’da çalışan Polonyalı bakıcılar, Polonya’da bulunan özel bakım evlerinin kurucuları arasındadır ve iş tecrübeleri ve yabancı dil yetkinlikleri sebebiyle de bakıcı olarak tercih edilmektedir. İş bulma kurumları ailelere ara-

>>

cılık hizmeti sunarak, onları yaşadıkları bölgelerdeki bakım evlerine yönlendirmektedir. Bununla birlikte, Visegrad ülkelerinde özel bakım evlerinde kalan yaşlıların çoğunluğunu diğer ülkelere çalışmak için göç eden işçilerin ebeveynleri oluşturmaktadır, göçmen işçi olan çocukları bu yolla ailelerinin masraflarını karşılayabilmektedir. Diğer vakalar, yaşlıların kendileri Avusturya veya Almanya'ya göç etmiş, daha sonra çalıştığı ülkelerde elde ettikleri sosyal güvenceyle geri dönüp, kendi ülkelerinde de bu haktan yararlanan, böylelikle özel bakım masraflarını karşılayabilen kişilerden oluşur. Bu vakalar, Avrupa'da refah devletlerinde yaşanan sosyal vatandaşlık sorununu daha da karmaşık hale getirmektedir.

Araştırmamızda da örneklendirildiği üzere, Visegrad ülkelerinde, özel bakım merkezlerinin ortaya çıkışı dış göç nedeniyle yaşanan bakım yüküyle doğrudan ilişkili görünmektedir. Çek Cumhuriyeti sınırları içinde Almanya'ya 2 km uzaklıkta bulunan bir bakım evinde, Alman ve Çek yaşlılar beraber kalmaktadır. Öte yandan, bakım hizmeti Çek bakıcılar tarafından verilmemektir çünkü Çek bakıcılar, Çek piyasasından çıkmış, daha çok para kazanabilmek için Almanya'ya göç etmişlerdir; onların bıraktığı işlere ise Ukrayna ve Moldova'dan gelen bakıcılar istihdam edilmiştir.

Birbirine örtüşen bu tür hareketliliklere bir örnek olarak felç geçirdiği için kendine bakamayacak durumda olan Roberto verilebilir. Çocukları, Almanya'daki bakım evinin masraflarını karşılayamadıkları için babalarını Almanya'da ilanlar aracılığıyla haberdar oldukları, Polonya'da bulunan bir bakım evine getirmek durumunda kalmışlardır. Ancak Roberto, Alman değildir: İtalya'dan Almanya'ya geç bir tarihte "misafir işçi" olarak gitmiş, orada kalmış, aile kurmuş ve ömrünü geçirmiştir. Almanya'daki birçok aile gibi, çocukları da, emeklilik maaşı ve aile fonunun üzerine eklenen zorunlu bakım sigortasının bakım sisteminde yarat-

tığı sorunla karşı karşıya kalmışlardır. Polonya'daki bakım evinde Roberto, paslanmış Almancasıyla iletişim kurmaya çalışırken, yaşlı bir Leh kadın olan Paula da bazen ona çeviri yapmaktadır. Paula da, Polonya'nın güney batısında eskiden Almanya'ya ait olan bir bölgede doğup büyümüştür, dolayısıyla her iki dili de konuşabilmektedir. Polonya'da bir özel bakım evinde bir araya gelen bu iki yaşlı birey günümüz Avrupa'sında toplumsal yeniden üretim ve vatandaşlığın karmaşıklığına örnek teşkil etmektedir. Bu durum, göç hareketiyle beraber, 2.Dünya Savaşı'ndan sonra sınırların değişmesi ve tarihsel süreçte yer değiştirmelerin günümüzdeki rolünü ortaya koymaktadır.

> Sonuç

Orta Avrupa'da ulus-ötesi bakıma dair görünüm hem bakım görevini üstlenen hem de bakılan bedenlerden kâr elde etmektedir. Bu bölgedeki yerel-ötesi toplumsal yeniden üretimi birbiriyle ilişkili iki olguda görebiliriz: (1) kendi ülkelerinde "bakım uçurumuna" neden olan (kadın) bakıcıların dış göçle oluşturdukları ulus-ötesi bakım ortamı; (2) kapsamı daha dar olan, kendi ülkeleriyle karşılaştırıldığında bakım masraflarının üçte birine denk gelen ülkelere giden yaşlılar yoluyla bakımın dış kaynaklardan tedarik edildiği ters hareketlilik. Her iki olgu Avrupa'daki sosyal vatandaşlık ve bakım rejimleri temelinde, hak ve toplumsal yeniden üretime dair kavramsallaştırmamıza karşı çıkmaktadır. Biz, bahsettiğimiz bu bakım hareketliliklerinin bedeni bu hareketliliğe dahil ederken bir yandan da onu nasıl ihmal ettiğini Avrupa'da yaşanan toplumsal yeniden üretim ve sosyal vatandaşlık krizi ve bunun sonucunda yarattığı eşitsiz refah coğrafyaları üzerinden gösteriyoruz. ■

Petra Ezzeddine'e ulaşmak için <Petra.Ezzeddine@fhs.cuni.cz>
Kristine Krause'ye ulaşmak için <k.krause@uva.nl>

> Aracılı Ev İşi: Sri Lanka-Suudi Piyasası¹

Wasana Handapangoda, Linz Johannes Kepler Üniversitesi, Avusturya

Suudi bir işveren.
Fotoğraf: Wasana Handapangoda.

1 980'lerin ilk döneminden beri, Sri Lankalı kadınlar ev hizmetlisi olarak petrol-zengini Arap körfez ülkelerine göç ediyorlar. Bu iş gücü göçü, Sri Lanka'da 1977'de yapılan ekonomik liberalleşme reformları ve 1973'teki Arap petrol krizinin bir sonucu olup, küreselleşme bağlamında ücretli ev hizmet işlerine yönelik büyük bir piyasanın ortaya çıkmasıyla süreklilik kazanmıştır. Günümüzde, göçmen ev hizmetlileri döviz gelirlerine katkı sağlaması açısından Sri Lanka'nın en önemli ihracat kalemlerinden biri olmaktadır. Körfez ülkeleri içinde Suudi Arabistan'ın ev hizmetlisi ithalatındaki payı büyüktür. Sri Lanka ve Suudi Arabistan, küresel bakım piyasasında uzun-dönemli her iki tarafın da fayda sağladığı alıcı-satıcı işikisi kurmuştur. Dolayısıyla Sri Lanka, işçi dövizleri karşılığında ev hizmetlerinde çalışacak iş gücünün ticaretini yapan ulus-ötesi bir aracı olarak tanımlanabilir.

Bakım aracılığı sürecinde, özel göç aracıları (ÖGA) merkezi bir rol oynamaktadır: Sri Lankalı kadınların büyük çoğunluğu Körfez ülkelerinde çalışmak için yardıma ihtiyaç duymaktadır. Bu makale ÖGA'ların, ev hizmetlisi göçüne yaptığı aracılık sayesinde Sri Lanka-Suudi bakım piyasasında, bakıma dair küresel ekonomi politiğin yapı taşı haline gelme sürecini özetleyecektir. Bu makalede, 2019 ve 2020 yıllarında Sri Lanka ve Suudi Arabistan'da yapılan saha çalışmalarından yararlanılmaktadır.

> Göçmen ev hizmetlilerine aracılık süreci

Sri Lanka-Suudi göç koridorunda ev hizmetleri hareketliliği sürecinde, Sri Lankalı göçmen ev hizmetlileri (SLGEH) ve ev hizmetleri piyasasındaki Suudi işverenler arasında Sri Lanka'da ve Suudi Arabistan'da konumlanarak önemli bir ulus-ötesi bağın kurulmasını sağlayan ÖGA'lar vardır.

>>

İlgili hükümetler tarafından dışarıdan destek alarak özel iş bulma hizmeti sunan Sri Lanka (lokal acenteler- LA) ve Suudi Arabistan'da (yabancı acenteler-YA) bulunan ÖGA'lar göçmen ev hizmetlilerinin (GEH) hareketliliğini birçok farklı yönden organize etmekte ve kolaylaştırmaktadır. Süreç, Suudi bir işverenin YA'ya kayıtlı bir SLGEH için yaptığı "sipariş emriyle" başlar. Akabinde, YA, Suudi Arabistan'da bulunan Sri Lanka Elçiliği'nden zorunlu sipariş onayını alır ve bu aşamadan sonrasında ilgilenecek olan LA'ya bu onayı gönderir. LA, Sri Lanka Yabancı İş ve İşçi Bulma Kurumu (SLYİBK)'nda sipariş kaydının yapılmasından sonra, bu işte çalışmaya gönüllü GEH'leri bulur, inceler ve belirli kriterlere, maaş, yaş, deneyim, yabancı dil (Arapça) ve din (Müslüman/Gayrimüslüm) gibi, uyanları seçer. GEH arayışında Sri Lanka'da ücretli köy-düzeyindeki ikinci acenteler, şehirde bulunan LA'lar ile köylerde yaşayan gönüllü GEH'ler arasındaki bağlantıyı kurar.

Seçilen adayların başvuruları FA'lara gönderilir ve işveren kendi kriterlerine en uygun olan GEH'i seçer. İşverenin onayını takiben LA GEH'e, SLYİBK'dan onay ile pasaport, vize, sağlık ve SLYİBK çalışma sertifikalarının dahil olduğu ve iki yıllık iş kontratının da yer aldığı gerekli belgelerin toplanması konusunda yardım eder. LA aynı zamanda GEH'in seyahat masrafları ve komisyonu ile birlikte tüm personel masraflarını aldığı acente ücreti üzerinden karşılar. Son olarak, GEH Suudi Arabistan'a geldiğinde, YA onu havalanında karşılar ve işverene teslim eder. Kontrat süresi boyunca, LA ve YA'ların GEH'e yönelik takipleri-işveren tarafından kötü muameleye maruz kaldığı takdirde müdahale etmek gibi- yapmaları beklenir.

İlginç biçimde, söz konusu ücretli ev hizmetlisi istihdamına dair özelleştirilmiş hizmet hiç de ucuz değildir. SLGEH bu hizmetten yararlanabilmek için yerel acenteye 3500\$ civarında ücret öder. Yerel acenteye ödenen bu ücreti FA üstlenir ve bu masrafı, işverenin GEH için ödediği 5500\$ ile 6500\$ arasında değişen acente ücreti üzerinden karşılar. Acenteye ödenen bu ücret, GEH'in yaşına, deneyimine, dinine, yabancı dil bilgisine ve referanslarına göre değişiklik göstermekte olup, bu yolla her çalışanın bakım piyasasındaki "fiyatı" belirlenir.

> Özel göç aracıları: Kolaylaştırıcılar mı yoksa risk mi yaratıyorlar?

SLGEH'lerin deneyimleri ve göçün sonuçları önemli ölçüde yerel ve yabancı ÖGA'lara bağlı olup, bu araçlar yurt

dışına göç sürecinde işçilere stratejik bir kaynak sağlamak- tır. Bununla birlikte ÖGA'lar, güvencesizleştirmede de büyük bir rol oynamaktadır, ancak hiper-güvencesizleştirme yaratmamaktadır zira SLGEH'lerin ezici çoğunluğu halihazırda güvencesiz, yoksul yerel bir arka plandan gelmektedir. Araçlar çoğu zaman, yüksek fiyatlı acente ücretleri, dezenformasyon ve takip hizmetlerindeki eksiklikleriyle hareketlilik içinde yer alan GEH'lerin yaşamlarını riske atan yapısal koşulların yaratılmasının baş sorumlularındandır. Bunlar arasında, oldukça pahalı ve anlamsız acente ücretleri sözleşmeli/teminatlı çalışmaya da zemin hazırlamaktadır. Acente ücretinin yüksek olduğu ve işveren tarafından üstlenildiği göz önüne alındığında, GEH'ler için bu durum işverenleriyle ilişkilerini sözleşmeye tabi tutmakta ve Suudi evlerinde kötü çalışma koşullarına davetiye çıkarmaktadır.

ÖGA'lar, Sri Lanka ulus-ötesi bakım piyasasının "zararlı ama gerekli" organizasyonlarıdır. GEH'ler için bu araçlar, göç edebilmeleri ve istedikleri sosyoekonomik koşullara ulaşabilmeleri adına kilit bir rol oynamaktadır. Benzer bir şekilde bu araçlar, bakım zincirinin her iki tarafında bulunan devletlerin sosyoekonomik ve siyasi istikrarlarını garanti altına almaktadır. Sonuçta ÖGA'lar, Sri Lanka-Suudi göç koridorunda geçmişten günümüze kadar varlığını sürdüren bir olgunun temsilcileridir.

> Sonuç

Sri Lanka-Suudi ev hizmetleri aracılığı, kapitalist piyasanın toplumsal yeniden üretime nüfuzunu ve bu durumun yarattığı düzensizliklerin ideal bir örneğini teşkil eder. Neoliberal küreselleşme bağlamında ÖGA'lar, ev hizmetlerini arzu edilen bir meta olarak gösterir, dolayısıyla ekonomik potansiyel ve hiper-güvencesizlik gibi çelişkili söylemlerin de fitilini ateşler. Bu anlamda aracılı göçmen ev hizmetleri, araçsal amaçların yeniden üretim alanına müdahalesini sorgular; ancak aynı zamanda bakım ekonomisinde yeniden üretici ve üretici arasındaki birlik ihtimalini de gözler önüne serer. ■

Wasana Handapangoda'ya ulaşmak için <wasana.handapangoda@jku.at>

1. Bu makalede, M 2724-G kodlu, Avusturya Bilim Fonu (FWF) ve Lise-Meitner Burs desteklerini alarak 11/2019-10/2022 tarihleri arasında yürütülen 'Ideal' Migrant Subjects: Domestic Service in Globalization, projesinden yararlanılmıştır. Başvurucu/Baş Sorumlu: Dr. Wasana Handapangoda ve eş-başvurucu/danışman: Prof. Dr. Brigitte Aulenbacher, Linz Johannes Kepler Üniversitesi, Sosyoloji Enstitüsü, Toplum Teorisi ve Toplumsal Analiz Bölümü